

ROCZNIK BEZPIECZEŃSTWA MORSKIEGO
ROK X – 2016

Akademia Marynarki Wojennej
Wydział Dowodzenia i Operacji Morskich

ROCZNIK BEZPIECZEŃSTWA MORSKIEGO
ROK X – 2016
cz. III

Gdynia 2016

ŻEGLUGA MORSKA
BEZPIECZEŃSTWO MORSKIE
ROCZNIK

AMW
pol.

Zasadniczym celem „Rocznika Bezpieczeństwa Morskiego” jest stworzenie szerokiego, interdyscyplinarnego forum dyskusyjnego, zarówno dla środowiska naukowego jak również przedstawicieli podmiotów gospodarczych związanych z szeroko rozumianą gospodarką morską, możliwości wymiany doświadczeń i osiągnięć naukowych związanych z problematyką bezpieczeństwa morskiego państwa.

„Rocznik Bezpieczeństwa Morskiego” jest ponadto próbą zwiększenia zainteresowania szerokiego grona decydentów oraz opinii publicznej poruszaniem zagadnieniami, jak również swoistą promocją „Polski Morskiej”. Mamy nadzieję, że spotka się on z przychylnym zainteresowaniem tych wszystkich, którym bliska jest problematyka morska.

Redaktor naczelny

kmdr por. dr Bartłomiej PĄCZEK

Redaktorzy tematyczni

1. **Siły morskie** – wiceadmirał dr Stanisław ZARYCHTA (COM-DKM)
2. **Transport morski i gospodarka morska** – dr hab. inż. Marek PRZYBORSKI (Politechnika Gdańska)
3. **Prawo** – kmdr dr hab. Dariusz BUGAJSKI (AMW)
4. **Bezpieczeństwo wewnętrzne** – dr hab. Jerzy KOSIŃSKI (WSPol. w Szczycynie)
5. **Bezpieczeństwo morskie państwa i ochrona środowiska** – dr hab. inż. Piotr GAWLICZEK (AON)
6. **Stosunki międzynarodowe** – prof. dr hab. Piotr MICKIEWICZ (AMW)
7. **Polityka morska** – prof. dr hab. Krzysztof ROKICIŃSKI (AMW)

Redaktor statystyczny

dr Agata ZAŁĘSKA – FORMAL

Sekretariat redakcji

kmdr por. dr Bartłomiej PĄCZEK
kmdr por. dr Katarzyna KARWACKA
dr hab. Katarzyna WARDIN

W skład Rady Naukowej „Rocznika Bezpieczeństwa Morskiego” wchodzi:

prof. dr hab. Jerzy BĘDŹMIROWSKI (AMW)
kpt. ż.w. prof. dr Daniel DUDA (AMW)
dr Galina GARNAGA (Klaipeda University)
prof. Hartmut GOETHE
prof. dr hab. Marian KOZUB (AON)
dr Thomas LANG (Thünen-Institut)
prof. dr hab. Arkadiusz LETKIEWICZ (WSPol.)
dr Marcin LIBERACKI (DNiSzW MON)
Terrance P. LONG (International Dialogue on Underwater Munitions)
prof. dr hab. Leonard ŁUKASZUK (UW)
Ingolf MAGER (Dyrektor Urzędu Kryminalnego Meklemburgii -
Pomorza Przedniego)
dr Janusz MIKA (Uniwersytet Śląski w Opawie)
prof. dr hab. Andrzej MAKOWSKI (AMW)
prof. Vadim T. PAKA (Instytut Oceanologii Rosyjskiej Akademii Nauk)
prof. dr hab. Jacek PAWŁOWSKI (AON)
prof. dr hab. Krzysztof ROKICIŃSKI (WSB)
kmdr prof. dr hab. Tomasz SZUBRYCHT (AMW)
prof. dr Aleksander WALCZAK (AM w Szczecinie)
prof. dr hab. Bernard WIŚNIEWSKI (WSPol.)
prof. dr hab. Mariusz ZIELIŃSKI (AMW)

W związku z równoległym publikowaniem „Rocznika Bezpieczeństwa Morskiego” w wersji papierowej, jak i elektronicznej, informujemy, iż wersją pierwotną „Rocznik Bezpieczeństwa Morskiego” jest wersja elektroniczna.

ISSN 1898-3189

SPIS TREŚCI

Barbara JARMOŁOWICZ

Rozwój i modyfikacja czasopiśmiennictwa morskiego w Polsce
od tzw. odwilży październikowej do stanu wojennego 153

Maciej KIJOWSKI

Recenzja książki Bogdana Sobiło „Międzynarodowe przepisy
o zapobieganiu zderzeniom na morzu. Poradnik dla żeglarzy
i motorowodniaków” 173

Martyna KOWALSKA

Rozwój społeczeństwa informacyjnego na przestrzeni dziejów 179

Juliusz PIWOWARSKI

Behavioural and motivational factors of individual's behaviour
in emergency situations 195

Jerzy TELAK

Doskonalenie zawodowe policjantów realizujących zadania służbowe
na polskich obszarach wodnych w latach 1997-2015,
Wybrane aspekty 213

Barbara JARMOŁOWICZ
Akademia Marynarki Wojennej

ROZWÓJ I MODYFIKACJA CZASOPISMIENICTWA MORSKIEGO W POLSCE OD TZW. ODWILŻY PAŹDZIERNIKOWEJ DO STANU WOJENNEGO

Słowa kluczowe:

czasopiśmiennictwo morskie w Polsce, świadomość morska

WPROWADZENIE

Prezentowany okres stał się bardzo ważnym w dziejach polityczno-gospodarczych naszego kraju. Wydarzenia 1956 roku dawały Polakom nadzieję, że zmiany na lepsze są możliwe. Przeważająca część społeczeństwa uwierzyła, że minął ciężki, a zarazem mroczny czas powojennych dziejów Polski. Niestety tzw. odwilż i związana z nią nadzieja na lepszą Polskę, szybko się skończyła. Nastąpił powrót do poprzedniej polityki wewnętrznej. Natomiast wielkim „wygranym” była gospodarka morska, która w poszczególnych branżach zaczęła się intensywnie rozwijać. Na bazie jej rozwoju pojawiła się duża liczba czasopism morskich, wśród których znajdują się również tytuły periodyków, będących kontynuacją wydawnictw/publikacji z poprzedniej dekady, a nawet z okresu międzywojennego. Szczególnie dynamicznie rozwinęło się czasopiśmiennictwo morskie w obszarze naukowym, co było konsekwencją dynamiki rozwoju uczelni i ośrodków naukowych związanych z gospodarką morską, czego nie było w latach 1945-1956.

POLITYKA KADROWA W REDAKCJACH CZASOPISM, W TYM CZASOPISM MORSKICH

W roku 1956 w gdańskim ośrodku prasowym zaczęła się istotna zmiana jego charakteru i roli w życiu społecznym województwa. Przede wszystkim,

po okresie ścisłej kontroli polityczno-ideologicznej PZPR nad prasą wojewódzką w latach 1948-1955, po raz pierwszy w 1956 r. społeczeństwo zaczęło wywierać wpływ na treść gazet, z czym odtąd musiały się liczyć zarówno redakcje, jak i ich dysponenci polityczni z ramienia autorytarnej władzy, w jaką przekształcił się reżym pezetpeerowski Władysława Gomułki po przemianach październikowych w 1956 r. Ujawniły się też nowe potrzeby informacyjne, głównie mieszkańców Trójmiasta, które w części uwzględnił dotychczasowy polityczny dysponent i monopolista prasowy, a w części dopuścił do ich spełnienia przez aspirujące do tego podmioty społeczne¹.

Rok 1957 to dla miesięcznika data nowych narodzin. Doszło do nich na fali październikowej odwilży. Decyzję o zwrocie „Tygodnika Powszechnego” jego prawowitym właścicielom oraz – przy okazji – reaktywacji „Znaku” podjął ponoć sam Władysław Gomułka. Co więcej, pierwszy sekretarz PZPR namawiał środowisko „Tygodnika” do zajęcia kilku foteli poselskich. Zdecydowali się na to między innymi Stanisław Stomma i Jerzy Zawieyski (który został nawet członkiem Rady Państwa). Po wyborach nowi parlamentarzyści, popierani przez Kluby Inteligencji Katolickiej², utworzyli w Sejmie odrębne koło poselskie i przyjęli dlań nazwę „Znak” „dla podkreślenia organicznego związku ze środowiskiem krakowskim” – wspominał Stomma, wybrany przez kolegów przewodniczącym owego koła³. (Później „Znakiem” zaczęto nazywać również ruch społeczny, do którego – poza kręgiem „Tygodnika” – należały zarejestrowane w pięciu miastach KIK-i oraz nowo powstały miesięcznik „Więź”). Pierwszy po czteroletniej przerwie, odnowiony numer „Znaku” ukazał się w czerwcu 1957 roku. W roku 1973 Hanna Malewska odeszła z redakcji z powodu pogarszającego się stanu zdrowia i przekazała funkcję naczelnego redaktora Bohdanowi Cywińskiemu⁴.

Pewna zmiana w redakcjach czasopism, była oczekiwana po śmierci Stalina, a szczególnie po wydarzeniach poznańskich 1956 roku. Liczono, że to, co było najgorsze, już minęło. Niestety rzeczywistość okazała się inna. Już rok później, jednym z celów nowych władz, a szczególnie Władysława Gomułki⁵, było odzyskanie przez PZPR kompleksowej kontroli nad prasą. Przyczyną tego stanu rzeczy były m.in. żądania Moskwy, aby nie dopuścić do tzw. liberalnego wypowiedzania się na łamach prasy, co ich zdaniem mogło skutkować odejściem

¹ <http://henryk.galus.vot.pl>, H. Galus, *Najnowsza historia prasy gdańskiej 1945-1998*.

² Powyższą problematykę omówił min. A. Friszke, *Oaza na Kopernika. Klub Inteligencji Katolickiej 1956-1989*. Warszawa 1997.

³ Szeroko powyższą problematykę przedstawił min. A. Friszke, *Koło posłów „Znak” w sejmie PRL 1957-1976*. Warszawa 2002.

⁴ J. Poniewierski, *W tym znaku zwyciężymy. Krótka historia miesięcznika „Znak”* <http://www.miesiecznik.znak.com.pl/640/historia1.html> z dnia 26.8.2014.

⁵ Powyższą problematykę poruszył min. M. Mazur, *Polityczne kampanie prasowe w okresie W. Gomułki*. Lublin 2004.

od centralizmu i zagrażać stabilizacji państwa. Skuteczną kontrolę nad tymi działaniami pełniło Biuro Prasowe przy KC PZPR, na czele którego stał Artur Starewicz⁶. Wokół tej instytucji skupiono tzw. kolegium redaktorów najważniejszych redakcji, których na bieżąco informowano o obowiązujących kierunkach w tzw. polityce informacyjnej. Pierwszym krokiem była likwidacja czasopism lokalnych, studenckich i klubów dyskusyjnych. W ciągu kilku miesięcy zostało zamkniętych kilkanaście redakcji. Równolegle dokonywano zmian w redakcjach szczególnie na stanowiskach redaktorów naczelnych, nie wyłączając prasy tzw. słusznej, czyli „Trybuny Ludu”. Nie oszczędzono redaktorów z terenowych dzienników partyjnych, gdzie wielu zostało wymienionych na bardziej radykalnych.

Wówczas na rynku prasowym pojawił się periodyk „Polityka”, jako przeciwwaga dla partyjnego tygodnika „Po prostu”⁷. Zasadnicze zmiany personalne, nie wyłączając zmian na stanowiskach redaktorów naczelnych, objęły min. „Życie Warszawy”, „Dokoła Świata”, „Życie Gospodarcze”, „Sztandar Młodych” oraz miesięcznika „Europa”. Łącznie z kierowniczych stanowisk w prasie, radiu i telewizji usunięto ponad 30 osób⁸.

Należy wspomnieć, że wszelkie zmiany i zawirowania kadrowe w gremiach szeroko rozumianej władzy skutkowały zmianami w redakcjach czasopism. Było to praktykowane do 1989 roku, dlatego też wiele redakcji prasowych mogło się pochwalić znaczną liczbą redaktorów naczelnych oraz współpracujących z nimi twórców, dziennikarzy – korespondentów. Pojawiły się czasopisma identyfikujące się z funkcjonującymi frakcjami w PZPR, należały do nich m.in. „Żołnierz Wolności”, „Słowo Powszechne”, tygodnik „Stolica”, „Prawo i Życie”, „Nowa Kultura”⁹.

Konsekwentnie prześladowano tych dziennikarzy i publicystów, którzy w różny sposób wyrażali swoją dezaprobatę w stosunku do działań władz. Wśród aresztowanych znaleźli się min. Henryk Holland, Andrzej Markiewicz, Anna Rudzyńska, Jerzy Kornacki, czy też uruchomiono śledztwa przeciwko m.in. Stanisławowi Cat-Mackiewiczowi, Janowi Millerowi. Równolegle zamykano tygodniki m.in. „Nową Kulturę” i „Przegląd Kulturalny”¹⁰. Próby zwrócenia uwagi na nasilające się represje w stosunku do środków masowego przekazu nie były słuchane przez kierownictwo PZPR.

⁶ A.L. Sowa, *Historia polityczna Polski 1944-1991*, Kraków 2011, s. 274.

⁷ Problemy, z jakimi spotykała się redakcja przedstawiła min. D. Rafalska, *Między marzeniami a rzeczywistością. Tygodnik „Po Prostu” wobec głównych problemów społecznych i politycznych Polski w latach 1955-1957*. Warszawa 2008.

⁸ A.L. Sowa, *op. cit.*, s. 274 - 275.

⁹ Ibidem, s. 302.

¹⁰ Ibidem, s. 311.

Kolejny charakterystyczny okres w powojennych dziejach czasopiśmiennictwa polskiego to czas tzw. czystek antysemitycznych¹¹. W jednym ze swoich wystąpień W. Gomułka, cytowany w prasie, powiedział: *każdy obywatel polski powinien mieć jedną ojczyznę – Polskę Ludową*¹². Była to reakcja na pojawiające się wypowiedzi niektórych intelektualistów, wskazujących na swoją narodowość i obywatelstwo. Prasa była wówczas pod szczególnym nadzorem, a przygotowywane artykuły były skrupulatnie oceniane przez cenzurę¹³. Oprócz tego bardzo dokładnie inwigilowano wszystkich tych, którzy nie ukrywali swojego pochodzenia. Tym zajmowało się MSW, które korzystało także ze zwykłego donosicielstwa¹⁴. Z koncernu RSW Prasa zwolniono około 800 osób. Swoje stanowisko redaktora naczelnego „Trybuny Ludu” utracił Leon Kasman¹⁵.

Następne lata, to lata „rządzenia” I sekretarza KC PZPR, Edwarda Gierka. I tak jak we wcześniejszym okresie, kolejna ekipa zaczęła obsadzać stanowiska swoimi ludźmi. Nie ominęło to redakcji czasopism. Wielu redaktorów, kojarzonych z poprzednią władzą, musiało odejść ze swoich stanowisk. Pojawili się młodzi, wykształceni, ale oddani nowym przywódcom partyjnym. Było to niezbędne, ponieważ od 1973 roku w mediach położono ogromny nacisk na krzewienie propagandy sukcesu. Podjęto kilka działań, które miały dowartościować inteligencję, m.in. cofnięto zapisy cenzuralne na niepokornych pisarzy m.in. w „Tygodniku Powszechnym”, czy też zwolniono z więzień tych, których skazano za przywożenie do Polski wydawnictw firmowanych przez paryską „Kulturę”¹⁶.

Druga połowa lat 70. XX wieku w Polsce, to czas rosnącego niezadowolenia społecznego. Wielu redaktorów musiało zrezygnować ze stanowisk, ze względu na fakt, że PZPR narzuciła radykalną linię w obszarze publikacji, z czym nie zgadzali się redaktorzy czasopism. Wymieniano ich na ludzi z młodszego pokolenia, niejednokrotnie obiecując szybką karierę w mediach. Nie zawsze takie obietnice realizowano. Z roku na rok również wśród młodzieży pojawiała się niechęć do wstępowania w szeregi PZPR, co wielokrotnie skutkowało brakiem możliwości awansowania i obejmowania wielu intratnych stanowisk, także w redakcjach wielonakładowych czasopism. Przykładowo

¹¹ Powyższą problematykę przedstawiła min. B. Szaynok, *Z historią i Moskwą w tle Polska a Izrael 1944-1948*, Warszawa 2007, s. 412-414.

¹² „Trybuna Ludu”, 20.6.1967, s. 3-4.

¹³ Przedstawia te wydarzenia min. M.F. Rakowski, *Dzienniki polityczne 1967-1968*. Warszawa 1999, s. 64.

¹⁴ B. Szaynok, *op.cit.*, s. 451-452.

¹⁵ A.L. Sowa, *op. cit.*, s. 336 i 347.

¹⁶ A. Garlicki, *Historia 1918-2004. Polska i świat*, Warszawa 2005, s. 606.

w PZPR w 1970 roku tylko 25% członków była w wieku poniżej 30 lat, a w 1985 roku tylko 7%¹⁷.

Tabela 1. Wykształcenie pracowników Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych

Pracownicy umysłowi działalności podstawowej i pomocniczej (łącznie) z wykształceniem	Centrala stan na 1 stycznia 1966 r. w %	Centrala stan na 31 maja 1972 r. w %	Organy terenowe stan na 1 stycznia 1966 r. w %	Organy terenowe stan na 31 maja 1972 r. w %	Pracownicy działalności podstawowej (cenzorzy) w 1972 r. z wykształceniem	Centrala %	Organy terenowe %
Wyższym	36	57	43	69	Wyższym	67	80
Średnim	29	37	36	24	Średnim	31	16
Podstawowym	10	3	8	2	Podstawowym	-	-
Nieudokumentowanym	25	3	13	5	Nieudokumentowanym	2	4

Źródło: P. Perkowski, *Działalność Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w latach siedemdziesiątych*, Praca doktorska, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2005, kps, przechowywany w Bibliotece UG w Gdańsku, s. 223.

W tym czasie dynamizuje się rynek tzw. czasopism opozycyjnych. Pojawia się niezależny kwartalnik „Pismo Młodych Katolików <Spotkania>”, wydawanego przez doktorantów i studentów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Kolejnym był kwartalnik literacki „Zapis”¹⁸.

Pogarszająca się sytuacja gospodarcza Polski miała wpływ na coraz większe niezadowolenie społeczeństwa. Władza, tak jak w poprzednich okresach „zawirowań społecznych”, starała się zwalczać zarówno powstające jak i istniejące tzw. organizacje nielegalne, a także czasopiśmiennictwo tzw. drugiego obiegu. Pojawiają się strajki, w przeciwieństwie do tych z lat 70. XX wieku, organizowane na terenie zakładów pracy, aby w ten sposób uniemożliwić użycie sił porządkowych do rozpędzenia ich uczestników. Wielu zwolnionych

¹⁷ J. Holzer, *Europa zimnej wojny*, Kraków 2012, s. 693.

¹⁸ A. L. Sowa, *op. cit.*, s. 422 i 423.

redaktorów aktywnie włączyło się w prace na rzecz wydawania różnego rodzaju wydawnictw i publikacji, uznawanych przez ówczesną władzę jako tzw. nielegalny obieg. Wprowadzono radykalne zasady dobór kadr do redakcji czasopism, a niektóre nawet zostały zawieszono.

Na podstawie analizy czasopism można jednoznacznie stwierdzić, że okres od 1956 do 1980 r. w gdańskim ośrodku prasowym charakteryzował się „płynnością” tytułów. W mniejszym stopniu dotyczyło to jednak czasopism o profilu morskim i społeczno-gospodarczym niż społeczno-kulturalnych¹⁹.

Zmiany kadrowe w poszczególnych redakcjach czasopism morskich, raczej były spowodowane naturalnymi odejściami poszczególnych redaktorów lub dziennikarzy. *Zmieniali oni redakcje ze względu na lepsze wynagrodzenie* – stwierdził w rozmowie z autorką, jeden z redaktorów periodyku „Nautologia”, Zbigniew Machaliński. Zmiany wynikały także ze względu *na stan zdrowia, sprawy rodzinne (zmiana miejsca zamieszkania)*, podkreślił Daniel Duda, od 1965 r. członek Towarzystwa Nautologicznego i od 1990 r. członek redakcji „Nautologia”²⁰.

Obydwaj zwrócili uwagę na jeszcze jeden ważny czynnik, który miał znaczący wpływ na bardzo małą ingerencję instytucji zajmujących się, w imieniu władz centralnych, kwestiami kadrowymi w redakcjach czasopism morskich. Otóż główne „uderzenie” było ukierunkowane na czasopisma o zasięgu krajowym, ogólnodostępnym, tzn. informacyjno-publicystycznym. Czasopiśmiennictwo morskie było w kategorii czasopism specjalistycznych, kierowanych do określonej grupy czytelników, a treści w nich poruszane przybliżały problematykę związaną z morzem, przemysłem morskim, sportem i wypoczynkiem wodnym i tzw. wychowaniem morskim. Prezentowanie tych obszarów tzw. morskich i z morzem związanych, wymagało dysponowania odpowiednimi zespołami redakcyjnymi i dziennikarskimi, znajdującymi się na tej problematyce. Dlatego też, zastąpienie tych ludzi, w przeważającej części pasjonatów, ludźmi może bardziej „wytrobionymi” ideologicznie, ale bez „miłości do morza”, mogłoby zakończyć się upadkiem czasopism, czym władze centralne nie były zainteresowane. Potwierdzeniem tego, że mechanizmy zmian kadrowych, obejmujące czasopisma o zasięgu krajowym, nie dotyczyły czasopiśmiennictwa morskiego, a potwierdzeniem tego były m.in. „Przegląd Morski” i „Nautologia”, gdzie zmiany były spowodowane odejściem w związku z wiekiem, zmianą miejsca zamieszkania lub stanem zdrowia, czyli na tzw. „zasadach naturalnych”.

¹⁹ <http://www.powr.pl>, J. Drzemczewski, *Namiary na morze i handel* – dwutygodnik o bogatej historii.

²⁰ Na podstawie przeprowadzonych wywiadów z prof. Zbigniewem Machalińskim dnia 21.3.2016 r. i 15.4.2016 r. Materiały w posiadaniu autora.

CZASOPIŚMIENICTWO MORSKIE – POPULARNE

Miesięcznik „Morze” to periodyk popularny z bogatą historią, sięgająca do międzywojnia. Wydawanie czasopisma, ukazującego się od 1924 roku, zainicjowała Liga Morska i Rzeczna. W 1939 pismo ukazywało się pod tytułem „Morze i Kolonie” a wydawała go Liga Morska i Kolonialna. W czasie wojny czasopismo nie ukazywało się. Pojawiło się powtórnie w 1945 roku jako samoistny tytuł i wychodziło do 1947 roku, wydawane przez Ligę Morską. Ponownie, jako samoistne pismo pojawiło się w 1950 roku. Poniższa tabela ilustruje powyższy proces.

Tabela 2. Ewolucja Periodyku „Morze” 1924-1981 (2000 r. koniec ukazywania)

Morze / Liga Morska: Warszawa: Liga Morska; 1950-2000; 1950, nr 10 (paźdz.)-1992, nr 12=742 (grudz.); 1996, nr 1=743 (stycz.)-2000, nr 3/4/5 = 785/786/787 (kwiec./maj/czerw 2000). Stanowi kontynuację: Morze i Marynarz Polski; 1948-1950; Wchłonał: Młody Żeglarz; 1949-1951		
Morze: organ Ligi Morskiej i Rzecznej	Morze i Kolonie: organ Ligi Morskiej i Kolonialnej.	Morze: organ Ligi Morskiej
Warszawa: Liga Morska i Rzeczna; 1924-1938.; R. 1, nr 1 (list. 1924)-R. 15, nr 12 (grudz. 1938).;Od nr 4 (kwiec. 1931): / Liga Morska i Kolonialna.; Kontynuowany przez: Morze i Kolonie; R. 1 = 16, nr 1 (stycz. 1939)-R. 1 = 16, nr 8 (sierp.1939)	Warszawa: Liga Morska i Kolonialna;1939. R. 1 = 16, nr 1 (styczeń 1939)-R. 1 = 16, nr 8 (sierpień 1939).; Stanowi kontynuację: Morze; 1924-1938; Kontynuowany przez: Morze; 1945-194	Warszawa: [Biuro Zarządu Głównego Ligi Morskiej],1945-1947; R. 16, Nr 1 (1945)-R. 18, Nr 12 (1947).; Od 1945, Nr 2 zmiana podtyt.: miesięcznik Ligi Morskiej. Stanowi kontynuację: Morze i Kolonie; R. 1 = 16, nr 1 (stycz. 1939)-R. 1 = 16, nr 8 (sierp. 1939); Kontynuowany przez: Morze i Marynarz Polski; 1948-1950

Źródło: Opracowanie własne

Pismo zasadniczo poświęcone przysposobieniu morskiemu oraz popularyzacji zagadnień morskich, o zasięgu ogólnopolskim, skierowane było do szerokiego kręgu odbiorców przede wszystkim do młodzieży. Czasopismo zapoznawało czytelnika z życiem i pracą ludzi morza, historią żeglugi, dziejami Polski na morzu, osiągnięciami gospodarki morskiej Polski oraz stanem gospodarki morskiej świata. Publikowało reportaże z rejsów, utwory marynistów

polskich i zagranicznych, materiały szkoleniowe z obszaru żeglarstwa, modelarstwa i szkutnictwa.

„Morze” ukazywało się jako miesięcznik, redagowało go Kolegium redakcyjne w składzie: Alina Azemska, Stanisław Ludwig, Jerzy Miciński, Tadeusz Sołtan. Kierownikiem graficznym był Bogdan Beresz. W 1953 r. nastąpiła zmiana wydawcy z Ligi Morskiej na Wydawnictwa Komunikacyjne. Redakcja mieściła się w Warszawie, ul. Widok 10 i Gdynia, ul. Waszyngtona 34²¹.

Rys. 1. Winieta periodyku „Morze”

„Morze” opatrzone było również zaleceniem *Czasopismo zalecane do bibliotek szkolnych od kl. 7 pismem Ministerstwa Oświaty Nr OC -441/5r L. dz. Prop. 761/51 z dn. 19 lipca 1951 r.* Fakt ten świadczy o wysokim poziomie merytorycznym periodyku i adekwatnym do tego uznaniu właściwych instytucji (Ministerstwa Oświaty). Początkowo jednostkowa cena numeru wynosiła 3 zł, w 1977 roku jednostkowa cena numeru „Morza” wynosiła 6 zł, ale w 1981 już 15 zł. Czasopismo można było nabyć również drogą prenumeraty, krajowej

²¹ Na podstawie stopki redakcyjne „Morza” nr 6/1953.

i zagranicznej, która wynosiła: w 1957 r. kwartalnie 6 zł, półrocznie 12 zł. I rocznie 24 zł. Zamówienia przyjmował listonosz albo urząd pocztowy, redystrybucją zajmowało się Przedsiębiorstwo Kolportażu Wydawnictw „Ruch”. W 1958 prenumerata wynosiła odpowiednio 9 zł na kwartał, 18 zł na pół roku i 36 zł rocznie, by osiągnąć pod koniec 1981 roku następujące wartości: 45 zł kwartalnie, 90 zł półrocznie i 180 zł rocznie. Prenumerata zagraniczna była droższa o 50% od krajowej²².

W 1979 roku zespół redakcyjny przedstawiał się następująco: Jerzy Miciński²³ - redaktor naczelny, Ireneusz Kamiński - zastępca redaktora naczelnego, Janusz Wolniewicz - zastępca redaktora naczelnego, Stanisław Salomon -

²² Na podstawie analizy periodyku „Morze”, ze zbiorów Biblioteki Głównej AMW.

²³ Miciński, Jerzy. *Jotem*. Redaktor, publicysta. Ur. 9 grudnia 1921 r. we Włocławku, zm. 10 stycznia 1995 r. w Gdyni. W latach 1946–1951 sekretarz redakcji i redaktor techniczny w redakcjach „Żeglarz” i „Młody Żeglarz” (wydawnictwa Państwowego Centrum Wychowania Morskiego), od roku 1952 sekretarz redakcji, zaś w latach 1968–1987 naczelny redaktor miesięcznika „Morze”. Był jednym ze współautorów cyklicznej audycji telewizyjnej „Latający Holender” (1967–1977). Redaktor dwunastu tomów „Rocznika Gdynskiego” – wydawnictwa, które pod jego kierownictwem stało się prawdziwą skarbnicą wiedzy o Gdyni. Po objęciu kierownictwa redakcji „Morza”, miesięcznika o wielkich, jeszcze przedwojennych tradycjach w krzewieniu polskiej myśli morskiej, nadał piśmie niepowtarzalny profil i charakter, piętno własnej osobowości redaktorskiej. Pismo stało się nie tylko kompetentnym źródłem informacji o gospodarce i technice morskiej, flotach wojennych, ale krzewiło również romantyzm pracy na morzu. Dzięki jego zachętom po pióro sięgnęło całe pokolenie kapitanów żeglugi wielkiej, z niezrównanym Karolem Olgierdem Borchartem – swoje debiutanckie opowiadania i gawędy publikowali oni na łamach „Morza”. Był niezrównanym erudytą, zbieraczem ciekawostek i anegdot morskich, które publikował w najpopularniejszej rubryce miesięcznika – „Archiwum Neptuna”. Autor podstawowych dla znajomości dziejów polskiej żeglugi książek: *Pod polską banderą* (wspólnie z S. Kolickim, 1962), *Polskie statki pomocnicze i specjalne 1920–1939* (1967), *Żaglowce handlowe z Rewy* (1974). Summą jego życia była *Księga statków polskich* – czterotomowe, pomnikowe dzieło, wydane już po śmierci autora. Inicjator skutecznej batalii prasowej o zachowanie fregaty „Dar Pomorza” i rudowęgłowca ss. „Sołdek” jako statków- muzeów, zbiórki funduszy społecznych na nowy statek szkolny „Dar Młodzieży”, nagrody „Tak trzymać”, którą honorowano najlepszych menedżerów gospodarki morskiej. Dwukrotny laureat Nagrody Miasta Gdyni (1961 i 1976), laureat I nagrody Klubu Publicystów Morskich SDP (1967), I nagrody w konkursie o Bursztynowe Pióro Towarzystwa Rozwoju Ziem Zachodnich (1964), nagrody Ministra Żeglugi za najlepszą morską książkę popularnonaukową (1969) oraz wielu innych nagród i wyróżnień dziennikarskich. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim OOP (1978), złotą odznaką „Zasłużony Pracownik Morza” (1964), srebrnym medalem „Za zasługi dla obronności kraju” (1975), „Zasłużonym Ziemi Gdańskiej”, „Gdynia – za zasługi” oraz innymi medalami i odznakami regionalnymi i resortowymi. Zasłużony Działacz Kultury. Członek Związku Zawodowego Dziennikarzy RP i SDP, współtwórca i wieloletni członek zarządu Klubu Publicystów Morskich, członek Zarządu Oddziału Morskiego. Vedi *Słownik dziennikarzy i publicystów Pomorza*, pod red. J. Modela [et. al.], Gdańsk 2008, s. 120-121.

redaktor techniczny, Jerzy Wadowski - sekretarz redakcji, oraz Sławomir J. Cieśliński, Zbigniew Flisowski (kierownik literacki), Aleksandra Góra, Henryk Kabat²⁴. W 1981 roku zespół redakcyjny składał się z: Jerzy Miciński – redaktor naczelny, Ireneusz Kamiński – zastępca redaktora naczelnego, Janusz Wolniewicz – zastępca redaktora naczelnego, Zbigniew Flisowski – kierownik literacki, Stanisław Salomon – redaktor techniczny, Jerzy Wadowski sekretarz redakcji, Sławomir Cieśliński – kierownik działu krajowego²⁵. Miesięcznik był bardzo ciekawie i starannie wydawany, tekst dopełniały liczne zdjęcia, rysunki, schematy, ukazywał się w formacie 32x21 cm, a obszary tematyczne zamieszczanych publikacji dostosowane były do szerokich potrzeb czytelniczych umieszczane w licznych cyklach, działach – stałych rubrykach jak:

„**Polska Flota Handlowa w II Wojnie Światowej**” - na przestrzeni ukazywania się „Morza” znalazły się m.in. publikacje: Jerzego Pertka „Konwoje do Tobruku i Murmańska”, „Wrzesień 1939”, „Pierwsze miesiące na Zachodzie”, „Ewakuacja Norwegii i Francji”, „W Afryce Zachodniej”, „Służba w konwojach”, „Na drogach powrotu”, „Operacje inwazyjne w Afryce i we Włoszech”, „Inwazja we Francji”, „Na drogach powrotu”, „Na szlaku Dalekowschodnim”²⁶, artykuły: Edmunda Kosiarza „Bitwa o Anglię”, „Na Atlantyku i Morzu Śródziemnym”, „W Kanale La Manche i u Wybrzeży Amerykańskich”, „Od Murmańska do wysp Dodekanezu”, „Ostatni rok wojny”, „Ostatnia salwa Błyskawicy”²⁷.

„**Mała encyklopedia „Morza”** obejmowała wybór najważniejszych wiadomości dostosowanych do zainteresowań czytelników, prezentowanych w czternastu działach, w których każdy liczył kilkanaście poddziałów. Działy nadrzędne to: Przyroda morza, Dzieje opanowania mórz, Statek współczesny, Budowa statku, Budowle hydrotechniczne, Żegluga morska, Porty morskie, Nauka i praktyka morska, Rybołówstwo morskie, Marynarka Wojenna, Jachting morski, Morze w sztuce, Morze w nauce, Różne. Hasła w zależności od rodzaju i obszaru tematycznego dodatkowo wzbogacane były schematami, wykresami, rysunkami. „**Aktualności**” zawierały bieżące, morskie informacje (konflikty zbrojne, sojusze, manewry wojenne, wodowania statków, okrętów, ważne rocznice, katastrofy morskie, ratownictwo morskim, uzbrojeniu, urządzeniach morskich i nawigacyjnych) zarówno krajowe jak i z całego świata. Na ogół krótkie, związane notki bogato zilustrowane fotografiami²⁸.

Kolejną stałą rubryką są „**Sprawy Wojennomorskie**” - zasadniczo miejsce przeznaczone na publikowanie artykułów o tematyce ściśle związanej z marynarką wojenną. Publikowali w niej min.: Wieńczysław Kon „Pierwszy

²⁴ Na podstawie analizy stopek redakcyjny periodyku „Morze” ze zbiorów BG AMW.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Ibidem.

radar Błyskawicy”, „Wojenna historia radaru”, Czesław Wojewódka „Niezwykły atak”, „Jak zaginął krążownik *York*”; Jerzy Miciński „Marynarka wojenna Niemieckiej Republiki Federalnej”; Jotem „Marynarka wojenna Niemieckiej Republiki Demokratycznej”, „Nowoczesna broń przeciw okrętom podwodnym”, „Japońska Marynarka Wojenna”. Wolniewicz „Bismarck” i U 556”; Jan Piwońowski „Shinano najkrótsza kariera największego okrętu”, „Z życia flot zagranicznych”, „Okręty Polskiej Marynarki Wojennej”, „Duńska marynarka wojenna”, „Nowe odmiany atomowych okrętów podwodnych”, „Fińska marynarka wojenna”, „Z życia Polskiej Marynarki Wojennej”; Edmunda Kosiarza „Pociski kierowane”; podpisane inicjałami C.W. „Działania szturmowe Kriegsmarine”; czy sygnowane J.M. „Turecka Marynarka Wojenna”²⁹.

„**Odpowiedzi redakcji**” – stała rubryka zajmująca się udzielaniem odpowiedzi na wszelkie zapytania czytelników publikowane na forum czasopiśmi. Odpowiedzi „Morza” dotyczyły bardzo różnych zapytań, dociekań, wątpliwości. Były wśród nich również krytyki i polemiki, także dotyczące problematyki morskiej zamieszczanej w innych periodykach np. w nr 3/1958 na 31 s. opublikowano list do redakcji „*Nord*” kontra „*Kon-Tiki*” R. Kopecia z Dziwnowa [...] *Od jednego z naszych czytelników otrzymaliśmy list, zawierający krytyczną ocenę artykułu kierownika bałtyckiej wyprawy tratwą „Nord”, zamieszczonego na łamach pisma „Poznaj Świat”....Panie redaktorze! Jestem czytelnikiem „Morza” od 1932 r., ale dopiero dzisiaj pierwszy raz od tylu lat piszę do Was. Piszę z nadzieją, że zajmiecie odpowiednie stanowisko w poniższej sprawie albo wytłumaczycie mi, że nie mam racji. Wielką przykrość sprawił mi (i przypuszczam wielu czytelnikom) artykuł pt. „Nord kontra Kon-Tiki” zamieszczony w nr 1/58 miesięcznika „Poznaj Świat” jest wydawnictwem popularnonaukowym, a to do czegoś zobowiązuje....Sam tytuł artykułu już zakrawa na barbarzyństwo. Jak mógł autor artykułu – pan Urbańczyk – porównać naukową wyprawę „Kon-Tiki” do nieudanej przejażdżki Tratwą „Nord”?*³⁰

Kolejna stała rubryka „Morza” to „**Nowinki w płetwach**” redagowane przez Witolda Zubrzyckiego. Rubryka poświęcona szeroko pojętej problematyce nurkowania od zasad przepisów, ciekawostek, nowinek technicznych, przez prezentowanie sylwetek znanych nurków i płetwonurków do odkryć miejsc podwodnych jak cmentarzyska, czy opisów ciekawych akwenów do nurkowania. Zamieszczano również wiele porad związanych z nurkowaniem, jak fotografią podwodną³¹.

„**Jednym zdaniem**” – to objaśnienia, definicje, wydarzenia, sprawy bieżące uprządkowane hasłowo według alfabetu a istotnie zdefiniowane jednym zdaniem zebrane i opracowane przez M. Krynickiego np.: „Atlantic”-

²⁹ Ibidem.

³⁰ R. Kopec, *List do redakcji*, „Morze” 1958 nr 3, 31.

³¹ Na podstawie analizy zawartości miesięcznika „Morze” z zasobów BG AMW.

pełnomorski holownik ratowniczy o mocy 5000 KM i szybkości 17 węzłów będzie zbudowany w zachodnioniemieckiej stoczni Schichau, „Montauk” – latarnia morska na wyspie Long Island w pobliżu Nowego Jorku, zbudowana w 1797 roku, jeszcze za życia Jerzego Waszyngtona, jest zagrożona wskutek rozmywania brzegu wyspy przez fale Oceanu Atlantyckiego. Ostatnim stałym punktem w ramach „Morza” było „**Archiwum Neptuna**”, zamieszczone na ostatniej, nienumerowanej stronie czasopisma. Były to krótkie, lakoniczne informacje dotyczące wszystkich dziedzin związanych z morzem i pracą na morzu ilustrowane zdjęciami, rysunkami i schematami.

Oprócz stałych rubryk „Morze” zamieszczało również cykliczne serie tematyczne jak np.: „Ludzie morza”. Publikowano w nich sylwetki osób, które w znaczący sposób zasłużyły się morzu, każda z nich opatrzona była ryciną a wśród nich znaleźli się: Jerzy Missima, Jan Hejza, Zygfryd Perlicki, Bolesław Romanowski, Wiktor Gorządek, Kazimierz Bizewski, Edmund Białkowski, Konstanty Maciejewicz, Zygmunt Bombała³².

Ponieważ periodyk „Morze” kierowany był do szerokiej rzeszy czytelników zainteresowanych problematyką morską, zwłaszcza do młodzieży, zamieszczane w nim były skierowane właśnie do niej liczne ogłoszenia, bieżące informacje, akcje, organizowane konkursy np.: „Uwaga, kandydaci na studia do Wyższej Szkoły Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte”, konkurs „Dla miłośników Josepha Conrada”, „Konkurs na projekt jachtu pełnomorskiego 80 m² żagla”³³.

W „Morzu” publikowano również dzieła literatury morskiej w odcinkach m.in.: Karola Borchardta „Znaczy kapitan”, „Krążownik Ulysses” Alistaira Macleana. Publikowano cykl artykułów opracowanych przez Tadeusza Wywerkę-Prekurata „II wojna światowa na morzu”, „Legendy morskie”, a w nich m.in.: „Odyseusz i Syreny”, „Góra magnetyczna”, „Pelorus Jack”³⁴.

W „Morzu” poza stałymi rubrykami znalazło się wiele artykułów problemowych, historycznych, wywiadów i reportaży. Znalazły się min.: wywiady z Ministrem Żeglugi prof. dr. Stanisławem Darskim „Nasze najpilniejsze zadania w gospodarce morskiej”, „Zbrojna siła Polski nasze porty potrzebują na morzu inwestycji”, Antoniego Strzelbickiego „W kraju zielonego Cedru”, Janusza Szymańskiego ze zdjęciami Jana Mierzanowskiego „Na ścigaczu”, Stanisława Bernatta „Skarby z dna morza wydobywa się po cichu”, „Lusitania tonie”, Wojciecha Jankowskiego „Wygasły Wulkan”, Mariana Krynickiego „Bermudy kraina wiecznej wiosny”, Rościsława Choynowskiego „Arktyczny rejs”, Sławomira Siereckiego „Kredowa wyspa”, „Diabelska rafa”; Liczne artykuły Czesława Wojewódki „Światowa flota handlowa”, „Światowe budownictwo okrętowe”,

³² Ibidem.

³³ Ibidem.

³⁴ Ibidem.

„Porty światowe”, „Niezwykły atak”, „Tworzymy flotę zbiornikową”, „Światowa żegluga morska”, „Nasze stocznie i eksport” Mariusza Marynowskiego „Polska Kon-Tiki popłynie przez Bałtyk”, Wiesława Andrzejewskiego „Społeczne Towarzystwo Żeglugowe”, B. Miazgowskiego „Księżyc nad Fecamp”, Stanisława Biskupskiego „Klakson”, Henryka Kabata „Człowiek za burtą”, „Odkrywamy Islandię”, „Z Maltańskim Krzyżem”, „Darłowa dzień dzisiejszy”, Zygmunta Markowskiego „13 rejs Małej Nidy”, Wieńczesława Kona³⁵ „Z wspomnień o Błyskawicy: „Pierwsza torpeda”, „Znam swoją drogę”, „Narwik”, Mirosława Azembskiego „Czarny dzień Nowaków”, Janusza Wolniewicza „Polscy żeglarze w hołdzie Bohaterom Narwiku”, „Panjandrum”, Mikołaja Dulinieca „Walczymy o nowoczesną i szybką flotę handlową”, Bolesława Romanowskiego „Dzika szable tną dobrze...”, „Abordaż”, Donata Czerewacza „Zapewnić rozwój żeglarstwa morskiego”, Jana Gruzewskiego „Tajna broń Szwedzkiego Królestwa”, Władysława Dobrowolskiego „Potrójne zwycięstwo”, Mariana Krynickiego „Z maszyną na rufie”, Jerzego Koziarskiego „Z wizytą w Szwecji”, Franciszka Dąbrowskiego „Żołnierze z Westerplatte”, Przemysława Laseka „Na promenadzie białych niedźwiedzi”, Tadeusza Szafara „Porty Europy – Hamburg”, Henryka Mąki „Tajemnice zalewu”, Stanisława Goszczurnego „Gdy Michałek steruje”, Jerzego Pertka „Kontradmirał Włodzimierz Steyer”, „Ostatni list kpt. Grudzińskiego”, Ryszarda Grabałowskiego „Argonauci Pacyfiku”, Stanisława Dzierżaka „Nocny atak”, Edwarda Skiby „Piraci Starożytności”, Antoniego Strzelbickiego „Bahia najstarszy port Brazylii”, Jana Piwowońskiego „Najstarsze statki pasażerskie świata”,

³⁵ Kon Wieńczesław – kmdr podporucznik, kapitan żeglugi wielkiej, uczestnik konwojów atlantyckich, ur. 06.10.1912 w Petersburgu. Służył we Flotyli Pińskiej, był słuchaczem Szkoły Podchorążych Marynarki Wojennej. W 1939 był oficerem flagowym szefa, a od maja 1939 do maja 1940 oficerem sygnałowym na ORP „Błyskawica”. Brał udział w kampanii norweskiej, ewakuacji Dunkierki, patrolach na kanale La Manche. Następnie ukończył kurs zwalczania okrętów podwodnych w Portland i kurs w Antisubmarine School w Dunoon i Campbeltown. Do 1943 był referentem łączności i radia Kierownictwa Marynarki Wojennej, szkolił radiotelegrafistów, hydroakustyków, radarzystów i oficerów sygnałowych, był także wykładowcą radia i sygnalizacji w Szkole Podchorążych Marynarki Wojennej. Od września 1943 do maja 1945 był zastępcą dowódcy ORP „Piorun” (konwoje atlantyckie, wsparcie lądowania w Normandii, bitwy pod Ouessant i Jersey, patrole biskajskie). Od maja 1945 w kwaterze wojsk alianckich, jako oficer łącznikowy ds. przesiedleńców polskich. W 1946 otrzymał dyplom Master Foreign Going (kapitana żeglugi wielkiej). Do kraju powrócił w 1947. Służył w Marynarce Wojennej, z której został zwolniony w połowie 1952 r. (w ramach akcji pozbywania się przedwojennych oficerów). Przez dwa miesiące był przymusowo bezrobotny. Pracę znalazł na Politechnice Gdańskiej, następnie w Instytucie Morskim, potem w Państwowej Szkole Rybołówstwa Morskiego. W 1959 otrzymał dyplom kapitana żeglugi wielkiej, ostatnie osiem lat przed emeryturą był dyrektorem Studium Doskonalenia Kadr Oficerskich Wyższej Szkoły Morskiej w Gdyni, wchodził w skład kolegium redakcyjnego czasopisma „Technika i Gospodarka Morska” w obszarze nautyka. Vedi *Encyklopedia Gdyni* pod red. M. Sokołowskiej, Gdynia 2006, s. 350.

„Lodołamacze”, „Największe zbiornikowce świata”, „Skrzydlate statki”, „Pod banderą Izraela”, Urbana Krzyżanowskiego „Z wędrówek Batorego: Spotkania z Europą”, Mirosława Dybowskiiego „Porucznik Szmidt”, Stanisława Ostrowskiego „Nadzieja znów aktualna”, J. Wolniewicza „Bismarck i U 556”, „U-570 zmienia banderę”, Stanisława Darskiego „Flota i porty w roku 1957”, „Musimy nadać za postępem na morzu”, Bolesława Edwarda Kozłowskiego „Piraci północnej Europy”, „Dlaczego Ameryka a nie Kolumbia”, Tadeusza Wielochowskiego „Łosoś cesarz ryb”, Izabeli Trojanowskiej „U progu sezonu żeglarskiego”, Jerzego Gratera „Morze pod szkiełkiem mikroskopu”, Kontradmirala Zdzisława Studzińskiego „Z okazji Dni Morza i Święta Marynarki Wojennej”, A. Bartoszewskiego „Droga na morze”, Romualda Dobrzyńskiego „Najpiękniejsze kąpielisko morskie”³⁶.

W periodyku „Morze” znalazło się także miejsce na rozrywkę, były to najczęściej humoreski i dowcipy morskie oraz rozrywki umysłowe - krzyżówki i zadania logiczne. Wiele miejsca poświęcano modelarzom, zamieszczano szczegółowe opisy poszczególnych sylwetek jednostek pływających (okręty bojowe, okręty pomocnicze, statki). Zamieszczane publikacje uzupełniały zdjęcia Janusza Sowińskiego, J. Uklejewskiego, W. Jankowskiego, Jana Kosidowskiego, T. Linka, K. Komorowskiego, M. Syrowatko, Floriana Staszewskiego, Jerzy Orzechowski, F. Staszewskiego, Janusza Rydzewskiego oraz ilustracje i rysunki autorstwa Karola Ferstera, Jana Mierzanowskiego, Jerzego, Szymona Kobylńskiego, Stanisława Woźniaka, Mieczysława Majewskiego, Adama Werki, Jerzego Flisaka³⁷.

Miesięcznik „Morze” przez lata ukazywania się ewaluował, dostosowywał się do bieżących potrzeb i oczekiwań czytelnicy. W połowie lat siedemdziesiątych zmniejszyła się liczba stałych rubryk, które funkcjonowały w latach wcześniejszych. W dalszym ciągu istniały „Aktualności”, „Jednym zdaniem” i „Archiwum Neptuna”. Pojawiły się nowe rubryki: „Beczka Rozmaitości Technicznych”, „Bractwo Statkowych Stempli”, „Z życia flot”, „Sprawy dziwne i ciekawe”, „Przystań hobbystów”, „Na łamach morskiej prasy”. Zamieszczane artykuły były obszerniejsze i bogato ilustrowane, często fotografią barwną o większym formacie, czasopismo zwiększyło również swoją objętość, pierwotnie liczyło około 30-32 stron, a od lat siedemdziesiątych zamykało się w 40 stronach. Pojawili się nowi autorzy publikacji jak: Sławomir J. Cieśliński, Przemysław Smolarek, Janusz Wolniewicz, Leszek Prorok, Joanna Krzysztof, Jerzy Trzoska, Marcin Krynicki, Zbigniew Puchalski, Dariusz Śmiechowski, Leszek Komuda, Zbigniew Flisowski, Antoni Strzelbicki, Jerzy Rakowicz, Jacek Pawłowski, Maria Różańska, Ewa Meksiak, Tadeusz Bolduan, Ryszard Mielczarek, Roman Klebba, Adam Koperkiewicz, Stanisław Hueckel, Piotr Wygnanczuk,

³⁶ Na podstawie analizy periodyku „Morze” ze zbiorów bibliotecznych BG AMW.

³⁷ Ibidem.

Rajmund Szubański, Jacek Pałkiewicz, Krzysztof Baranowski, Zygmunt Choreń, Szczepan Krypa, Jerzy Litwin, Andrzej Samek, Andrzej Jaskuła, Witold Tomaszewski, Romuald Pietraszek, Piotr Zieliński, Marek Twardowski, Andrzej Perepeczko, Grażyna Murawska³⁸, Ignacy Sienicki, Ewa Madej, Magdalena Jankowska, Adam Śmigielski, Czesław Wojewódka, Jerzy Miciński, Wieńczysław Kon, Jerzy Pertek. Reportaże i artykuły obrazowały i dopełniały zdjęcia autorstwa Haliny Wasielke, L. Nowicza, I.A. Szumiłowa, Stanisława Pudlika, Jacka Pawłowskiego, Krzysztofa Kamińskiego³⁹ oraz rysunki Dariusza Śmiechowskiego, Mieczysława Wojczysa, Marka Soroki, Marka Twardowskiego⁴⁰.

Reasumując działalność wydawniczą miesięcznika „Morze” (wg definicji prasoznawczych: miesięcznik poświęcony popularyzowaniu spraw morskich), w opinii milionów czytelników to czasopismo, które nauczyło 4 pokolenia czytelników – Polaków miłości do morza, uświadamiało wielkość znaczenia morza i wybrzeża dla gospodarki kraju, krzewiło kult pracy na morzu, zachęcając tym samym dziesiątki tysięcy młodych ludzi do aktywnego udziału w jej tworzeniu, podejmując zawód marynarza, rybaka, stoczniońca, budowniczego okrętów, oficera Marynarki Wojennej. Pierwszy numer periodyku ukazał się w listopadzie 1924 roku w nakładzie 3 tys. egz., wydawcą była Liga Morska i Rzeczna, a pierwszym redaktorem naczelnym był Radosław Krajewski (peta i dramatopisarz). Od stycznia 1939 roku pismo wychodziło jako „Morze i Kolonie”, jego ostatni przedwojenny numer ukazał się w sierpniu 1939 r. w rekordowym jak

³⁸ Murawska, Grażyna. *Grażyna Bodzioch, Maria Rawska, GeM, GM, Marina Vimpel. Dziennikarz, reporter, publicysta. Ur. 1 stycznia 1937 r. w Krakowie. Studiowała na Wydziale Dziennikarskim Uniwersytetu Warszawskiego (studia nieukończone). Reporter, publicysta w „Kurierze Szczecińskim” (1954–1956); Rozgłośni Polskiego Radia w Koszalinie (1957–1958); Rozgłośni Polskiego Radia we Wrocławiu (1960–1963); „Expressie Ilustrowanym” w Łodzi (1964–1967); „Tygodniku Morskim” (1968–1974); tygodniku „Czas” (1975–1981); tygodniku „Wybrzeże” (1982–1992); tygodniku „Morze i Ziemia” w Szczecinie (1993–1995). Stale współpracowała z redakcją miesięcznika „Polska” (1983–1984) i „Gazetą Wyborczą” (1992–2001). Liczne publikacje na łamach prasy codziennej w Gdańsku, Szczecinie, Krakowie i Łodzi oraz w miesięcznikach „Morze”, „Żagle”, „Namiary”, „Kurier Morski” i „The Coastal Times”. Autorka specjalizująca się w problematyce żeglugi, okrętownictwa, sądownictwa morskiego. Opublikowała kilkadziesiąt sylwetek wybitnych ludzi morza. Wydarzeniem prasowym, zwłaszcza w środowisku ludzi morza, stał się opublikowany w tygodniku „Wybrzeże” cykl pt. „Śmierć kapitanów”, na temat zagadkowych zgonów dowódców statków w podróży morskich. Znaczącą częścią jej dorobku dziennikarskiego są publikacje popularyzujące żeglarstwo morskie. vide. *Słownik dziennikarzy i publicystów Pomorza 1945-2005*, pod red. J. Model [et.al.], Gdańsk 208, s. 128.*

³⁹ Kamiński Krzysztof – artysta fotografik dziennikarz. W latach 1973–1977 pracował w Polskiej Agencji Interpress, jako dziennikarz-fotoreporter, 1979–1990 w miesięczniku „Morze”; w okresie 1967–1971 był stałym współpracownikiem miesięcznika. Vide *Encyklopedia Gdańska*, pod red. B. Śliwiński, [et al.], Gdańsk 2012.

⁴⁰ Wykaz osób publikujących w periodyku „Morze” sporządzono na podstawie analizy zawartości miesięcznika ze zbiorów BG AMW.

na ówczesne czasy nakładzie 254 tys. egz. Powojenne wznowienie czasopisma nastąpiło w styczniu 1946 r., a już w 1949 r. w związku z likwidacją Ligi Morskiej, czasopismo zostało połączone z dwutygodnikiem Marynarki Wojennej „Marynarz Polski” przyjmując (na krótko) tytuł „Morze – Marynarz Polski”. Pismo w 1950 r. powróciło do pierwotnego tytułu. Miesięcznik osiągnął wysoką pozycję na rynku czytelnictwa, za czym świadczył limitowany nakład sięgający 150 tys. egz. Chociaż redakcja „Morza” mieściła się w Warszawie miesięcznik zawsze związany był z Gdynią, oddziałem redakcji na Waszyngtona - miastem nowym, młodym, nierozzerwalnie złączonym z morzem, gospodarką morską, portem, przemysłem okrętowym, Marynarką Wojenną, szkolnictwem morskim, rybołówstwem i sportami wodnymi. Na jego łamach wiele pisano o koncepcjach i postępach budowy portu, tworząc piękną legendą Gdyni. „Morze” stało się kompletnym źródłem informacji o gospodarce i technice morskiej, flotach wojennych, popularyzowało twórczość marynistyczną i kulturę morską, budowało etos pracy na morzu. Pismo wyznaczało również standardy fotografii marynistycznej, należy tu wymienić osoby Henryka Kabata, Krzysztofa Kamińskiego, Janusza Uklejewskiego, którzy te podwaliny stworzyli⁴¹. Przypomnę, że o uprawie morza na przestrzeni lat pisali min. Michał Siedlecki, Mariusz Zaruski, Aleksander Rylke, Józef Borowik⁴², wątki marynistyczne prezentowali Józef Conrad-Korzeniowski, Melchior Wańkiewicz, Jerzy Rychliński, artystycznie dopełniali pismo Marian Mokwa, Antoni Suchanek, Franciszek Swoch, Stanisław Bobiński, Adam Werka. Wreszcie na łamach miesięcznika debiutowali Karol Olgierd Borchardt, Eugeniusz Wasilewski, Czesław Adamowicz. Tak więc misja miesięcznika „Morze” jest niekwestionowana⁴³.

Kolejnym popularnym tytułem związanym z morskością są „Żagle”: biuletyn Polskiego Związku Żeglarskiego⁴⁴, pismo wydawane przez Polski Związek

⁴¹ Na podstawie analizy miesięcznika „Morze” ze zbiorów BG AMW.

⁴² Borowik Józef – ichtiolog, ekonomista, badacz, organizator administracji rybackiej, ur. 19.03.1891 r. w Kownie. Vedi *Encyklopedia Gdyni*, op. Cit., s. ..., s. 78.; *Gdynia: sylwetki ludzi, oświata i nauka, literatura i kultura*, pod red. A. Bukowskiego, Gdańsk 1979, s. 44-45.

⁴³ Na podstawie analizy zawartości miesięcznika „Morze” ze zbiorów BG AMW.

⁴⁴ Vide *Polski Związek Żeglarski ogólnopolska organizacja żeglarska zrzeszająca stowarzyszenia zajmujące się szeroko rozumianym jachtingiem. Celami są: 1) popularyzacja, organizowanie i rozwijanie żeglarstwa we wszystkich jego formach, 2) osiągnięcie wysokiego poziomu żeglarstwa regatowego, 3) rozwijanie i upowszechnianie turystyki żeglarskiej, 4) prowadzenie działalności wychowawczej oraz rozbudzanie zainteresowania problemami gospodarki morskiej i wodnej, 5) umożliwianie wypoczynku na wodzie, kształtowanie wzorców społecznych w zakresie racjonalnego i kulturalnego spędzania czasu wolnego, 6) podejmowanie działań na rzecz ochrony środowiska naturalnego.... PZZ zawiązany został 11 maja 1924 r. Stowarzyszenie zawiązały: Polski Klub Yachtowy w Gdańsku, Klub Żeglarski w Chojnicach, Sekcja Żeglarstwa Wojskowego Klubu Wioślarskiego w Warszawie i Sekcja Żeglarstwa Akademickiego Związku Sportowego w Warszawie. Po wojnie PZZ*

Żeglarski w Warszawie w latach 1959-1972. Od 1964 r. podtytuł miesięcznika brzmiał: miesięcznik Polskiego Związku Żeglarskiego. W 1967 r. nastąpiła kolejna zmiana podtytułu na miesięcznik poświęcony sprawom żeglarstwa regatowego i turystycznego, a od 1972 r. pismo turystyczno-społeczne Polskiego Związku Żeglarskiego. Pismo wychodziło w formacie 29 cm. Tytuł kontynuowany od 1973 r. przez „Żagle i Jachting Motorowy”: pismo turystyczno-sportowe współwydawane przez Polski Związek Żeglarski, Polski Związek Motorowodny i Narciarstwa Wodnego oraz Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe. Miesięcznik wydawany był w formacie 33 cm i jednostkowej cenie 10 zł.

W 1976 r., od nr 5 nastąpiła zmiana podtytułu na pismo turystyczno-sportowe Polskiego Związku Żeglarskiego, Polskiego Związku Motorowodnego i Narciarstwa Wodnego i Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego.

Funkcję redaktora naczelnego pełnił Leszek Błaszczyk, sekretarzem redakcji była Magdalena Jankowska. Redakcję zasilali redaktorzy działowi w składzie: Jan Dominowski – dział łączności z Czytelnikami, Stanisław Latek – dział harcerski, Ryszard Leski – dział jachtingu motorowego, Józef Marczewski – dział organizacyjny PZZ, Wojciech Płóciennik – dział WOPR, Tadeusz Południkiewicz – dział windsurfingu, Marian J. Strzelecki – redaktor techniczny, Jerzy Sydow – dział morski, Stanisław Teliga – dział marynistyczny, Witold Tobis – dział budownictwa jachtowego⁴⁵.

Obok kolegium redakcyjnego czasopismo współtworzyli stali współpracownicy: Jan Goralewski, Andrzej Koszyński, Jerzy Knabe, Ewa Kwiatużyńska, Janina Łukowska, Zbigniew Milewski, Józef Osos, Irena Pietrusiewicz, Mieczysław Pluciński, Antoni Rojewski, Piotr Wieczorek, Andrzej Szczepański, Stefan Workert, korekta – Marta Wach⁴⁶. Prenumeratą na kraj zajmowały się oddziały RSW „Prasa-Książka-Ruch” oraz urzędy pocztowe i doręczyciele. Cena prenumeraty rocznej wynosiła 120 zł, półrocznej 60 zł i kwartalnej 30 zł. Prenumerata za granicę jest 50 % droższa.

Stałymi rubrykami periodyku „Żagle i Jachting Motorowy” były: „Fotokronika”, „Ogólnie i szczegółowo”, „W jednym zdaniu”, „Żeglarstwo deskowe”, „Ratownictwo wodne”, „Recenzje”, „Co słyhać w PZZ?”, „Pod harcerską banderą”, „Komunikat PZZ”, „Odpowiedzi redakcji”, „Głos sternika”, „Filatelistyka”, „Rozrywka”. W periodyku publikowali m.in.: Leszek Błaszczyk, Witold Tomaszewski, Olgierd Lewicki, Józef Marczewski, Magdalena Jankowska, J. Szczepański, Teresa Remiszewska, Andrzej Rymkiewicz, Witold Tobis, Jerzy Fijka, Piotr

wznowił działalność, w latach 1951-1956, decyzją władz państwowych organizacja została przekształcona w Sekcję Żeglarstwa Głównego Komitetu Kultury Fizycznej. Działalność PZZ jako samodzielnego stowarzyszenia reaktywowano w styczniu 1957 roku. Encyklopedia żeglarstwa, pod red. J. Czajewskiego, Warszawa 1996, s. 270-271.

⁴⁵ Na podstawie analizy stopek redakcyjnych „Żagle i Jachting Motorowy” ze zbiorów BG AMW.

⁴⁶ Ibidem.

Jankowiak, Jacek Czajewski, Józef Marczewski, Bogdan Pigłowski, Andrzej Dębiec, Stefan Wysocki, Stanisław Kulawik, Marian Lenz, Krzysztof Szymański, Andrzej Radomiński, Jacek Sieński, Ryszard Koszuta, Józef Marczewski, Stefan Wysocki, Jerzy Magner, Zbigniew Foltyński, Marek Stawicki, Piotr Jankowiak, Jan Mejer, Waclaw Petryński, Andrzej Skrzat⁴⁷. Miesięcznik po tytule „Żagle i Jachting Motorowy” ukazywał się do sierpnia 1985 r., następnie kontynuowany pod tytułem „Żagle”.

Kolejnym popularnym periodykiem morskim był kalendarz tematyczny, skierowany do miłośników morskości. Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej w Warszawie wydało dwa kalendarze morskie. Pierwszy w 1956 r. „**Kalendarz Morski na rok 1957**”, a drugi wydany w 1957 roku z rozszerzonym tytułem „Nowy Kalendarz Morski na rok 1958”. Wydawnictwa powstały na zlecenie Ligi Przyjaciół Żołnierza, pierwszy w nakładzie 30 tys. egz. Drugi na 1958 rok w nakładzie 10 tys. egz. Kalendarz na 1957 rok opracował J. Wójcicki, opracowaniem graficznym zajął się M. Pokory i Zb. Wejssa. Redaktorem był wielokrotnie wspominany Stanisław Biskupski, redaktorem technicznym Z. Płatek, korektą zajmował się J. Fafara. Kalendarz oprócz tradycyjnego kalendarza w dosłownym tego słowa znaczeniu był bogato ilustrowany schematami i zdjęciami wykonanymi przez K. Komorowskiego, B. Koszewskiego, A. Kwiatkowskiego, T. Linka, M. Syrowatko. Zawierał wiele ciekawych opisów, informacji, notek, zestawień związanych z morzem, marynarką wojenną, pracą na morzu, turystyką morską, kołami, klubami, ośrodkami LPŻ. Wśród zawartych w kalendarzu zagadnień znalazły się min.: „Kalendarium”, „Polacy w służbie morskiej”, „Kalendarzyk działań Polskiej Marynarki Wojennej w czasie II wojny światowej”, „Dawne okręty”, „Ważniejsze bitwy morskie”, „Oznaki specjalności w marynarce wojennej”, „Mina”, „Torpeda”, „Bomba głębinowa”, „Flota handlowa”, „Typy statków”, „Największe statki świata”, „Klasyfikacja statku morskiego i jego dokumenty”, „Załoga statku”, „Statki Polskiej Marynarki Handlowej”, „Zdobycy *Błękitnej Wstęgi Atlantyku*”, „Rybołówstwo morskie”, „Ludzie portu i instytucje portowe”, „Urządzenia portowe”, „Porty morskie”, „Ważniejsze porty obr. i ich przybliżone położenie geograficzne”, „Stocznie”, „Jak powstaje statek”, „Szkolenie i sporty wodne e Lidze Przyjaciół Żołnierza”, „Koła, sekcje i kluby LPŻ”, „Ośrodki wodne LPŻ”, „Stopnie Żeglarskie”, „Zasady międzynarodowego prawa morskiego”, „Ważniejsze przepisy prądwa drogi na morzu”, „Meteorologia morska”, „Książki morskie Wydawnictwa MON i Ligi Przyjaciół Żołnierza”, „Warunki przyjęcia do szkół morskich”, „Miary długości”, „Słowniczek niektórych terminów” morskich” i liczne przeliczniki zawarte w tabelach np. mil morskich na kilometry, metrów na stopy, ton na metry sześcienne. Wydawnictwo liczyło 253 strony z czego sam kalendarz zajmował je-

⁴⁷ Na podstawie analizy periodyku ze zbiorów BG AMW.

dynie 26 stron, resztę zajmowały wymienione zagadnienia. Kalendarzyk był bardzo poręczny – kieszonkowa wersja format 14 cm.

ABSTRACT

Particular attention was paid to youth, viewed as a source of considerable potential for the future maritime economy and defense of the maritime border. Therefore, an array of publications was sent to the Navy as well as to teenagers living in the Polish territories somewhat more distant from the sea. In great demand were young people willing to work in shipbuilding, port and marine fishing and articles on issues of economic and military power were meant to generate sufficient supplies. They were the addressees of said journals so as to seed in them proper maritime awareness. The purpose of this article is to present the processes behind the formation of maritime periodicals addressed to the widest groups of readers in the years 1956-1981 as well as to discuss problems with which publishing houses and editorial offices of the magazines in question had to struggle at that time.

Maciej KIJOWSKI

**RECENZJA KSIĄŻKI BOGDANA SOBIŁO
„MIĘDZYNARODOWE PRZEPISY
O ZAPOBIEGANIU ZDERZENIOM NA MORZU.
PORADNIK DLA ŻEGLARZY
I MOTOROWODNIAKÓW”¹**

Bezpieczeństwo morskie jest pojęciem heterogenicznym i pojęciowo bardzo obfitym. Można je rozpatrywać w kategorii globalnej czy kontynentalnej, ale również krajowej, lokalnej, portowej. Na to określenie składają się zarówno sztuka prowadzenia morskich operacji wojennych, ćwiczenie zdolności obronnych floty wojennej czy profilaktyka i likwidacja zagrożeń morskiego ekosystemu, jak i ratowanie zdrowia i życia kąpiących się plażowiczów, a także indywidualne poczucie psychicznego bezpieczeństwa pasażera transoceanicznego rejsu czy choćby wędkarskiej eskapady odbywanej nieopodal portowych główek. Bez cienia wątpliwości zapobieganie zderzeniom na morzu składa się na pojęcie bezpieczeństwa morskiego, autor pozwoli sobie przeto podzielić się z gronem Czytelników kilkoma refleksjami dotyczącymi jednej z najnowszych na polskim rynku księgarskim publikacji poświęconych tej tematyce – ciekawie i oryginalnie ujętej.

Niekwestionowanym walorem książki jest wykorzystanie przez Autora – kapitana jachtowego i kapitana motorowodnego – ogromnej wiedzy praktycznej, zdobywanej, modyfikowanej i pogłębianej wraz z każdym rejssem, w którym uczestniczył. Zważywszy na jego wszechstronną i udokumentowaną praktykę morską, jak również na wykształcenie inne niż prawnicze (choć w nauce prawa rzymskiego i łacińskiej terminologii jurydycznej bardzo przydatne, jest bowiem filologiem klasycznym), należałoby zastanowić się, czy książka aspiruje do rangi naukowej refleksji nad Międzynarodowymi Przepisami o Zapobieganiu Zderzeniom na Morzu, czy też stanowi (wybitnie bądź wyłącznie) *par excellence* przewodnik (bądź poradnik) dla klas adresatów wskazanych w jej tytule *in fine*. Niezależnie od tego, zamysłem Autora było bez wątpienia trafienie z książką jeśli nie pod strzechy, o których marzył Wieszc,

¹ Sobilo B., *Międzynarodowe przepisy o zapobieganiu zderzeniom na morzu. Poradnik dla żeglarzy i motorowodniaków*, Wydawnictwo KYMA, Kraków 2015, ss. 180.

to do marin, do szkółek żeglarskich, na pokłady *navires de plaisance*, w żeglarskie i motorowodniackie kręgi. O randze i przydatności recenzowanej publikacji świadczy, moim zdaniem, jednak i to, że przyda się ona w biblioteczkach innych ludzi morza – po pierwsze dlatego, że napisana jest w sposób przystępny, wolny od pouczania *ex cathedra*, po drugie dlatego, że międzynarodowe prawo drogi morskiej dotyczy wszystkich, którzy na drodze tej kiedykolwiek się pojawią.

B. Sobiło dysponuje ogromnym darem snucia wspomnień, opowieści, dygresji, którymi z lekkością właściwą mistrzom literatury pięknej oplata wywód z dziedziny – przyznać to trzeba szczerze – mało wdzięcznej i niekoniecznie zajmującej. Lubię ciepłe odnoszenie się Autora do jego mamy (s. 58) a cierpkie choćby do jednego z kapitanów, pod którego władzą pływał (s. 40). Co się zaś kapitanów tyczy, pysznie brzmi odautorski komentarz do zakazu poruszania się po Kanale Kilońskim wyłącznie pod żaglami: „Można domniemywać, że jednostka bez postawionych żagli płynie na silniku, a nie porusza się siłą woli kapitana” (s. 86). Poczucia humoru nie można Autorowi odmówić.

Czy poradnik dla żeglarzy i motorowodniaków powinien jednoznacznie nakazywać im przestrzeganie przepisów bądź co bądź ograniczających ich niesioną wiatrem we włosach swobodę (póki posiada się włosy...), czy też raczej, choćby *implicite*, pomagać im w umiejętnym i zręcznym ich omijaniu? Szerzej ujmując, każda tego rodzaju publikacja prowokuje mnie do zadawania retorycznych pytań o to, czy ma służyć bezwzględnemu stosowaniu się do przepisów (przecież również stanowionych przez ludzi, a więc istoty z natury rzeczy omylne), czy też kontrolowanemu między nimi dryfowaniu? Jeśli za swego rodzaju odpowiednik szkolenia z zakresu MPZZM może być uznany *toutes proportions gardées* kurs prawa jazdy, to – o czym wspomnę i jako recenzent książki i jako były kursant – służył on bez wątpienia raczej łamaniu, a nie przestrzeganiu prawa czy stosowaniu się do jego przepisów. Przeczytawszy kilkakrotnie książkę kapitana Sobiło dochodzę jednak do wniosku, że służy ona dobru i bezpieczeństwu ludzi morza, również dlatego, że przestrzega przed „szkodliwymi zabobonami, np. powszechnym wśród polskich żeglarzy przekonaniem, że jacht żaglowy ma zawsze pierwszeństwo przed statkiem o napędzie mechanicznym” (s. 9). Za tak jasne i oczywiste postawienie sprawy należą się Autorowi uznanie i wdzięczność. *Chapeau bas*, Panie Kapitanie!

Warstwa ilustracyjna książki jest znakomita – czytelna i przejrzysta; już sam świetnie odtworzony diagram Cockrofta (s. 64) wart jest osobnej pochwały. Skoro mowa o transparentności publikacji, kapitalnym pomysłem Autora było oddzielenie poszczególnych prawideł MPZZM, umieszczonych na jasnopielatym tle, od własnego komentarza, drukowanego czarno na białym.

Bogdan Sobiło sam tę książkę napisał i sam ją wydał, sam sobie *nomen omen* sterem, żeglarzem i okrętem. Skoro tak i skoro brak w książce jakiegokolwiek informacji o korekcie czy korektorze, wszelakie błędy, usterki, literówki

obciążają bezpośrednio Autora. Nie ma ich ani zbyt mało, ani zbyt dużo – ot, średnia krajowa – są jednak na tyle widoczne, a nieraz i rażące, że nie mogą się nad nimi nie zatrzymać.

Jako promotor ze sporym stażem co roku spotykałem na swoich seminariach sprytnych studentów, którzy zbyttno przejmowali się rzekomym wymogiem budzącej uznanie objętości pracy dyplomowej (magisterskiej, licencjackiej), przez co stosowali zmyślne wybiegi mające odnieść wrażenie, że praca jest obfitsza, dłuższa niż w rzeczywistości. Dzielenie wyrazów (ale tylko wtedy, gdy powoduje zwiększenie ilości wierszy w akapicie – nigdy odwrotnie!), nieznaczące, niemal niewidoczne powiększanie marginesów, interlinii i wcięć akapitowych to tylko niektóre z owych zabiegów. Należy do nich również zdeklarowana niechęć do akronimów i skrótów, skwapliwie zastępowanych (choćby nie wiem ile razy) pełną nazwą a to rozmaitych instytucji, a to źródeł prawa, a to jednostek miar. Jeśli u dyplomanta jest to jedyny sposób na obwieszczenie *urbi et orbi*, jak gruba (inna rzecz, czy mądra) jest jego dysertacja, zdumiewa mnie uciekanie się do podobnych operacji przez Autora, który nie aspiruje do osiągnięcia naukowego awansu przy pomocy recenzowanej książki. B. Sobiło nieraz unika powszechnie uznanych skrótów, by w ich miejsce użyć wielokrotnie powtarzanej pełnowyrazowej nazwy jednostki długości bądź czasu: zamiast sięgnąć po znak „m”, pisze o metrach (jak na s. 86, 93, 107 i 108); pisze też o sekundzie (jak na s. 108), minucie (jak na s. 108-109), roku (jak na s. 86 i 138) i wieku (jak na s. 17, 72, 76 i 86), choć mógłby skorzystać z oznaczeń „s”, „min.”, „r.” i „w.”. A jeśli mowa o jednostkach, nie wiem, dlaczego z lubością mierzy długość w wieloznacznie przecież interpretowanych i różnie obliczanych milach (jak na s. 29, 44, 75, 83 i 85), zamiast użyć skrótu Mm na oznaczenie owszem mili ale morskiej. Na s. 18, 23, 29 Autor pisze o „Izbie Morskiej” i „Izbach Morskich”, nie podając jednak siedzib, a więc i pełnych nazw tych podmiotów: jest to błąd, jakkolwiek łatwo można go naprawić, stosując w tych nazwach wyłącznie małe litery, a więc nie traktując ich w kategorii nazw własnych. Na s. 43 używa skrótownicy „KDw” jako właściwego dla kąta drogi po wodzie: moim zdaniem, powinien być użyć wyłącznie wersalików (KDW). Ponadto, „Wykaz skrótów” (s. 143-144) nie zawiera skrótów lecz wyłącznie skrótownice.

Imięsłów zapisany w dopełniaczu liczby mnogiej jako „pływających” (s. 16) i słynne nazwisko, któremu nadano pisownię „Borhardt” (s. 36), to powód do wstydu. Zamiast „Roenne” (s. 22) i „Tromsoe” (s. 83) należało napisać Rønne i Tromsø. „Warnemuende” (s. 40) powinno było jednak przybrać formę Warnemünde, a zapisane przez jedno e tuż po wersaliku „Penemuende” (s. 79) to jednak zdecydowanie Peenemünde. Na Balearach nie istnieje port „Al Cudia” (s. 97) lecz Alcúdia. Rozpoczynanie zdania od słów „Brak lub źle prowadzona obserwacja” (s. 27) jest rażąco błędne i powinno być zastąpione np. konstrukcją „Brak obserwacji lub jej złe prowadzenie”. Wyraz „plotter” (s. 28) powinien być

zapisany jako ploter. B. Sobiło ma rację pisząc, że aktorka Sandra Bullock wystąpiła w filmie *Speed 2* (s. 21), odgrywana przez nią bohaterka nazywała się jednak Annie Porter i to ona dzielnie walczyła ze złem; działa się to również, jak pisze Autor, na pokładzie motorówki, ale przede wszystkim na innym, pojemniejszym, luksusowym pasażerskim statku. Na s. 28 i 139 B. Sobiło wykazuje niekonsekwencję w deklinacji podobnie skonstruowanych rzeczowników przeniesionych do polszczyzny wprost z języka angielskiego, odnosi się bowiem zarazem do „jachtsmenów” ale i „gentelmanów”; jachtsmenów? – w porządku, choć dlaczego po prostu nie żeglarzy, a to drugie słowo? – jednak dżentelmenów, Panie Kapitanie. Na s. 37-38 i 40 Autor jednoznacznie sprzeciwia się regule łącznej pisowni partykuły „nie” z rzeczownikami, używa bowiem w mianowniku i dopełniaczu rozłącznej postaci takiego wyrazu, pisząc „nie przeszkadzanie”. „Wielką pomoc w czasie żeglugi we mgle może oddać radar i AIS” (s. 63) – zgadzam się w pełni, z jednym tylko zastrzeżeniem, ponieważ one oddać tę pomoc mogą. Też pamiętam niezbyt fortunne pomysły sprzedania STS „Pogoria” ale nie „zagranicę” (s. 65) lecz za granicę. Na s. 162 długość statku jest „nie znana”, podczas gdy na s. 168-173, jak najpoprawniej, nieznana. Kapitalne wrażenie sprawia poetycka – tak, tak – warstwa książki, ściślej dwuwiersze służące lepszemu zapamiętaniu reguł MPZZM (s. 34, 92, 176), szkoda tylko, że tylko jeden z nich (*Green to green or red to red / Perfect safety, go ahead*) przetłumaczył Autor na język polski i że siedem dwuwierszy (dlaczego akurat te?) określił i to całkiem słusznie jako „Wierszyki mnemotechniczne” (s. 176). Starożytna u źródła mnemonika nie przestaje być kapitalnym sposobem na przyswojenie sobie choćby reguł pozwalających na bezpieczne odbycie rejsu po tym czy innym akwenie.

Fatalne wrażenie wywołuje na mnie użycie przez Autora toponimu „Związek Sowiecki” (s. 23). W moim przekonaniu używanie w literaturze naukowej zarówno tego terminu, jak i stanowiącego jego bazę rzeczownika „Sowieci” (co zastanawiające, tylko w formie pluralnej, najwyraźniej bowiem „Sowieci” w Polsce się nie przyjął) jest nie tylko niepoprawne językowo, lecz i nacechowane pejoratywnymi emocjami. Każdy człowiek nauki polskiej, niezależnie od własnej specjalności i własnego światopoglądu, powinien potraktować jako imperatyw eliminowanie z polszczyzny wyrazów i zwrotów obcojęzycznych, jeśli nie da się ich zastąpić polskimi synonimami (jak „samochodem”, który skutecznie zastąpił „automobil”, choć np. „prysznic” nie pozwolił się wyprzeć przez „natrysk”). Skoro tak, nie ma w polszczyźnie miejsca także dla rozplenionych w niej w latach zaborów rusycyzmów, a należy do nich przecież i „sowiecki”, oznaczający tyle samo co piękny a używany co najmniej od 1644 r. (!) przymiotnik „radziecki”.

Na tejsze s. 23 Autor daje wyraz swojemu przekonaniu, iż ZSRR „planował inwazję na Danię (...) przy pomocy ekranoplanów”, podając zarazem brzmienie ich synonimu w postaci „Wing In Ground”. Jeśli już, to Wing-In-

Ground (WIG), śmiem wyrazić jednak przypuszczenie, iż dla ekranoplanów radzieckich stosowniejszy jest skrótowiec GEV (Ground Effect Vehicle). Na s. 29, powracając do tragedii SY „Bieszczady”, B. Sobiło używa dopełniaczowej formy „Bieszczad”; sam piszę „Bieszczadów”, skoro jednak rzeczownik stanowiący nazwę jachtu postrzega on jako formę *plurale tantum*, użyta przezeń deklinacja również jest poprawna. Na tej samej stronie pisze o człowieku a burta – najwyraźniej litera „z” komuś gdzieś się zapodziała. Nie wiem, dlaczego na oznaczenie Unii Europejskiej Autor używa skrótowca „EU” (s. 103) miast poprawnego UE; skoro według niego unia uregulowała krzywiznę banana, warto byłoby dodać, że postanowienia w tej sprawie zawiera rozporządzenie Komisji (WE) nr 2257/94 z 16 września 1994 r. ustanawiające normy jakości bananów (Dz. U. L 245 z 20 września 1994 r., s. 6-10, ze zm.).

W pełni podzielam jak najpochlebniejsze zdanie wyrażone przez Autora o posiadających kardynalne znaczenie dla stosowania i badania MPZZM publikacjach Władysława Rymarza. Skoro jednak B. Sobiło w styczniu 2015 r. żywił przekonanie, że książek profesora nie wznawia się „od kilku lat” (s. 10), spieszę z drobną acz stanowczą poprawką: w latach 2006 i 2007 Wydawnictwo Akademii Morskiej w Gdyni opublikowało dwie książki W. Rymarza dotyczące wykorzystania programu Excel w stosowaniu międzynarodowego prawa drogi morskiej.

Na s. 32 B. Sobiło wspomina młodzieńczy rejs ze Szczecina do Oslo. Nie mógł jednak płynąć jachtem „11 metrowym”, lecz 11-metrowym. Jednostka ta nie mogła też znaleźć się „W Oslofiordzie”, ale na zatoce Oslofjorden – odautorska pisownia bez potrzeby eliminuje jakże norweskie „j”, a zarazem sugeruje niesłusznie, że zatoka jest fiordem. Na s. 43, 94 czy 105 zdarza się Autorowi wyliczać po dwukropku, nie wiem tylko, dlaczego poszczególnych punktów itp. nie kończy przecinkami.

Autor twierdzi, że „rybacy na ogół słabo znają przepisy, często są przemęczeni i nie zawsze przyjaźnie nastawieni do żeglarzy” (s. 20). Nie można generalizować, tak bezpardonowo krzywdząc ciężko pracujących ludzi morza. Czy są przemęczeni? Tak, są i mają do tego pełne prawo. Czy zdarza się, że ich stosunek do żeglarzy nie jest przyjazny? Owszem, zdarza się: rybak wypływający na połów po to, by zdobyć środki do życia, obciążony drakońskimi limitami połowowymi, atakowany niesprawiedliwymi przepisami (choćby podatkowymi) ma pełne prawo do tego, by co najmniej dziwić się tym, którzy żeglują tylko dla własnej przyjemności, nierzadko nieelegancko epatując swoją zamożnością. Jachtsmen walczy z bezwzględny morzem po to, by podnieść poziom adrenaliny – rybak po to, by mieć z czego wyżywić swoje dzieci. Czy prawdą jest wreszcie, że rybacy „na ogół słabo znają przepisy”? Znają je co najmniej tak samo dobrze jak żeglarze; muszą je znać, żyją bowiem z tego, co złowią.

Niezależnie od wszystkich tych mankamentów stwierdzam z przekonaniem, że książka kapitana Bogdana Sobiło jest publikacją bardzo wartościową i znacznie wzbogaca wiedzę czytelnika o stanowiącej ją materii.

Martyna KOWALSKA

Akademia Marynarki Wojennej w Gdyni

ROZWÓJ SPOŁECZEŃSTWA INFORMACYJNEGO NA PRZESTRZENI DZIEJÓW

STRESZCZENIE

Nowoczesne technologie ICT (Information and Communication Technologies) coraz silniej oddziałują na życie społeczne i gospodarcze powodując wiele zmian z skali mikro i makrospołecznej. Przemiany wywołane postępowaniem technologicznym przyczyniły się do wywołania epoki postindustrialnej – świata trzeciej fali, który charakteryzuje się postępującą dekoncentracją przemysłu, schyłkiem wielkich zakładów przemysłowych oraz zmniejszeniem przedsiębiorstw. Rozwój współczesnych technologii wytwarzania, ich standaryzacja oraz rozwój techniki łączności i przetwarzania informacji wytworzył jakościowo nowy model społeczeństwa – społeczeństwo informacyjne.

Słowa kluczowe:

Społeczeństwo informacyjne, społeczeństwo masowe, społeczeństwo przemysłowe, informacja, rozwój, nowe technologie, bezpieczeństwo

WSTĘP

„Cywilizacja, którą zbudujemy, zbliżając się do końca XX wieku, nie będzie cywilizacją materialną, symbolizowaną przez ogromne konstrukcje, ale będzie cywilizacją faktycznie niewidoczną. Precyzyjnie powinno się ją nazywać cywilizacją informacyjną. Homo sapiens, które pod koniec ostatniej epoki lodowcowej stanął przed początkiem pierwszej – materialnej cywilizacji stoi dziś po dziesięciu tysięcy latach na progu drugiej - cywilizacji informacyjnej”¹.

Rozwój ludzkości, a co za tym idzie, czas gwałtownych zmian cywilizacyjnych zapoczątkował fundamentalne przekształcenia struktury społecznej

¹ Y. Masuda, The information Society as post – industrial Society, Institut for the Information Society, Tokyo 1981, za: M. Nowina – Konopka, Istota i rozwój społeczeństwa informacyjnego [w:] Społeczeństwo informacyjne – istota, rozwój, wyzwania, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2006, s. 14.

i model życia jednostki. W historii można wyróżnić trzy główne etapy rozwoju: społeczeństwo oparte na łowiectwie i zbieractwie, społeczeństwo agrarne i industrialne, a ostatnimi czasy także społeczeństwo informacyjne. Na każdym z tych etapów ludzkość przechodziła szereg zmian i podlegała rozwojowi. Rozwój ten podejmowany jest jako proces zmian w obrębie określonego systemu i obejmuje wszystkie czynniki, na które owe zmiany wpłynęły w sposób bezpośredni lub pośredni. Zmiany są tu postrzegane jako mające charakter postępowy, ponieważ prowadzą do przekształcenia społeczeństw tradycyjnych w nowe formy istnienia. Proces taki określa się mianem modernizacji, czyli „zbliżeniem się społeczeństwa w sposób zamierzony, celowy, planowany do uznanego modelu nowoczesności najczęściej do wzorca jakiegoś istniejącego społeczeństwa, uznanego za najbardziej rozwinięte”². Analiza empiryczna pozwala na zaszeregowanie społeczeństw, zbiorowości, grup z punktu widzenia charakterystycznych parametrów dla danego otoczenia (tab. 1.) poprzez wydzielenie następujących społeczeństw:

- a) społeczeństwo preindustrialne – okres sprzed 10 tys. lat, kiedy powstało rolnictwo, epoka agrarna,
- b) społeczeństwo industrialne – gwałtowne przeobrażenia wywołane rewolucją przemysłową,
- c) społeczeństwo postindustrialne – nadzwyczajne przemiany i tzw. era społeczeństwa wiedzy.

² P. Sztompka, *Analiza społeczeństwa*, wyd. ZNAK, Warszawa 2002, s. 525.

Tab.1. Charakterystyczne parametry trzech typów społeczeństw

	Społeczeństwo agrarne	Społeczeństwo przemysłowe	Społeczeństwo informacyjne
bogactwo	ziemia	kapitał	wiedza
produkt podstawowy	żywność	wyroby przemysłowe	informacja, dane
praca	obok domu	daleko od domu	w domu, telepraca
transport	rzeka, droga	kolej, autostrada	infostrada
społeczeństwo, energia	ludzka, zwierzęca	węgiel, para, benzyna	odnawialna, jądrowa
skala działania	lokalna	regionalna	globalna
rozrywka	obrzędowa, ludowa	masowa	domowa, interakcyjna
tajemnica	religijna	polityczna	handlowa
oświata	mistrz	szkoła	komputer, telenauczanie

źródło: Opracowanie własne na podstawie, M. Gliński, Społeczeństwo informacyjne – geneza koncepcji i problematyka pomiaru, wyd. Oficyna Wydawnicza Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2011.

Przed pierwszą falą przemian styl życia ludzkości cechował się formowaniem małych wędrownych grup, które trudniły się zdobyciem pożywienia poprzez zbieractwo, rybołówstwo, pasterstwo i myślistwo. Jednak od ok. 10 000 lat możemy dopatrywać się uformowania tzw. rewolucji agrarnej w społeczeństwie preindustrialnym, która potrwała aż do XVII i XVIII wieku. Rewolucja swoim zasięgiem objęła całą kulę ziemską, człowiek pierwotny zmienił styl życia z koczowniczego na osiadły, całe życie mieszkając w pobliżu swojego miejsca urodzenia. Rolnictwo wprowadziło zasadę przywiązania do ziemi, upowszechniło egzystencję przestrzennie „ciasną” i rozbudziło silne poczucie więzi lokalnej, tworząc mentalność wiejskiej wspólnoty³. Rewolucja agrarna przysłużyła się do przekroczenia barier produktywności, co lawinowo pociągnęło za sobą powstawanie zawodów nierolniczych i miast⁴.

³ A. Toffler, *Trzecia faza*, wyd. Czarna Perła, Warszawa 1985r., s. 260.

⁴ R. Bartkowiak, *Historia myśli ekonomicznej*, wyd. PWE, Warszawa 2008, s. 25.

Ludzkość w epoce agrarnej możemy podzielić na dwa rodzaje – na ludy „prymitywne” i „cywilizowane”. Pierwsze z nich charakteryzują się życiem w niewielkich gromadach, utrzymują się z zbieractwa, łowiectwa i rybołówstwa. Ich model życia nie identyfikuje się z społeczeństwem preindustrialnym i daleki jest od rewolucji agrarnej. „Społeczeństwo cywilizowane”, obejmuje te części Ziemi w których mieszkańcy trudnią się uprawą roli. Jednakże pod powszechnymi różnicami ukryte są istotne podobieństwa. W każdej z opisanych cywilizacji ziemia jest podstawą gospodarki, kultury, budowania relacji rodzinnych i politycznych. W każdej z nich istnieje podział pracy i określone kasty tj.: szlachta, duchowieństwo, wojownicy, niewolnicy, chłopci pańszczyźniani. Władza ma charakter dyktatorski a pozycja życiowa zostaje określona przez urodzenie.

Jednakże opisana cywilizacja miała znikome szanse na utworzenie aparatu państwowego, czy też wykreowaniu władcy, którego działanie obejmowałoby znaczne terytorium. Jednak wyjątkiem jest panowanie mongolskie, które w okresie XVII wieku przyczyniło się do powstania w Europie jednej z głównych sił. Ich sukces cechował się tym, że mniejsza liczba ludności prowadziła osiadły tryb życia i uznawała potrzebę ataków na bardziej zrestrukturyzowane społeczeństwa⁵. Grabież dóbr od społeczeństw prowadzących osiadły tryb życia.

W epoce przedindustrialnej społeczeństwa pierwszej fali czerpały energię z „żywych baterii” – mięśni ludzkich i zwierzęcych, a także ze słońca wiatru i wody⁶. Z pomocą ludzkości w tamtych czasach przychodziły „wynalazki niezbędne” - według rzymskiego architekta Witruwiusza były to narzędzia tj. kołowroty, katapulty, lewary i żurawie, a ich głównym zadaniem było zwielokrotnienie siły mięśni ludzi i zwierząt. Produkty wytwarzane przez ludzkość były wytwarzane metodami rzemieślniczymi i na zamówienie. Jednak fatalna komunikacja społeczeństwa i prymitywne metody transportu znacznie ograniczały zasięg dystrybucji.

Gospodarkę ówczesnych czasów można podzielić na dwa sektory A i B. Pierwszy z nich obejmował produkcję dóbr na użytek własny zaś drugi produkcję na sprzedaż lub wymianę handlową. Różnica pomiędzy sektorami była znacząca, gdyż sektor A był olbrzymi, a sektor B znikomy. Większy odsetek społeczeństwa nie potrafi rozgraniczyć tej funkcji, a w ich językach brakowało znajomości znaczenia słowa „konsument”.

Ludzie w epoce pierwszej fali bardzo rzadko zmieniali miejsce zamieszkania. Jednakże w każdym społeczeństwie kluczową rolę odgrywa in-

⁵ E. Karczyńska, *Struktura społeczna Imperium Osmańskiego*, [w:] K.Brzechczyn, M. Ciesielski, (red.), *Jednostka w układzie społecznym. Próba teoretycznej konceptualizacji*, wyd. Wydawnictwo Naukowe Nauk Społecznych, Poznań 2013, s. 273-290.

⁶ A. Toffler, *Trzecia faza*, wyd. Czarna Perła, Warszawa 1985r., s. 44.

formacja i komunikacja społeczeństwa. Ludzie pierwszej fali w większości byli analfabetami. W warstwach mniej zamożnych informacja, która konieczna była do produkcji gospodarczej zostawała przekazywana z „ust do ust” lub za pomocą gestów. Zaś kluczowe informacje dostępne były tylko dla warstw zamożnych. Starożytni Persowie ustawiali wieże, tzw. „punkty informacyjne”, od wieży do wieży mężczyźni obdarzeni silnym głosem przesyłali obwieszczenia i nowiny⁷. Rzymianie posiadali pocztę, tzw. *Cursus Publicus*, która zapewniała komunikację pomiędzy księżętami, generałami, kupcami i bankierami⁸.

Spółczesność preindustrialna prezentowała poglądy – regulowane ściśle przez przekaz tradycji – emocjonalne, pełne przesądów i fatalistyczne. Jednakże charakterystyczne jest przywiązanie jednostki do miejsca i wspólnoty wzajemnych oddziaływań – sąsiedzkich, rodzinnych i wyznaniowych⁹.

Za moment przejścia pomiędzy społeczeństwem agrarnym a industrialnym uznaje się wynalezienie maszyny parowej przez Jamesa Walta. Stała się ona podstawą rewolucji przemysłowej i transportowej na całym świecie¹⁰. Proces ten trwał długie lata i – pomimo rozwoju społeczeństwa – w dalszym ciągu istnieją części świata (mowa chociażby o niektórych regionach Afryki), których rozwój zatrzymał się na etapie agrarnym. Przecieranie się pomiędzy pierwszą a drugą falą spowodowało długoletnią wojnę pomiędzy obrońcami rolniczej przeszłości i partyzantami przemysłowej przyszłości.

W Stanach Zjednoczonych dopatrywać się można pierwszej konfrontacji w momencie przybycia Europejczyków, którzy chcieli tam założyć rolniczą cywilizację. Wywłaszczając z ziemi Indian zakładali farmy i wsie aż po brzegi Pacyfiku¹¹. W tym samym momencie pojawili się zwolennicy przemysłu nastawieni na budowę fabryk i miast. Napięcia pomiędzy zwolennikami pierwszej i drugiej fali doprowadziły do konfliktu zbrojnego w 1861 r. W momencie kiedy armie Północy – popierające społeczeństwo industrialne odniosły zwycięstwo, wejście drugiej fali w życie zostało przesądzone. Od tamtej pory z dnia na dzień rosła potęga przemysłowa Stanów Zjednoczonych¹².

⁷ M. Domaradzki, E. Kulczycki, *Język, rozumienia, komunikacja*, wyd. Wydawnictwo Naukowe Instytutu Filozofii UAM, Poznań 2011, s. 97.

⁸ S. R. Levelyn, *Newe Document illustrating early Christianity*, wyd. Macquarie University, Australia 2004, s. 19.

⁹ J. Bierówka, *Zasada wzajemności w społeczeństwie informacyjnym*, wyd. Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2009, s. 71.

¹⁰ B. Orłowski, *Technika* wyd. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków 1999, s. 96.

¹¹ <https://wizjalokalna.wordpress.com/2013/03/23/cywilizowani-i-dzicy-czyli-ostnosunkach-europejczykow-z-indianami/>, 25.07.2016 r.

¹² L. Korusiewicz, *Wojna secesyjna 1860-1865*, wyd. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1985, s. 10-15.

Analogiczna sytuacja miała również miejsce w Japonii w czasie tzw. rewolucji Meiji, kiedy to ścierały się ze sobą dwa różne społeczeństwa. Powstanie nowoczesnej gospodarki w Japonii było konsekwencją rządów dynastii Meiji, która nastawiona była na modernizację państwa i społeczeństwa przy wykorzystaniu dorobku cywilizacji Zachodu. Wprowadzona została wolność handlu, przemysłu, a ludność zamieszkująca obszary wiejskie mogła bez żadnych konsekwencji migrować do miast¹³. Były to pierwsze kroki na drodze tego kraju do stania się potęgą przemysłową pierwszej wielkości.

Również Rosja nie pozostała obojętna na zmiany zachodzące na świecie. W 1917 r. stoczyła się walka o uprzemysłowienie, która w efekcie doprowadziła do tego, że bolszewicy odsunęli na dalszy plan rolnictwo, a tym samym opowiedzieli się za przystąpieniem do społeczeństwa industrialnego.

W efekcie proces, który trwał wiele lat i prowadził do znacznych kryzysów politycznych, przewrotów, strajków i buntów społeczeństwa przyniósł zamierzony efekt i świat przyjął drugą falę.

Druga fala według teorii Alvina Tofflera zrewolucjonizowała w ciągu kilku stuleci styl życia na całym globie. Zgodnie z tą koncepcją, obywatel ewoluował od roli chłopca do roli pracownika fabryki, wokół której zorganizowane było jego życie oraz proces budowy tożsamości. Nowemu sposobowi świadczenia pracy, dostosowanemu do produkcji wielkoprzemysłowej, podporządkowane zostały dążenia, aspiracje i styl życia milionów ludzi¹⁴. Z modelu rodziny wielopokoleniowej normą stała się „rodzina nuklearna”, w skład której wchodziła matka, ojciec i kilkoro dzieci. Była ona wyznacznikiem rewolucji przemysłowej, w której mężczyzna za pomocą swojej siły oferował kobiecie pozostającej poza rynkiem pracy zabezpieczenie i pozycję społeczną¹⁵.

Postęp technologiczny wymagał zmiany w procesie szkolnictwa. Dotychczas ludzkość nie potrzebowała szczególnych kompetencji, dopiero w momencie rewolucji przemysłowej konieczne było przysposobienie do pracy w fabrykach i innych gałęziach przemysłowych. Utworzona została masowa edukacja na wzór fabryki, która obejmowała przyswojenie wiedzy z zakresu czytania, pisania, arytmetyki i historii, a także punktualności, posłuszeństwa. Uczeń nabywał wszystkich kompetencji niezbędnych do pracy przy produkcji masowej, a przy połączeniu z modelem rodziny nuklearnej był przygotowany do życia w społeczeństwie przemysłowym.

¹³ J. Kaliński, *Historia gospodarcza XIX i XX wieku*, PWE, Warszawa 2008, s. 101–102.

¹⁴ J. Bierówka, *Zasada wzajemności w społeczeństwie informacyjnym*, wyd. Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2009, s. 71.

¹⁵ W. Warzywoda – Kruszyńska, *Rodzina w procesie zmian*, <http://dspace.uni.lodz.pl/xmlui/bitstream/handle/11089/3729/1Rodzina%20w%20procesie%20zmian.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, 26.07.2016r.

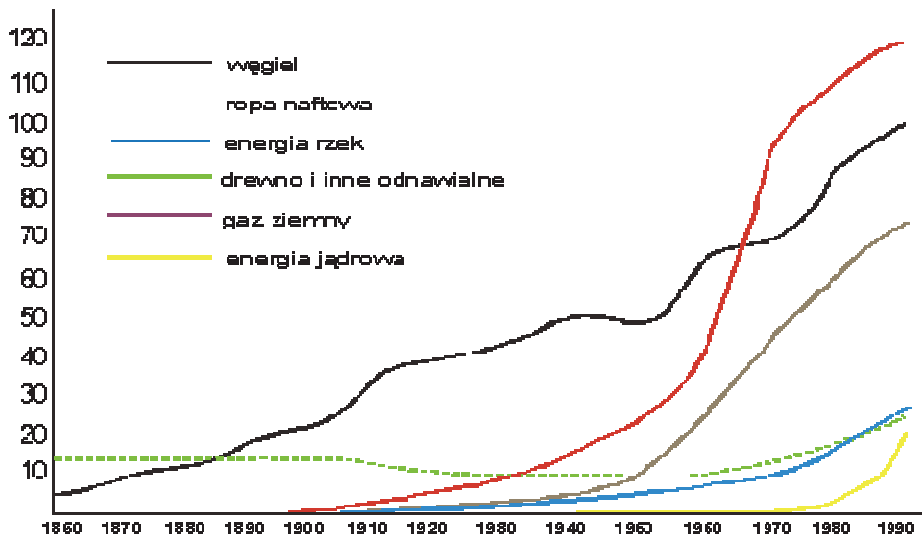
Ewolucja systemu gospodarki światowej wyłoniła również w swojej strukturze korporację, która stała się główną formą organizacji w biznesie¹⁶. W wyniku produkcji masowej, wymagającej kolosalnych nakładów finansowych (znacznie przekraczających zasoby pojedynczego człowieka), zaczęły tworzyć się grupy ludzi, które wykorzystywały zgromadzony kapitał do zakładania korporacji. Członkostwo miało charakter trwały i uregulowane było wewnętrznym prawem.

Powyżej opisana rodzina nuklearna, szkoła na wzór fabryki i korporacja tworzyły trójkąt, który był wyznacznikiem dla społeczeństwa drugiej fali. Ludzie żyli według ściśle określonego schematu: wychowywali się w rodzinie nuklearnej, później przechodzili masowo przez proces edukacji przyspasabiający do pracy w fabryce, a następnie przez resztę życia, wzorując się na nabytych zasadach, spędzali życie w korporacji, podlegając kontroli kluczowych instytucji drugiej fali.

Spółeczeństwo preindustrialne zamieniło drewno, dotychczasowy nośnik energii, który nie spełniał wymogów technicznych stawianych przez nowe wynalazki, na nieodnawialne zasoby energii i zaczęło pobierać energię z węgla, gazu i ropy naftowej (rys. 1.). Miało to znaczący wpływ na rozwój gospodarki światowej i pozwoliło państwowi o niskim współczynniku produkcji na poprawienie swojej kondycji finansowej. Paliwa kopalniane stały się bazą energetyczną dla wszystkich społeczeństw drugiej fali. Powstały system energetyczny przyczynił się do znacznego postępu technicznego. Nowe technologie nie potrzebowały już siły fizycznej, jak miało to miejsce w społeczeństwie agrarnym, tylko technologii, które odpowiadały za proces produkcji. Z bazy technologicznej wytworzyło się wiele gałęzi przemysłu, linii produkcyjnych i fabryk, które w połączeniu z systemem energetycznym zapoczątkowały produkcję masową¹⁷. Indywidualne dostawy ustąpiły miejsca dystrybucji sprzedaży i „pałacom handlu” – pierwszym domom towarowym.

¹⁶ A. Dewing, *Corporacion Finanse*, wyd. The Ronald Press Company, New York 1922, s.101.

¹⁷ A. Toffler, *Trzecia faza*, wyd. Czarna Perła, Warszawa 1985r., s. 46.

EJ – 10^{18} J

Rys. 1. Dane historyczne dotyczące zużycia poszczególnych nośników energii na początku ery industrialnej

źródło: <http://teresin.hekko.pl/Technik/Elektrownie/energia.html>, 26.07.2016r.

W społeczeństwie industrialnym człowiek pracujący w przemyśle i zamieszkujący w mieście podlegał ciągłemu procesowi standaryzacji i unifikacji. W XIX wieku doprowadziło to do wyłonienia się społeczeństwa masowego, które opierało się na więziach charakterystycznych dla społeczności wielkomiejskiej, w której bliskość fizyczna (sąsiedzka) nie oznacza bliskości społecznej. Społeczeństwo masowe tworzone jest przez ludność napływową do miast, która wykorzeniona z swoim rodzimych wsi podatna jest na manipulację dokonywaną przez media¹⁸. Należy zwrócić szczególną uwagę na to, że rewolucja masowa dokonywała się w różnych okresach na globie. W krajach rozwiniętych Europy Zachodniej i w Stanach Zjednoczonych punktem kulminacyjnym był koniec XIX w., kiedy to w drugiej rewolucji przemysłowej powstały takie wynalazki jak: telefon, silnik spalinowy, lampa elektryczna i masowe wydawanie gazet. Typologię podstawowych cech społeczeństwa tworzył Jan van Dic (tab. 2.).

Dokonywały się znaczne przemiany społeczne, gospodarcze i kulturowe, w wyniku których władza polityczna i wpływy społeczne przesunęły się od posiadaczy ziemskich do posiadaczy kapitału. Rosło znaczenie informacji

¹⁸ T. Goban – Klas, *Społeczeństwo masowe, informacyjne, sieciowe czy medialne?*, wyd.WSiP. Warszawa 2005.

i procesów komunikacji, umożliwiających organizowanie pracy zespołowej w systemie fabrycznym i współtworzących struktury gospodarczej działalności człowieka¹⁹.

Monopol na komunikację w społeczeństwie preindustrialnym został przełamany dlatego, że produkcja masowa i technologie drugiej fali wymagały „masowego” obiegu informacji w społeczeństwie. Pierwszym przełomem w tym momencie było zorganizowanie usług pocztowych, które będą odpowiedzialne za przepływ i obieg informacji. Ilość przesyłek pocztowych diametralnie wzrastała i tak w 1960 roku średnia ilość przesyłek w społeczeństwach drugiej fali wynosiła 141 na osobę a pracownicy korporacji musieli się zapoznawać rocznie z ilością około 35 – 64 tysiącami dokumentów.

Potrzebę komunikacji w społeczeństwie odzwierciedliło wynalezienie w XIX wieku telefonu i telegrafu. W 1794 roku francuskie Ministerstwo Wojny uruchomiło pierwszą linię optyczną telegrafu semaforycznego, łączącego Paryż z Lille. Opracowany przez braci Chappe system umożliwiał przesyłanie dowolnych liter i był nowoczesną realizacją, wywodzącą się jeszcze ze starożytności, koncepcji optycznej komunikacji na odległość. W czasach napoleońskich funkcjonowała już w Europie dobrze rozwinięta sieć telegrafii optycznej. Stacje przekazujące sygnał znajdowały się w odległości 10 km i były w stanie przesłać w ciągu kwadransa komunikat na odległość ponad 100 km²⁰. Dwa lata później Graham Bell wynalazł telefon, który stał się największym przełomem w komunikacji międzyludzkiej.

Jednakże opisane wyżej wynalazki służyły przekazywaniu informacji indywidualnej, a w społeczeństwie masowym istniała koniczność komunikacji na skalę masową – czyli wiadomości od jednego nadawcy dla wielu odbiorców naraz. Rosło znaczenie informacji i procesów komunikowania umożliwiających organizowanie pracy zespołowej w systemie fabrycznym i współtworzących struktury gospodarcze działalności człowieka²¹.

Produkcja przemysłowa papieru wraz z automatyzacją składu pozwoliły na masową produkcję gazet, a powszechność edukacji i wzrost zamożności społeczeństwa umożliwił zapoczątkowanie rynku informacji. Celem było wyposażenie obywateli w informację niezbędną na ówczesnym etapie rozwoju²². Wraz z postępowaniem drugiej fali rosło zainteresowanie nowymi technologiami i procesami produkcji. W 1866 został oddany do użytku pierwszy transatlan-

¹⁹ A. Mattelart, M. Mattelart, *Teoria komunikacji. Krótkie wprowadzenie*, wyd. PWN, Warszawa 2001, s. 23-24.

²⁰ F. Bauer, G. Goos, *Informatyka*, wyd. Naukowo – Technologiczne, Warszawa 1977, s. 392.

²¹ M. Gliński, *Społeczeństwo informacyjne – geneza koncepcji i problematyka pomiaru*, wyd. Oficyna Wydawnicza Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2011, s. 39.

²² J. Oleński, *Infrastruktura informacyjna państwa w globalnej gospodarce*, wyd. Wydział Nauk Ekonomicznych, Warszawa 2006, s. 39.

tycki kabel telegraficzny²³. Do końca XIX wieku powstał rozbudowany system telegrafii elektrycznej łączący państwa i kontynenty. Kolejne lata to okres innowacji technologicznych, które przyczyniają się do zmian społecznych i gospodarczych. W tab. 3. zostały przedstawione najważniejsze daty i wydarzenia, które zadecydowały o rozwoju społeczeństwa informacyjnego.

System społecznej komunikacji zyskuje jeszcze dwa istotne elementy komunikacji masowej: radio i telewizję. Wraz z rozwojem przemysłu elektro-technicznego w społeczeństwie przemysłowym zmniejszał się czas pracy i obciążeni zatrudnionych, co skutkowało zapotrzebowaniem na informację, kulturę i rozrywkę. Przemiany stosunkowo już rozwiniętego społeczeństwa informacyjnego były bardzo gwałtowne. Ich owocem był rozwój techniki informacyjnej poprzez dostarczenie odpowiedniej infrastruktury technicznej i zapoczątkowanie społeczeństwa informacyjnego.

²³ F. Bauer, G. Goos, *Informatyka*, wyd. Naukowo – Technologiczne, Warszawa 1977, s. 392.

Tab. 2. Typologia cech społeczeństwa masowego (od początku XIX w. do lat 60 XX w.)

Cechy	Spółeczeństwo masowe
Główne komponenty	Kolektywne (grupy, organizacja, wspólnoty)
Natura składników	Homogeniczne
Skala	Rozszerzenie
Zasięg	Lokalny
Możliwości komunikacji	Wysoka wewnątrz komponentów
Gęstość	Wysoka
Centralizacja	Wysoka (kilka centrów)
Inkluzyjność	Wysoka
Typ wspólnoty	Fizyczna i jednolita
Typ organizacji	Biurokracja wertykalnie zintegrowana
Typ gospodarstwa domowego	Duże z poszerzoną rodziną
Główny typ komunikacji	Bezpośrednie
Rodzaj mediów	Tradycyjne media masowe dla szerokiego odbiorcy
Liczba mediów	Niska

Źródło: *The Network Society, Social Aspects of New Media (Van Dij 2006)*

Tab. 3. Techniki informacyjne

Data	Wynalazca/kraj	Technika informacyjna
1876	Alexander Graham Bella /USA	telefon
1877	Avx Edison/USA	fonograf
1878	David Huges/USA	mikrofon
1885	William Burrougs/USA	sumator
1887	Heinrich Hertz/Niemcy	fale elektromagnetyczne
1887	Emil Berliner/Niemcy i USA	zapis dźwięku na płycie gramofonowej
1889	Almow Strowger/USA	automatyczna łącznica telefoniczna
1889	Herman Hollerith/USA	maszyna licząca
1895	Bracie Lumiere/Francja	kinematograf
1896	Joshep Thomson/Wielka Brytania	elektron
1897	Karl Braun/Niemcy	oscyloskop z kineskopem
1901	Guglielmo Marconi/Włochy	pierwsza transatlantycka transmisja danych
1904	Edouard Estau-nie/Francja	po raz pierwszy użył terminu telekomunikacja

Źródło: Opracowanie własne na podstawie, M. Gliński, Społeczeństwo informacyjne – geneza koncepcji i problematyka pomiaru, wyd. Oficyna Wydawnicza Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2011.

W literaturze naukowej i popularnonaukowej wiele jest pozycji opisujących struktury, zasady i formy organizacji społeczeństwa informacyjnego. Jednak warto poświęcić szczególną uwagę prezentacji społeczeństwa zaprezentowanego przez Alwina i Heidi Tofflerów w dziele „Budowa nowej cywilizacji. Polityka trzeciej fali”.

Autorzy traktują o przemieszczaniu się fal cywilizacyjnych jako „konflikcie przesileń”. Poprzednie dwie fale – agrarną i industrialną – zastępuje trzecia, która swój sukces odnosi dzięki nowym sposobom i wykorzystywaniu wiedzy. Następuje w niej zastępowanie społeczeństwa masowego społeczeń-

stwem indywidualistycznym, a więc mającym dalece zróżnicowane gusta i potrzeby w różnych dziedzinach życia²⁴ (tab. 4.). Społeczeństwo takie ukształtowało się w pierwszej kolejności w krajach rozwiniętych w Ameryce Północnej, Europie Zachodniej, Japonii, Finlandii i tzw. „Tygrysach Europejskich”. Obecne „Trzecia fala” zauważalna jest w większości świata i cechuje się:

- zróżnicowanymi i odnawialnymi źródłami energii,
- nowymi metodami produkcji,
- nowym typem rodziny,
- nowymi instytucjami,
- koncentracją pieniędzy i władzy,
- nowym podejściem do czasu, przestrzeni, logiki,
- nowym kodeksem zachowań ludzi,
- nowymi zasadami polityki przyszłości.

Nowa cywilizacja nosi miano antyprzemysłowej mając przede wszystkim charakter technologiczny. Jednak przed trzecią falą staje szereg barier, rozwój technologiczny w drugiej fali przyczynił się do znacznej eksplantacji paliw kopalnianych i uzależnił ludzkość od nieodnawialnych źródeł energii, które na przestrzeni wieków ulegają wyczerpaniu. Trzecia fala musiała zmierzyć się z tym problemem i zainwestować w poszukiwanie alternatywnych źródeł. Jednym z takich rozwiązań były baterie słoneczne, które przetwarzają promień słoneczny na elektryczność, kolejnym rozwiązaniem (zaproponowanym przez ZSRR) jest umieszczanie w górnych warstwach troposfery balonów z wiatrakami. Świat zaczyna również czerpać energię ze spalania śmieci, energii geotermalnej czy też fal morskich. Łącząc nowe sposoby otrzymywania energii z jej przekazywaniem świat staje w obliczu jeszcze większych możliwości, jednak większość rozwiązań jest jeszcze na etapie rozwoju i wymaga złożonych badań naukowych. Do tego czasu ludzkość trzeciej fali pod względem energii utrzymuje status quo drugiej fali.

Rozwój nowego systemu produkcji kryje za sobą kolejną olbrzymią rewolucję społeczną - decentralizację, wyprowadzenie produkcji z miast i zmianę w charakterze pracy. Nowe technologie, stwarzają zapotrzebowanie na nowe miejsca pracy dla wysoko wyspecjalizowanych pracowników. Czas pracy ulega skurczeniu z 60 – 80 godzin w XIX w. na tydzień a do 40 w XX w²⁵. Jest to efekt postępującej automatyzacji, która prowadzi do wzrostu efektywności i uwolnienia części siły roboczej. Ludzie przenoszą się na bardziej kreatywne stanowiska pracy, a system edukacyjny zaczyna tworzyć kreatywnych absolwentów,

²⁴ J. Muszyński, *Społeczeństwo informacyjne – szkice politologiczne*, wyd. Adam Marszałek, Toruń 2006, s. 17.

²⁵ G. Bliźniuk, J. Nowak, *Społeczeństwo informacyjne – doświadczenia i przyszłość*, wyd. Polskie Towarzystwo Informatyczne, Katowice 2006, s. 51.

którzy posiadają zdolność do przekwalifikowania. Współczesny pracownik, musi też liczyć się z możliwością emigracji zawodowej to powoduje wykreowanie modelu pracownika mobilnego. Jednak trzecia fala i nowe sposoby produkcji umożliwią powrót produkcji do domu, która będzie oparta na podstawie wysokorozwiniętej elektroniki przy jednoczesnym nadawaniu nowemu znaczenia domowi jako najważniejszej instytucji w społeczeństwie²⁶.

Według Alvina Tofflera na tym etapie czynniki takie jak odległość stają nieistotne w dobie postępu teleinformatycznego. Świat wkracza w erę, gdzie najcenniejszym dobrem staje się informacja, a szybki rozwój pozwala na jej pozyskiwanie, przesyłanie i analizę.

Tab. 4. Typologia cech społeczeństwa masowego i informacyjnego

Cechy	Spółeczeństwo masowe	Spółeczeństwo informacyjne
Główne komponenty	Kolektywne (grupy, organizacje, wspólnoty)	Jednostki (połączone przez sieć)
Natura składników	Homogeniczne	Heterogeniczne
Skala	Rozszerzenie	Rozszerzenie i redukcja
Zasięg	Lokalny	Globalny
Możliwość komunikowania się	Wysoka wewnątrz komponentów	Wysoka pomiędzy komponentami
Gęstość	Wysoka	Niska
Centralizacja	Wysoka	Niska
Inkluzywność	Wysoka	Niska
Typ wspólnoty	Fizyczna i jednolita	Wirtualna i różnorodna
Typ organizacji	Biurokracja wertykalnie zintegrowana	Infokracja horyzontalnie zróżnicowana
Typ gospodarstwa domowego	Duże z poszerzoną rodziną	Małe i zróżnicowane pod względem relacji
Główny typ komunikacji	Bezpośrednia	Wspomagana przez media

²⁶ A. Toffler, *Trzecia faza*, wyd. Czarna Perła, Warszawa 1985r., s. 46.

Rodzaj mediów	Tradycyjne media masowe dla szerokiego odbiorcy	Media interaktywne wyspecjalizowane
Liczba mediów	Niska	Wysoka

źródło: A.Szewczyk, *Spółeczeństwo informacyjne – problemy rozwoju*, wyd. Delfin, Warszawa 2007

WNIOSKI

1. W historii rozwoju ludzkości można wyróżnić trzy podstawowe okresy: epokę agrarną, przemysłową i erę informacyjną.
2. Zgodnie z koncepcjami socjologicznymi, społeczeństwa w każdym okresie nieustannie podlegały rozwojowi. Rozwój ten pojmowany jest jako proces zmian w obrębie określonego systemu i obejmuje wszelkie czynniki, na które owe zmiany wpłynęły w sposób bezpośredni lub pośredni.
3. O ile powstanie dwóch pierwszych epok było spowodowane naturalnym rozwojem ludzkości, o tyle przekształcenie społeczeństwa industrialnego w informacyjne było efektem świadomie podjętych decyzji.
4. Proces tworzenia społeczeństwa informacyjnego, którego jesteśmy obecnie świadkami, niesie ze sobą zarówno liczne nadzieje i szanse, jak i poważne zagrożenia. Informacja stała się nie tylko towarem i czynnikiem produkcji; jest także elementem kreującym branżę informatyczną i telekomunikacyjną oraz stanowi przyczynę głębokich przemian w strukturach gospodarczych i - choć nie zawsze to sobie uświadamiamy - w życiu każdego z nas.

BIBLIOGRAFIA

- [1] R. Bartkowiak, *Historia myśli ekonomicznej*, wyd. PWE, Warszawa 2008.
- [2] F. Bauer, G. Goos, *Informatyka*, wyd. Naukowo – Technologiczne, Warszawa 1977.
- [3] J. Bierówka, *Zasada wzajemności w społeczeństwie informacyjnym*, wyd. Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2009.
- [4] G. Bliźniuk, J. Nowak, *Spółeczeństwo informacyjne – doświadczenia i przyszłość*, wyd. Polskie Towarzystwo Informatyczne, Katowice 2006.

-
- [5] M. Domaradzki, E. Kulczycki, *Język, rozumienia, komunikacja*, wyd. Wydawnictwo Naukowe Instytutu Filozofii UAM, Poznań 2011.
- [6] T. Goban – Klas, *Społeczeństwo masowe, informacyjne, sieciowe czy medialne?*, wyd. WSiP. Warszawa 2005.
- [7] M. Gliński, *Społeczeństwo informacyjne – geneza koncepcji i problematyka pomiaru*, wyd. Oficyna Wydawnicza Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2011.
- [8] J. Kaliński, *Historia gospodarcza XIX i XX wieku*, PWE, Warszawa 2008.
- [9] S. R. Levelyn, *Newe Document illustrating early Christianity*, wyd. Macquarie University, Australia 2004.
- [10] A. Mattelart, M. Mattelart, *Teoria komunikacji. Krótkie wprowadzenie*, wyd. PWN, Warszawa 2001.
- [11] J. Muszyński, *Społeczeństwo informacyjne – szkice politologiczne*, wyd. Adam Marszałek, Toruń 2006.
- [12] M. Nowina – Konopka, *Istota i rozwój społeczeństwa informacyjnego [w:] Społeczeństwo informacyjne – istota, rozwój, wyzwania*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2006.
- [13] B. Orłowski, *Technika* wyd. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków 1999.
- [14] J. Oleński, *Infrastruktura informacyjna państwa w globalnej gospodarce*, wyd. Wydział Nauk Ekonomicznych, Warszawa 2006.
- [15] P. Sztompka, *Analiza społeczeństwa*, wyd. ZNAK, Warszawa 2002.
- [16] A. Toffler, *Trzecia faza*, wyd. Czarna Perła, Warszawa 1985.

Juliusz PIWOWARSKI

Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego
i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie

BEHAVIOURAL AND MOTIVATIONAL FACTORS OF INDIVIDUAL'S BEHAVIOUR IN EMERGENCY SITUATIONS

In the presented research project we observed the influence of physical culture¹ on the level of security culture², on personality, behavioural and axiological determinants of individual's functioning in the context of physical activity under threatening conditions. We focused on testing of a group of people who were trained to act in the roles closely professionally related to security, including to hand-to-hand combat. It was assumed that their personality will develop in the direction of specific characteristics associated with security culture and display these characteristics. Considering this issue we took a securitological perspective³ focusing in particular on the first (of three: mental, organizational and material) dimension of security culture. In the research we referred the issue of personality and normative modifications of behaviour⁴. We also touched on the subject of interpretation of people's behaviour in the axiological categories which are essential for the full *image* of martial arts.

¹ J. Piwowarski, T. Ambroży, *The impact of physical culture on realization of human security need*, [in:] *Medzinarodny Vedecko-Odbrony seminar*, Akademia Ozbroyenych Sil, Liptovský Mikuláš 2012: 294–303.

² J. Piwowarski, *Kultura bezpieczeństwa*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje”, Apeiron WSBPI, 2012, No 12.

³ В. И. Ярочкин, *Секьюриология – наука о безопасности жизнедеятельности*, Ось – 89, Москва 2000.

⁴ W. Czajkowski, *Warunki normatywne nawiązywania kontaktu a manipulowanie w relacjach organizacyjnych i administracyjnych*, [in:] *Człowiek – praca – organizacja. Wymiary socjologiczne, psychologiczne i zarządcze*, F. Byłok, A. Czarnecka, A. Słocińska (ed.), Wydawnictwo Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa, p. 38–46.

THEORETICAL BASIS OF THE PROJECT

The category of *Type "A" Behavioral Pattern (TABP)*⁵ was at the outset indicated as a construct that is useful for description and explanation of one's functioning in different contexts related to broadly conceived security issues. *TABP* is perceived as a behavioural indicator describing relatively permanent person's behaviour that determines the way how a person enters into relationships with the environment (physical and social). On the level of behavioural indicators of behaviour *TABP* is characterised by such properties as: 1) an intensely perceived pressure to achieve independently chosen but not very clearly defined goals, 2) a deeply rooted tendency to an intense rivalry, 3) permanent striving for success and for confirmation of one's self-esteem, 4) permanent involvement in numerous and various activities, usually accompanied with deadlines, 5) habitual propensity to speeding up the pace of doing multiple physical and mental activities, 6) extraordinary physical and mental alertness⁶. One of the more frequently used methods of testing *TABP* is *Jenkins Activity Survey - JAS*. *JAS* was used in the described research. When building his method by factor analysis conducted for *JAS* questions Jenkins distinguished three dimensions of *TABP*: 1) **H-D** (*hard-driving, competitiveness*): commitment, conscientiousness, striving for competition, 2) **S-I** (*speed, impatience*): dynamics of behaviour, manner of speaking, the tendency to irritability, impatience, **J-I** (*job involvement*): a degree of involvement in professional affairs⁷.

The questionnaire consists of the *TABP* scale that includes questions that best diagnose that behavioural indicator and of the *TABP* subscale consisting of the three abovementioned factors distinguished on the basis of a factor analysis. The distinguished characteristics of *TABP* are fitted to the stereotypical perception of a person who serves as a leader, commander, manager, fugleman – a person who demonstrates commitment, intensity of the undertaken efforts and psychological and somatic cost of emotional and physical load. This aspect of functioning of a subject is usually interpreted in terms of non-adaptive meaning of *TABP*.

⁵ W. Czajkowski, *Type A Behavioral Pattern and Coronary Heart Disease: Theoretical and Methodological Dilemmas*, [in:] W. M. Kliś, J. Kossewska, W. Czajkowski, *Studies on Communication and Stress*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2006.

⁶ Comp. R.H. Rosenman, M. Friedman, *Neurogenic factors in pathogenesis of coronary heart disease*, "Medical Clinics of North America", 1974, 58, p. 269-279.

⁷ K. A. Matthews, *Assessment issues in coronary-prone behavior*, [in:] *Biobehavioral basis of coronary heart disease*, T.M. Dembroski, T.H., Schmidt, G. Blümchen (eds.), Basel, Karger, New York 1983.

RESEARCH AREA

The presented project refers to axiological, personality and behavioural determinants of person's activity in the context of security threat. It concerns a sense of security of a person which can be formed differently depending on individual personality traits presented in a repeatable way behaviour patterns as in the case of Type A Behavioural Pattern (TABP).

The category of Type A Behavioural Pattern (TABP) is a construct which is useful for making a description and explanation of person's functioning in different contexts related with broadly conceived security issues. TABP is perceived as a behavioural indicator that describes relatively permanent behaviour of a person which determines the way how a person enters into relationships with the environment (physical and social). At the same time, attention is drawn to the fact that acquiring TABP by social and cultural contacts and in connection with a certain psychophysical conditions of a person leads to an automated treatment of it as an instrument of adaptation to living conditions. At the same time, as a result of many empirical studies it was found that development of TABP can entail non-adaptive consequences in the form of the threat of coronary heart disease. So the acquisition of TABP may pose a risk to the health of a subject despite bringing certain benefits related to the temperamental profile of the behaviour of such person. It was assumed that the conducted studies will show adaptive or non-adaptive influence of TABP due to the importance of features of intensity of behaviour that occur in this pattern.

Purpose of the research, the research question

In the research there was displayed behavioural determinants on the form of TABP which comes down to the analysis of the behavioural syndrome that constitutes a stable, preferred by a person way of conduct that relevantly characterizes the way of his functioning in relationships with the physical world and social environment⁸. Formulated in such a way research purpose implies the research question which was asked by the authors and concerns the importance of TABP in functioning of a person in situational contexts related to security/threat.

⁸ Comp. W. Czajkowski, *Type A Behavioral Pattern and Coronary Heart Disease...*, *op. cit.*

Research hypothesis

We tested the hypothesis that the people who study theory and practice of security at higher educational establishments and also are intensively trained in hand-to-hand combat will be characterised by low rates of behaviours that constitute *TABP*. That assumption also resulted from the need of a scientific verification of the stereotype of a uniformed services officer which exists in public consciousness. This group of people according to their social role and the indicated stereotype is expected to act very intensively (manifesting such features as behaviour dynamics, tendency to irritation, impulsivity), with commitment and activity (tendency to rivalry) and responsibility (professional commitment). In the course of the research it occurred that an important issue is the need to build an integrated model of subject's functioning as an official who among other things is trained to fight, counter threats, proactively acting to meet citizens security needs⁹. In the presented model it is assumed the importance of values and attitudes which are essential regulators of human behaviour and influence significantly quality of life that is an important aspect of security culture¹⁰.

The accepted methodological conceptualization requires distinguishing between *explicit values* and *implicit values* and *attitudes* which are determined by them. This methodological perspective implies existence of differences in terms of experienced values and attitudes. In their interpretation the authors examine the consequences of presenting by a person certain behaviour patterns for the effects of their activities, the course of their social relationships and functioning in the area of culture. The authors assume that *TABP* has its consequences related to axiological issues. People with *TABP* in an automated manner accept values related to this pattern. This mechanism concerns hidden values which are of non-reflective nature. The mechanisms of creating a system of values and normative beliefs which make up a backbone of the first pillar of security culture become an important element in the process of education of young people. It is particularly important with regard to professional groups functioning in broadly conceived security issues.

Raising the issue of psychological and axiological regulators of person's actions in the emergency situation leads to the issue of analysis and interpretation of moral boundaries of person's behaviour. Interpretation of the system of universal values consistently leads to the problem of the permissible bounda-

⁹ Comp. T. Kocowski, *Potrzeby człowieka. Koncepcja systemowa*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1982.

¹⁰ W. Czajkowski, J. Piwowarski, *Administrowanie jakością życia*, „IDO – Ruch dla kultury”, No 10, Rzeszów 2010.

ries of conduct which can be accepted. In the studies on social influence it was ascertained the importance of a social and situational context for significant modification of standard behaviour of a person that goes beyond the borders of universals in terms of values and for that reason not suitable for acceptance and objectionable.

At the same time, such cases also lead to summoning the category of heroism as such behaviour which makes the other end of variation scope of the presented dimension of human behaviour.

Such methodological perspective implies existence of differences in terms of experienced values and attitudes and suggests differentiating *explicit values* and *implicit values* attitudes determined by them. It will also significantly modify behaviour particularly in case of implicit values. Indication of such a distinction has a peculiar justification especially when we raise the issue of self-improvement in the context of professional activities in work with students who are trained among others in the field of martial arts¹¹. This can cause significant consequences of the nature that refers the obtained results. Referencing introspection methods in the form of scales of values usually leads to presentation by respondents declaration of acceptance of certain values. However, this is not a sufficient material allowing for inference about the expression of these values on the hidden level (values expressed *implicitly*). Reaching the results related to expression of values on the *explicit* level seems to be less reliable source of information on relevant, real regulators of person's behaviour. This is a complex problem also due to natural differences in terms of the ease of making insight in the functioning of a subject conditioned by personality variables. *Explicit* values are, therefore, not a very reliable material obtained from the respondents. This is due primarily to the construction of introspective methods in which people who declare sharing certain values rather express opinions and beliefs that are accepted and expected in certain social and cultural conditions than those with which they would fully identify themselves. The access to deeply internalised values and normative beliefs that are expressed *implicitly* is much more probable because of applying test procedures providing an insight into implicit values. In view of social and cultural determinants of person's behaviour in emergency situations and control of a security level it is appropriate to take such a test by an international team.

In the interpretation attention is drawn to the rank of incentive mechanisms doing it in the background of the A. H. Maslow's concept of needs. The reference to the research mainstream which is represented by him has its justification. So, in the characteristics of the development of modern psychological thought there was typically detected presence of the three main mainstreams

¹¹ В. Заплатинский, Й. Матис, *Безопасность в эру глобализации. Монография*, Киев-Липтовиский Микулаш 2010, р. 83.

in the form of behaviourism, the psychodynamic concept and cognitive concept. In case of the third conception which is sometimes called the third psychology (apart from behaviourism and psychodynamic approach) there was a hope that it will allow to overcome the difficulties that occur in both mainstreams. Usually, when assessing different scientific theories different criteria are applied recognising test generation to be the most important. However, due to the variety of research and complexity of the relationships between theory and research definitely makes it difficult making a precise assessment¹². At the same time, it should be noted that formulated theories, differing significantly in the degree of generality, do not allow to construct synthesis which covers by its scope everything that essentially describes human activity. Therefore, in the development of psychology in the 60-s of XX century there were initiated research and interpretations focused on the issues of development of individual opportunities of a person observed from the perspective of their experience. As part of this mainstream called humanistic psychology mainstream it was assumed that a person has a propensity to embody their abilities. This interpretation was intensely developed by A. H. Maslow and is often used and interpreted in versions that are too simplified unless faulty.

Within the described mainstream it was characteristic proposing a new paradigm of science expanded by so called Taoist objectivity¹³, focusing on values and addressing border problems.

Representatives of this mainstream emphasised synthesizing and holistic approaches which were a significant deviation from the schools of behaviourism and psychoanalysis. Sometimes such attitude is called a holistic-dynamic point of view¹⁴. It was also very important to highlight the need of procedural and dynamic approach in description and explanation of phenomena. In contrast to the psycho-dynamic school psychologists of humanistic orientation were interested in person's consciousness, his healthy functioning, mechanisms of self-discovery and development of his own capabilities. The authors of this school also underlined mutual relationship and feedback between a society and a person paying attention to the interdependence of changes occurring in both elements. In anthropological interpretations Maslow sought to indicate the nature of man and his place in the order of existence and the meaning of human existence and experiencing hope by him. In the psychological layer that author referred to the results of empirical research concentrated on the so-called selected representatives of the human species precisely selected and giving evidence of intense self-

¹² Comp. C.S. Hall, G. Lindzey, *Teorie osobowości*, PWN, Warszawa 1994.

¹³ Comp. J. Maciuszek, *Człowiek i problemy wychowania w koncepcji Abrahama Maslowa*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie”1992, zeszyt 141, 9-24.

¹⁴ C.S. Hall, G. Lindzey *Teorie...*, *op. cit.*, 1994. p. 253.

actualization. In the distinguished by himself group he placed such notabilities as Lincoln, Jefferson, Whitman, Thoreau, Bethoven, Eleonor Roosevelt and Einstein¹⁵. The indicated term of selected representatives of the human species sometimes is the basis for a critical overview of this interpretation and suspecting Maslow of positive attitude towards fascism.

Maslow assumed, like Dilthey, that man is a being characterised by development aspirations and acquiring features of uniqueness. Another weighty feature of Maslow's philosophy of man is the assumption of biologically-related congenital opportunities constituting the core of human nature. Social world and cultural conditions can be only of complementary importance in the form of hampering or fostering development. Development tendencies in the form of implementation of his capabilities by a man are in Maslow's concept the essence of naturalistic understanding of a human being. In this concept it is also important paying attention to co-occurrence of forces of development and growth with the forces of regression and defence. The forces of regression and defence especially activate in the situations when the need of security is not fulfilled, which is according to Maslow one of the main needs of the group of basic needs.

Basic needs as ontologically pre-existing play a key role in man's functioning. The motivational force of needs is negatively correlated with their position in the hierarchically organised structure of needs. Needs from a group of higher level needs provide more subjective satisfaction. Lower level needs require to be satisfied more intensively and are of more basic importance for keeping a human alive. Needs in Maslow's concept are ordered according to the order of their appearance in ontogenetic development. Hence they are usually presented in the following order: physiological needs, the need for security, the need for belonging and love, the need for respect to oneself and acknowledgement from others, the need for knowledge and understanding, aesthetic needs and the need for self-actualization.

The main difference arising in the motivation mechanism of operation of basic level needs and higher level needs comes down to ascertainment that basic level needs are the needs resulting from the lack while higher level needs are the needs of development. Having satisfied the need which arise from the lack closes a motivation mechanism, the need has been satisfied and is no longer present in a motivation system of a person until another lack appears. In turn, fulfilling higher level needs is procedural and dynamic by nature not finding the point in which we can talk of satisfaction.

The indicated construction of motivation mechanisms of a person is also related with identification by Maslow and other representatives of humanistic psychology of the dilemma defence-development. In the

¹⁵ Comp. C.S. Hall, G. Lindzey, *Teorie...*, *op. cit.*, p. 254.

development process of a child it is typical to experience the conflict between security and development. Security creates the context of absence of threat, relative peace and comfort often identified with a defensive attitude. Development involves readiness to take risks, striving for freedom, independence and self-determination. This interpretation also refers to further dilemmas the existence and motivation influence of which can be significant. They are as follows:

- Security – threat,
- Security – freedom,
- Security – development,
- Security – need for stimulation,
- Security – sense of control [elimination of threats],
- Security – intensity of action¹⁶.

The indicated interpretation should be linked to the way of understanding of the concept of social influence. That influence can be perceived as constructive when a partner in a relationship is allowed to choose what is best for him. In the naturalistic concept of human nature it is assumed a subject is capable of it in connection with such construction of his existence as a human. In turn, in the interpretation of social influence which does not leave a partner any freedom to make such a choice we should identify its unconstructive character which often takes the form of manipulation. And we define manipulation as social influence in the context of which the manipulating (the aggressor) is aware of his improper behaviour and the subject of manipulation (victim) is not aware of it.

Summoning of a dual categorization of needs proposed by Maslow in his concept describing and explaining development potential of a person appears to be useful in the interpretations in the area of security sciences. Indication of the dilemma defence – development is timeless and refers functioning of people living in various geographical, social and cultural conditions. This is mainly due to the essence of Maslow's concept which is naturalistic by nature and of which we can deduce that experiencing of this dilemma is a natural state arising from the essence of being a human. Overcoming the conflict is conditioned by various factors of external nature regarding a subject and concerning such variables as, for example, cultural conditions and the context of social relationships.

¹⁶ Comp. W. Czajkowski, *Normatywne warunki nawiązania kontaktu w relacjach społecznych a poczucie bezpieczeństwa*. Międzynarodowa Konferencja Naukowa Security Forum Katowice, 06.11.2014, Katowice.

Identifying and tackling this problem by a person is usually developmental by nature, it serves fulfilling an individual potential of a subject. It may also lead to identification and elicitation of values or normative beliefs giving direction to solving the indicated dilemma. A reference to Maslow's concept is a useful context which indicates the importance of mechanisms of person's actions in description and explanation of action in the conditions of threat to values.

RESEARCH METHOD

In the characteristics of the method of the referred empiric studies we describe a test group, present the variables that are analysed in the project, conduct of the study, research questions and a hypothesis, research results, finishing with conclusions.

Test group

The test group consisted of the students of the University of Public and Individual Security "Apeiron" in Cracow during the grouping training of combat sports and methods in May 2011. Judo, karate, kickboxing and ju-jitsu are taught here¹⁷. The group consisted of 64 people, 27 women and 37 men. The research had a form of a group study in which the test group that is the students who were trained in the field of combat sports completed *JAS* questionnaire that serves to measure *TABP*. The obtained results were also complemented with demographic data. In the research project the authors raised the question about the importance of different types of variables for functioning of a person who works in the areas of public and personal order and security. The review of the issues of subject matter () illustrates that there are stereotypes in the perception of the people who professionally act in the field of security protection that indicate the features of behaviour linked to its intensity. The possibility of deficiency of this trend in the way of behaviour of the officers was expected as a result of a current change of social expectations towards representatives of uniformed services and therefore the research results concerning presence of *TABP* will rather indicate *TBBP* understood as a kind of opposite characteristics to the case of *TABP*. An additional hypothesis was also accepted that assumes that the results obtained in *JAS* questionnaire can be modified by demographic variables. In accordance with the classical

¹⁷ J. Piwowarski, *Samodoskonalenie i bezpieczeństwo w samurajskim kodeksie Bushido*, Collegium Columbinum, Kraków 2011.

interpretation of the meaning of gender in shaping *TABP* it was presumed that in the test group there were some differences in this regard.

FINDINGS

1. The results of *JAS* questionnaire for those training hand-to-hand combat whole group of students are characterised by *negative* values for all tested variables which were: dynamics of conduct and impatience, the factor of commitment to professional work, *Type A Behavioural Pattern* and the factor of commitment and rivalry.
2. The results of *JAS* questionnaire for women, as in the case of the whole test group, are also *negative* values for all variables included in the questionnaire.
3. The men, similarly to the results obtained by women, also in all the scales of *JAS* questionnaire had *negative* results.
4. In Jenkins's method (*JAS*) *TABP* is identified in case of positive results. The above- mentioned **negative results confirm the proposed hypothesis** about the doubts concerning *TABP* in the test group of students practicing martial arts and sports.
5. In the studies we also constructed the model of regression for the dependent variable of *TABP* on the basis of the three *JAS* subscales: dynamics of *conduct and impatience (S-I)*, *commitment to work (J-I)*, *commitment and rivalry (H-D)*. In the adopted model there was adopted the correlation between (*S-I*) subscale and (*H-D*) subscale and *TABP* scale. In the first scale we obtained the value $t=5,34$ at $p<0,00001$, in the other case $t=4,09$ at $p<0,0001$. In case of (*J-I*) subscale no correlation was found. The analysis confirms the appropriateness of the method's construction for which the indicated scales significantly define the explained variable – *TABP*. A statistical analysis was applied to the results of (*H-D*) subscale testing their variability by ANOVA method depending on gender, place of living and social background. In the case of gender the obtained result was $F(2,61)=1,33$, $p=0,27$ which indicates the lack of variation in results in relation to gender. In the analysis of importance of place of living the obtained result was $F(2,59)=0,59$, $p=0,55$, which also indicates the lack of variation in results in relation to the tested variable. Analysis of influence of social background delivered the result of $F(4,59)=0,21$, $p=0,92$, just as before not differentiating the results in the subscale of commitment and rivalry.
6. The test results confirm the assumed hypothesis that was referred in the project to the lack of *TABP* in the test group practicing martial arts

students studying internal security. In accordance with the assumptions adopted to conceptualize the issues **personality stereotype of people practicing martial arts which implies that they have behavioural properties defined as TABP (result of their personality traits) as a result of the research was not identified in it.** It is related to the changes in social awareness concerning the discussed scope in the context of social expectations with regard to the people performing the indicated professional roles. Additionally widely spread martial sports have their influence here via communities related to physical culture associated with the idea of the noble way of the warrior.

The issues concerning methods of study of behaviour and personality of individuals in the context of their characteristics and properties are of essential theoretical and practical significance¹⁸ both for physical culture and security culture. Conducting of analysis of the desired personality and behavioural characteristics is also justifiable in a study of professional roles of uniformed services officers. These are people who often act in emergency situations and therefore some properties are perceived here as useful and well matched to the tasks which are carried out by them.

In the studies it was initially assumed that in relation to the group that professionally deals with security and brings together enthusiasts of martial arts there exists culturally and socially conditioned stereotype close to *TABP* in accordance with expectations as for the presented behaviour and characteristics that are evinced by members of uniformed services. Eventually, the results of the research allow to make a conclusion about *the lack of confirmation* of the indicated stereotype in the test group. People who undertake vocational training related to security protection associated with a holistic training of martial sports¹⁹ do not fit the stereotypical *TABP* pattern – a person who acts very intensively, is impatient, with an exaggerated contested attitude and aggressive behaviour.

In the interpretation there is also a question of the importance of the issue of values in the analysis of one's features of behaviour. Presentation of specific values (implicit and explicit) associated with the issues of the meaning of life, health, subjectivity, openness, accountability, integrity and honour is an essential instrument which intensively modifies person's behaviour in

¹⁸ Comp. *Psychologia. Podręcznik akademicki*, J. Strelau (ed.), vol.I, Gdańskie Towarzystwo Psychologiczne, Gdańsk 2000.

¹⁹ T. Ambroży, *Kultura fizyczna a bezpieczeństwo*, [in:] „Zeszyt Naukowy Apeiron”, 2006, No 6, pp. 247–263.; J. Piwowarski, T. Ambroży, *The impact of physical culture on realization of human security need*, [in:] *Medzinarodny Vedecko-Odbrony seminar*, Akademia Ozbroyenych Sil, Liptovský Mikuláš 2012, p. 294–303.

emergency situations²⁰. From this interpretation we concluded that there is a need to conduct studies in the described professional context related to explicit values, implicit values and to attitudes. This involves understanding values as factors which are significant regulators of one's behaviour in difficult situations²¹.

A further conclusion that results from the interpretation of the studies leads to the statement of the significance of the actions undertaken within the training of martial arts related to concerning security matters. Emphasizing the mental layer of functioning of a martial arts enthusiast is a natural way of the perception of warrior's virtues. In this context let us summon an opinion of a judoka Jazarin: "Those who consider (martial arts) only as a sport and power and victory as the only objectives are misguided. The real victory is our liberation: absolute flexibility of the spirit leading the body which is completely obedient to it"²². In the conducted studies we mentioned the meaning of cultural conditions of acquiring and developing *TABP*. There is a need to build in Europe further international research programmes that would serve verifying the rank of factors of this group in developing properties of a person. The *TABP* construct was built in the USA and there it was considered a peculiar normative belief stimulating the need of functioning accordingly to it. The indicated issues will be an essential element of a functioning model of a person who acts in an emergency situation – a martial arts enthusiast or one who trains hand-to-hand combat as a uniformed services officer. Other important elements of adaptive and coping mechanisms are normative values, attitudes and beliefs. They require to be taken into account in building of the functioning model of a person in an emergency situation.

These actions should be an important element of education related both with a course of ethics that creates abstract basics of understanding the issue of values as well as with martial arts training in which raising awareness of axiological issues is a non-negotiable standard²³. They are also an excellent opportunity to raise the issues of socially-beneficial and altruistic behaviour essentially related to the issues of heroism that are substantial in the theoretical and practical layer for martial arts enthusiasts. The issue of heroism is examined by Zimbardo, the author of Stanford prison experiment²⁴. In his

²⁰ Comp. Z. Uchnast, *Koncepcja człowieka jako osoby w psychologii humanistyczno-egzystencjalnej*, [in:] *Człowiek – pytanie otwarte*, K. Popielski (ed.), Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1987.

²¹ Comp. *Psychologia. Podręcznik akademicki*, J. Strelau (ed.), vol. II-III, Gdańskie Towarzystwo Psychologiczne, Gdańsk 2000.

²² Comp.: Mark Edward Cody, *Bushido: A Modern Adaptation of the Ancient Code of the Samurai*, 1st Books Library, 2000.

²³ Comp. J. Piwowarski, *Samodoskonalenie...*, *op. cit.*; idem, *Etyka...*, *op. cit.*

²⁴ P. Zimbardo, *Efekt Lucyfera. Dlaczego dobrzy ludzie czynią zło?*, PWN, Warszawa 2008.

book when describing cruel actions of the human he also indicates basing on the principle of contrast the banality of heroism conditioned by the sphere of normative values and beliefs of a person. In such interpretation it is worth returning to the mechanisms of thinking and remembering of empirically justified interpretation by Kahneman who distinguishes between fast and slow thinking²⁵. In the first case these are the acts that are performed in an automated way which are not available in insightful mechanisms of a subject. In the other case thinking refers to the acts performed by a subject in an entirely introspectively controlled way.

Raising the issue of work in contact with young enthusiasts of military art which is a subject to the foregoing considerations can be a contribution to the extension of the perspective of perception, understanding and experiencing one's own functioning in psychological and axiological layer. The authors of the research project perceive undertaking such actions as a standard implemented in contact with audience during classes of Ethics, Psychology and management as well as during martial arts training. Within the project such procedures are understood as implementation of the educational establishment's mission involving improvement and self-improvement of a student of a security school. The principal purpose and effect of such activities should be deepening of the insight into one's functioning and better understanding of the issue of social influence in social relationships²⁶.

When making conceptualization of issues of normative values, behaviour patterns and beliefs there is also a need to conduct research of international and intercultural dimension. Carrying out research in different cultural conditions will allow to take into consideration the specifics of mechanisms of establishment and functioning of the system of values as well as confirmation of their universality. The authors who raise the issues of importance of cultural factors to person's behaviour draw attention to the need for discovery of otherness of oneself and of others²⁷. Functioning in typical for the XXI century pluralism and globalism conditions requires such actions from people who are aware of their resources and open to experience diversity but also similarities and analysis in operation of representatives of other cultures. Conducting the research that is oriented in such a way may allow for more complete identification of universal mechanisms of functioning of normative values and beliefs which regulate person's behaviour. Such research may also

²⁵ D. Kahneman, *Pułapki myślenia. O myśleniu szybkim i wolnym*, Media Rodzina, Poznań 2012.

²⁶ R. Cialdini, *Wywieranie wpływu na ludzi. Teoria i praktyka*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2007.

²⁷ See P. Boski, *Kulturowe ramy zachowań społecznych. Podręcznik psychologii międzykulturowej*, PWN, ACADEMICA Wydawnictwo Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej, Warszawa 2009.

make it easier to explain and interpret creation of the hierarchy of values and also will allow to better understand the influence of explicit and implicit values on the behaviour of a subject in standard and extreme situations. Similarly, it can create opportunities for clear distinguishing and interpretation of ultimate and instrumental values. Comparing both situational contexts may determine better understanding of similarities and differences in operation of psychological and axiological mechanisms that regulate behaviour of a subject. It also seems advisable to take action of conceptualisation nature which serve ordering the way of understanding and interpretation of basic concepts concerning the issues of normative values and beliefs.

CONCLUSIONS AND SUMMARY

1. The issues concerning personality testing methods in the context of their characteristics and properties has essential theoretical and practical importance²⁸ to physical culture as well as to security culture. Conducting analysis of desired personality and behavioural qualities has its justification also when testing professional roles of uniformed services officers. These are people who often act in emergency situations and therefore some properties here are perceived as useful and well fitted to the professional roles they perform.
2. In the study we referred to the social stereotype that in relation to the group professionally dealing with security and bringing together martial arts enthusiasts there is culturally and socially conditioned stereotype close to TABP in accordance with expectations as to presented behaviour and characteristics that are shown by members of uniformed services. Finally the research results allow to make a conclusion about *lack of confirmation* of the indicated stereotype in the test group. Thereby this is a confirmation of the hypothesis about low results or lack of TABP prevalence in the people who undertake their studies on the profession related to protection of security. This is also an argument in favour of usefulness of the holistic training of martial arts²⁹ which does not fit the stereotypical *TABP* pattern – of a person who acts very inten-

²⁸ Comp. A. Węgrzecki, *O poznawaniu drugiego człowieka*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie”, Monografie No 51, Kraków 1982.

²⁹ T. Ambroży, *Kultura fizyczna a bezpieczeństwo*, [in:] „Zeszyt Naukowy Apeiron”, 2006, No 6, pp. 247–263.; J. Piwowarski, T. Ambroży, *The impact of physical culture on realization of human security need*, [in:] *Medzinarodny Vedecko-Odbrony seminar*, Akademia Ozbroyenych Sil, Liptovský Mikuláš 2012, p. 294–303.

- sively, is impatient, with an exaggerated contested attitude and aggressive behaviour.
3. There is a ground to raise important questions in the theoretical analysis that concern **adaptability versus non-adaptability** of *TABP* behaviour which associates with stereotypes and prejudice towards the described professional group³⁰.
 4. In the addressed interpretation there is also the question of importance of the issue of values in the analysis of features of person's behaviour. Presentation of certain values (implicit and explicit) related to the issues of meaning of life, health, subjectivity, openness, accountability, integrity and honour is an essential instrument which intensively modifies person's behaviour in situations of threat³¹. From this interpretation we concluded that there is a need to conduct studies in the described professional context related to explicit values, implicit values and to attitudes. This involves understanding values as factors which are significant regulators of one's behaviour in difficult situations³².
 5. A further conclusion that results from the interpretation of the studies leads to the statement of the significance of the actions undertaken within the training of martial arts related to concerning security matters. Emphasizing the mental layer of functioning of a martial arts enthusiast is a natural way of the perception of warrior's virtues³³. In this context let us summon an opinion of a judoka Jazarin: "Those who consider (martial arts) only as a sport and power and victory as the only objectives are misguided. The real victory is our liberation: absolute flexibility of the spirit leading the body which is completely obedient to it".
 6. In the conducted studies we mentioned the meaning of cultural conditions of acquiring and developing *TABP*. There is a need to build in Europe further international research programmes that would serve verifying the rank of factors of this group in developing properties of a person. The *TABP* construct was built in the USA and there it was considered a peculiar normative belief stimulating the need of functioning

³⁰ See T.D. Nelson, *Psychologia uprzedzeń*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2003.

³¹ Comp. Z. Uchnast, *Koncepcja człowieka jako osoby w psychologii humanistyczno-egzystencjalnej*, [in:] *Człowiek – pytanie otwarte*, K. Popielski (ed.), Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1987.

³² Comp. *Psychologia. Podręcznik akademicki*, J. Strelau (ed.), vol. II–III, Gdańskie Towarzystwo Psychologiczne, Gdańsk 2000.

³³ J. Piwowarski, *Siedem cnót Bushido*, „Zeszyt Problemowy. Nauka – Praktyka – Refleksje”, Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie, 2011, No 5, p. 9–19.

accordingly to it. The indicated issues will be an essential element of a functioning model of a person who acts in an emergency situation – a martial arts enthusiast or one who trains hand-to-hand combat as a uniformed services officer.

LITERATURE

- [1] Ambroży T., *Kultura fizyczna a bezpieczeństwo*, [in:] „Zeszyt Naukowy Apeiron”, 2006, No 6, pp. 247–263.
- [2] Czajkowski W., *Normatywne warunki nawiązania kontaktu w relacjach społecznych a poczucie bezpieczeństwa*. Międzynarodowa Konferencja Naukowa Security Forum Katowice, 06.11.2014, Katowice.
- [3] Czajkowski W., Piwowarski J., *Administrowanie jakością życia*, „IDO – Ruch dla kultury”, No 10., Rzeszów 2010.
- [4] Czajkowski W., *Pojęcie rozwoju*. [in:] *Podstawy psychologii. Podręcznik dla studentów kierunków nauczycielskich*. Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej w Krakowie, Kraków 2004, 33-35.
- [5] Czajkowski W., *Pojęcie rozwoju*. [in:] *Podstawy psychologii. Podręcznik dla studentów kierunków nauczycielskich*. Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej w Krakowie, Kraków 2004, 33-35.
- [6] Czajkowski W., *Type A Behavioral Pattern and Coronary Heart Disease: Theoretical and Methodological Dilemmas*, [in:] Kliś M., Kossewska J., Czajkowski W., *Studies on Communication and Stress*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2006.
- [7] Czajkowski W., *Warunki normatywne nawiązywania kontaktu a manipulowanie w relacjach organizacyjnych i administracyjnych*, [in:] *Człowiek – praca – organizacja. Wymiary socjologiczne, psychologiczne i zarządcze*, Byłok F., Czarnecka A., Słocińska A. (ed.), Wydawnictwo Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 2010, p. 38-46.
- [8] Czajkowski W., *Współczesna myśl psychologiczna*. [in:] *Podstawy psychologii. Podręcznik dla studentów kierunków nauczycielskich*. Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej w Krakowie, Kraków 2004, 13-32.
- [9] Hall C.S., Lindzey G., *Teorie osobowości*. PWN, Warszawa 1994.
- [10] Kliś M., Kossewska J., Czajkowski W., *Studies on Communication and Stress*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2006.

- [11] Kocowski T., *Potrzeby człowieka. Koncepcja systemowa*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1982.
- [12] Maciuszek J., *Człowiek i problemy wychowania w koncepcji Abrahama Masłowa*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie”, 1992, zeszyt 141, 9-24.
- [13] Matthews K.A., *Assessment issues in coronary-prone behavior*, [in:] *Biobehavioral basis of coronary heart disease*, Dembroski T.M., Schmidt T.H., Blümchen G. (ed.), Basel, Karger, New York 1983.
- [14] Piwowarski J., *Samodoskonalenie i bezpieczeństwo w samurajskim kodeksie Bushido*, Collegium Columbinum, Kraków 2011.
- [15] Piwowarski J., Ambroży T., *The impact of physical culture on realization of human security need*, [in:] *Medzinarodny Vedecko-Odbrony seminar*, Akademia Ozbroyenych Sil, Liptovský Mikuláš 2012, 294–303.
- [16] Piwowarski J., Czajkowski W., Soliński B., Kočan Š., *Axiological, personality and behavioral determinants of an individual's behaviour in a situation of danger*, „Ido – ruch dla kultury. Movement for Culture”, vol. 15, No. 1-4, p. 86-93, Rzeszów 2015.
- [17] Piwowarski J., *Kultura bezpieczeństwa*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje”, Apeiron WSBPI, 2012, No 12.
- [18] Piwowarski J., *Siedem cnót Bushido*, „Zeszyt Problemowy. Nauka – Praktyka – Refleksje”, Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie, 2011, No 5.
- [19] *Psychologia. Podręcznik akademicki*, Strelau J. (ed.), vol. II–III, Gdańskie Towarzystwo Psychologiczne, Gdańsk 2000.
- [20] Rosenman R.H., Friedman M., *Neurogenic factors in pathogenesis of coronary heart disease*, „Medical Clinics of North America”, 1974, 58.
- [21] Uchnast Z., *Koncepcja człowieka jako osoby w psychologii humanistyczno-egzystencjalnej*, [in:] *Człowiek – pytanie otwarte*, K. Popielski (ed.), Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1987.
- [22] Węgrzecki A., *O poznawaniu drugiego człowieka*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie”, Monografie No 51, Kraków 1982.
- [23] Заплатинский В., Матис Й., *Безопасность в эру глобализации. Монография*, Киев–Липтовиский Микулаш 2010.
- [24] Ярочкин В. И., *Секьюритология – наука о безопасности жизнебезательности*, Осъ – 89, Москва 2000.

Jerzy TELAK

Towarzystwo Naukowe „Bezpieczeństwo i Ratownictwo”

DOSKONALENIE ZAWODOWE POLICJANTÓW REALIZUJĄCYCH ZADANIA SŁUŻBOWE NA POLSKICH OBSZARACH WODNYCH W LATACH 1997-2015, WYBRANE ASPEKTY

STRESZCZENIE

Na obszarach wodnych zdarzały się czyny zabronione i w związku z tym były tworzone służby tj. Straż Rieczna, specjalne oddziały Policji, Milicji Obywatelskiej z Komisariatem Riecznym i Wodnym, Milicją Morską, komisariatami, rejonowymi komendami, posterunkami morskimi. Po 1990 r. w Policji zostały określone zadania Policji Wodnej. Szkolenie, podnoszenie kwalifikacji zawodowych policjantów umożliwiających pełnienie służby na obszarach wodnych było prowadzone od chwili powołania tej służby, w tym nauka prowadzenia łodzi, pływanie i ratownictwo. Kursy i szkolenia doskonalące policjantów do działania na wodach od 1991 r. są prowadzone w Centrum Szkolenia Policji w zakresie pływania, ratownictwa wodnego, nurkowania i pierwszej pomocy. Kursy dla policjantów wykonujących zadania służbowe na wodach i szkolenia specjalistyczne, w zakresie pływania łodzią w trudnych warunkach atmosferycznych, prac bosmańskich, wykorzystania poduszki powietrznej, pływania łodzią służbową (dla policjantów z pododdziałów antyterrorystycznych), nurkowania, doskonalenia umiejętności pływania i wykonywania zadań na wodach i terenach przywodnych, w części były prowadzone w bazie we wsi Kal nad jeziorem Świącajty. Analiza publikacji, dokumentów i źródeł prawa, badanie opinii z wykorzystaniem techniki wywiadu przeprowadzone w sposób jawny i otwarty, pozwoliły na przedstawienie systemu doskonalenia zawodowego policjantów realizujących zadania służbowe na obszarach wodnych.

Słowa kluczowe:

bezpieczeństwo, policja, doskonalenie zawodowe, obszary wodne

WPROWADZENIE

Na obszarach wodnych były i są popełniane czyny zabronione – przestępstwa i wykroczenia, a także mają miejsce zdarzenia nadzwyczajne, w tym powodzie. Przy wszystkich zdarzeniach niestandardowych występuje potrzeba zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Bezpośrednio po uzyskaniu niepodległości, po I wojnie światowej w II Rzeczypospolitej Polskiej działało wiele służb o charakterze policyjnym¹, w tym Straż Rieczna w resorcie Robót Publicznych², chroniąca transporty towarów na rzece Wisła oraz zapewniająca bezpieczeństwo i porządku w portach i przystaniach. W Policji Państwowej powstały specjalne oddziały, działające na rzece i pasie nadbrzeżnym oraz w portach i przystaniach³.

Specjalistyczne szkolenie i doskonalenie zawodowe policjantów, pełniących służbę wodną było prowadzone od zarania. Poza podstawowym szkoleniem policyjnym uczyli się oni prowadzenia łodzi, pływania i ratownictwa. W szkoleniu „Policji Wodnej” z zakresu pływania i ratownictwa wodnego pomagało wiele podmiotów, po których policjanci uzyskiwali tytuły „Przodownika Pływania”, „Przodownika Ratownictwa”, „Ratownika”. Pierwsze szkolenie instruktorów ratownictwa, który ukończyło sześciu policjantów, przeprowadził Polski Związek Pływacki w Warszawie w 1937 r. W Milicji Obywatelskiej (MO) w trakcie działań wojennych został utworzony Komisariat Rieczny MO w Warszawie. Powołano Milicję Morską, komisariaty morskie MO w Gdyni i Elblągu oraz rejonowe komendy morskie MO z komisariatami i posterunkami. Następnie po 1946 r. jednostki MM włączono do MO. W MO w 1965 r. określono działania na wodach, które zostały doprecyzowane w 1973 r., a w 1977 r. wprowadzony został specjalny program działania prewencyjnego⁴.

Do końca lat 60-tych szkolenie w jednostkach wodnych MO polegało na przekazywaniu wiedzy przez milicjanta z dłuższym stażem rozpoczynającym służbę na zasadzie „mistrz uczył czeladnika”. Od koniec lat 60-tych do 1985 r. w Szkole Ruchu Drogowego MO w Piasecznie były prowadzone szkolenia służby wodnej. Od 1986 r. Komisariat Rieczny MO w Warszawie, po tym we Wrocławiu,

¹ Szerzej: P. Majer, *Ustawy Polskiej Policji (1791–1990). Źródła z komentarzem*, Szczytno 2007, s. 112.

² R. Rodziewicz, *Problematyka szkolnictwa policyjnego na przykładzie szkoleń policjantów policji wodnej (praca magisterska)*, Pułtusk 2003, s. 8; R.

³ W. Długowski, J. Adelstejn, *Zbiór przepisów administracyjnych dotyczących organizacji Policji Państwowej*, Warszawa 1925.

⁴ Szerzej: Telak J., Rodziewicz R., *Zarys historii Policji Wodnej (Riecznej) w Polsce w latach 1919-2013*, w: *W cieniu służb. Ze studiów nad bezpieczeństwem państwa*, red. P. Kołakowski, B. Sprengel, M. Stefański, Wyd. Adam Marszałek w Toruniu, Toruń 2015, s. 76-89.

Włocławku, Krakowie i Poznaniu prowadził szkolenia swoich milicjantów do służby na wodach. Ośrodek Szkolenia MO w Szczecinie w 1987 r. podjął się centralnego kształcenia milicjantów sterników służby wodnej, które szybko zastały zarzucone⁵.

Policja i jej poprzedniczki od kandydatów do służby wymagały sprawdzianu określonej sprawności fizycznej, ale nie umiejętności pływania⁶. Mając na względzie złożoność zadań służbowych zasadnym byłoby osiągnięcie takiego stanu, żeby wszyscy policjanci umiejętność pływania mieli opanowaną. Społeczeństwo oczekuje od funkcjonariuszy publicznych najwyższej sprawności. W związku z tym opinie niektórych przedstawicieli administracji rządowej o ograniczeniu dostępu do zawodu policjanta poprzez postawienie wymogu umiejętności pływania są niezasadne⁷.

Sprawdzian umiejętności pływackich konsekwentnie jest prowadzony w Centrum Szkolenia Policji (CSP) w Legionowie podczas egzaminów kwalifikujących na szkolenia policjantów pełniących służbę prewencyjną lub wykonujących zadania służbowe na obszarach wodnych. Jedynie w Państwowej Straży Pożarnej, formacji podległej ministrowi właściwemu w sprawach wewnętrznych, do parametrów kwalifikacyjnych podczas doboru do służby został wprowadzony sprawdzian umiejętności pływania⁸. Jediną kontrowersją jest to, że w PSP przyjęto do przepłynięcia na dystansie 50 m zbyt wysoki limit czasu 90 s., a powinien być nie dłuższy niż 60 s⁹.

SZKOLENIA FUNKCJONARIUSZY POLICJI DO SŁUŻBY PREWENCYJNEJ NA OBSZARACH WODNYCH

Powołana w 1990 r. Policja chroni bezpieczeństwo i porządek publiczny na terytorium Polski, w tym na obszarach wodnych¹⁰. Podczas naboru do Policji

⁵ Ibidem.

⁶ Zakres sprawności kandydata do służby w: Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 18 kwietnia 2012 r. w sprawie postępowania kwalifikacyjnego w stosunku do kandydatów ubiegających się o przyjęcie do służby w Policji (Dz. U. z 2012 r., poz 432, z późn. zm.).

⁷ Według opinii części kadry dydaktycznej CSP, Legionowo 2016.

⁸ Wytoczne Komendanta Głównego Państwowej Straży Pożarnej z dnia 28 grudnia 2012 r. dot. procesu postępowania kwalifikacyjnego w stosunku do kandydatów ubiegających się o przyjęcie do służby przygotowawczej w Państwowej Straży Pożarnej, BK-I-100/18-2/2012.

⁹ Według opinii wykładowców Studium Wychowania Fizycznego Szkoły Głównej Służby Pożarniczej, Warszawa 2016.

¹⁰ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. z 1990 r. Nr 30, poz. 179 ze zm.), art. 1 i 2 pkt. 2.

nie było nigdy postawionego wymogu umiejętności pływania. Zostały sprecyzowane zadania „Policji Wodnej”¹¹, a następnie specjalistycznych komisariatów i komórek Policji¹² oraz zadania i obowiązki policjantów pełniących służbę prewencyjną na obszarach wodnych i terenach przywodnych. Po powołaniu Policji szkolenia policjantów do pełnienia służby prewencyjnej na obszarach wodnych i terenach przywodnych zostały powierzone CSP¹³.

Zakład Prewencji oraz Zakład Taktyki i Technik Interwencji CSP odpowiadały za prowadzenie szkoleń „Policji Wodnej”. W 1996 r. powstał Zespół Doskonalenia Zawodowego Policji Wodnej w Zakładzie Prewencji, który po zmianach organizacyjnych w 2003 r. stał się Zespołem Specjalistycznym Zakładu Służby Prewencyjnej CSP. Po zmianach organizacyjnych od 2006 r. szkolenia funkcjonariuszy pełniących służbę na obszarach wodnych prowadzi Zakład Szkoleń Specjalistycznych CSP. Kursy doskonalenia zawodowego dla policjantów wykonujących zadania służbowe na wodach (ST) były realizowane w CSP w formie „Kursu Policji Wodnej (stermotorzystów)” ST-1, ST-2 i ST-3 (1991 r.) oraz ST-4 (1992). W 1993 r. został wprowadzony program szkolenia Policji Wodnej, opracowany w CSP, na podstawie którego zrealizowano kursy ST-5 i ST-6 (1993) oraz ST-7 i ST-8 (1994). W 1995 r. wprowadzono ramowy program podstawowego szkolenia specjalistycznego funkcjonariuszy policji wodnej, w oparciu o niego przeprowadzono kursy od ST-9 do ST-14 (1995-1997). Na podstawie zmienionego w 1998 r. o program szkolenie doskonalące policjantów w specjalności: Policja Wodna było prowadzone na kursach od ST-15 (1999) do ST-26 (2003). Od marca 2003 do 2007 r. prowadzono doskonalenia zawodowe dla policjantów wykonujących zadania służbowe na wodach (DST)¹⁴.

Kandydaci na te szkolenia, typowani przez jednostki terenowe i kierowani przez komendy wojewódzkie Policji, zdawali egzamin wstępny na pływalnię CSP, który stanowił jednocześnie kwalifikację do pełnienia przez policjantów służby prewencyjnej na obszarach wodnych. Po egzaminie wstępnym z pływaniem na 50 metrów w czasie do 45 sekund, wyłaniana jest 20-osobowa grupa słuchaczy na kurs. Pierwsza część kursu, teoretyczna, obejmowała prewencyjne zagadnienia pełnienia służby. Drugą część stanowiły zajęcia praktyczne, w tym pływanie i ratownictwo wodne, taktyka i technika interwencji, pierwsza pomoc

¹¹ Zarządzenie nr 13/96 Komendanta Głównego Policji z dnia 26 marca 1996 r. w sprawie organizacji i zakresu działania specjalistycznych komisariatów wodnych Policji na wodach przeznaczonych do powszechnego korzystania.

¹² Zarządzenie nr 841/2004 Komendanta Głównego Policji z dnia 26 lipca 2004 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań przez policjantów pełniących służbę na wodach i terenach przywodnych (Dz. Urz. KGP z 2007 r. Nr 13, poz. 68).

¹³ J. Telak, R. Rodziewicz, *Zarys historii...*, op. cit.

¹⁴ J. Telak, R. Rodziewicz, *Szkolenia policjantów pełniących służbę prewencyjną na obszarach wodnych*, w: *Dydaktyka zawodowa. Dylematy i wyzwania*, red. R. Stawicki, wyd. Centrum Szkolenia Policji, Legionowo 2015, s. 341-355.

oraz nauka prowadzenia łodzi i taktyka pełnienia służby na wodach. Trzecia część obejmowała przekazanie wiedzy niezbędnej policjantowi do pełnienia służby na łodzi oraz egzamin na patent żeglarski stermotorzysty żeglugi śródlądowej¹⁵.

Na podstawie rozporządzenia w sprawie szkoleń i doskonalenia zawodowego w Policji zostały wydane decyzje wprowadzające programy dydaktyczne, w tym program kursu specjalistycznego dla policjantów wykonujących zadania na wodach i terenach przywodnych (DZW), który był kontynuacją kursów ST dla policjantów do służby prewencyjnej na obszarach wodnych. Kandydaci na kurs polegali na sprawdzianowi polegającym na przepłynięciu 50 m sposobem dowolnym w czasie poniżej 45 sekund, pod wodą co najmniej 15 m oraz na grzbiecie z pracą nóg do żabki dystansu 25 m. W programie kursu DZW dokonano zmian w 2007 r., nowy program został wprowadzony w 2009 r., a zmiana w nim nastąpiła w 2012 r. Zmiany te dostosowywały programy do wprowadzanych przepisów i rozwoju infrastruktury CSP. Znamiennym dla tych szkoleń było egzekwowanie umiejętności pływackich od kandydatów na kursy ST, DST i DWZ¹⁶.

Niezależnie od wykonywanych specjalistycznych zadań policjanci powinni być przygotowani do działań w stanach szczególnych zagrożeń dla życia lub zdrowia osób oraz bezpieczeństwa i porządku publicznego. Do poważnych zagrożeń bezpieczeństwa prowadzą powodzie, które są zjawiskiem wywoływanym przede wszystkim przez naturę. Zdarzają się powodzie z ofiarami śmiertelnymi i zawsze są straty materialne¹⁷. W warunkach zwyczajnych na obszarach wodnych występują także zagrożenia i wypadki np. utonięcia osób¹⁸. Na terenach dotkniętych powodzią występują zdarzenia negatywne tj.: utrata życia i zdrowia osób lub mienia, naruszenia porządku publicznego, wybuchy paniki i nieprzestrzeganie wydawanych poleceń, problemy w przemieszczaniu się osób poszkodowanych, utrudnienia w ruchu drogowym, o charakterze kryminalnym (np. kradzieże mienia), agresywne zachowania¹⁹.

W sytuacjach kryzysowych²⁰, np. podczas powodzi, policjanci przeszkoleni w CSP na obszarach wodnych są przygotowani do działania w zakresach:

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ http://rcb.gov.pl/wp-content/uploads/2011/01/poradnik_powodz1.pdf, 13.07.2016

¹⁸ <http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/utonięcia/109608,Utonięcia-2014.html> 13.07.2016

¹⁹ Zarządzenie nr 1429 Komendanta Głównego Policji z dnia 31 grudnia 2004 r. w sprawie wprowadzenia w Policji procedur reagowania w sytuacjach kryzysowych (Dz. Urz. KGP z 2005 r. Nr 3, poz. 8).

²⁰ Zarządzenie nr 24 Komendanta Głównego Policji z dnia 10 listopada 1998 r. w sprawie realizacji przez Policję zadań w warunkach katastrof naturalnych i awarii technicznych (Dz. Urz. KGP z 1999 r. Nr 7, poz. 36).

- porządkowym w celu ułatwiania dojazd służbom ratowniczym, zapewniania porządku, udzielania informacji, zapobiegania panice, ochrony miejsc szczególnych (punktów medycznych i humanitarnych, pozostawionego mienia), identyfikowania ofiar;
- ratowniczych w celu ratowania życia i zdrowia osób, z udzielaniem pierwszej pomocy i ewakuacją z miejsc zagrożonych;
- przywracającym do stanu normalnego z regulacją ruchu osób i pojazdów, udzielaniem informacji o osobach poszkodowanych, mieniu, aktualnej sytuacji i stanie zagrożenia²¹.

Kształceni w CSP policjanci brali udział w akcjach podczas dużych powodzi w 1997, 2001, 2010 i 2014 r., które dotknęły znaczne obszary Polski oraz przy wielu lokalnych podtopieniach i przedsięwzięciach profilaktycznych. Znaczną rolę porządkową odegrała Policja, w tym funkcjonariusze szkoleni w CSP, podczas likwidacji skutków burzy (tzw. biały szkwał) na Wielkich Jeziorach Mazurskich w 2007 r.²².

W celu rozszerzania wiedzy oraz utrwalania lub opanowywania nowych umiejętności, a także niezależnie od szkolenia policjantów do służby prewencyjnej na obszarach wodnych w CSP były prowadzone kursy doskonalenia zawodowego dla funkcjonariuszy realizujących szczególne zadania służbowe na lub w wodzie. W 2007 r. zostały uregulowane warunki odbywania szkoleń zawodowych i doskonalenia zawodowego policjantów²³.

KURSY DLA POLICJANTÓW REALIZUJĄCYCH ZADANIA NA WODACH

Potrzeba przeprowadzenia doskonalenia zawodowego **policjantów w zakresie pływania łodzią w trudnych warunkach atmosferycznych (TN)** pojawiła się w wyniku analiz przeprowadzonych po działaniach Policji w ramach akcji przeciwpowodziowych w 1997 r. Pomimo tego, że kilkuset policjantów posiadało uprawnienia do prowadzenia łodzi, nie wszyscy z nich byli przygotowani do tego, aby realizować zadania na nieznanym obszar wodny w złych warunkach pogodowych i hydrologicznych. Pierwszy kurs w celu kształcenie umiejętności pływania łodzią służbową w trudnych i ekstremalnych warunkach atmosferycznych dla policjantów Policji Wodnej został przeprowadzony w 1998 r. Szkolenia

²¹ *Ochrona przed powodzią*, Główny Komitet Przeciwpowodziowy, IMiGW, Jurata 1999, s. 86–87.

²² Na podstawie relacji kierownika Zakładu Szkoleń Specjalnych CSP, Legionowo 2016 r.

²³ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 19 czerwca 2007 r. w sprawie szczególnych warunków odbywania szkoleń zawodowych oraz doskonalenia zawodowego w Policji (Dz. U. z 2007 r. Nr 126, poz. 877, z późn. zm.).

te odbywały się jesienią na obszarze Wielkich Jezior Mazurskich z wykorzystaniem Bazy Szkoleniowej CSP, znajdującej się na północnym brzegu Zatoki Paluch jeziora Świątajty, we wsi Kal koło miasta Węgorzewo z miejscem dla około 20 słuchaczy i kadry dydaktycznej, z pomieszczeniami gospodarczymi oraz hangarami przeznaczonymi do przechowywania i remontowania łodzi. Baza doskonale spełniała funkcje placówki dydaktycznej. Warunki pogodowe panujące jesienią na Wielkich Jeziorach Mazurskich umożliwiały prowadzenie zajęć przy dużym stopniu trudności. Uczestnikami tego szkolenia byli policjanci, którzy wcześniej ukończyli szkolenie zasadnicze dla służby wodnej i przez co najmniej 3 lata pełnili służbę na obszarach wodnych. Celem szkolenia było przygotowanie policjantów do wykonywania zadań specjalistycznych w służbie prewencyjnej na wodach w trakcie trudnych warunków pogodowych i hydrologicznych, w tym zbliżonych do powodziowych, m. in. z zakresu: podejmowania działań ratowniczych, obsługi sprzętu nawigacyjnego, manewrowania łodzią. Od słuchaczy wymagano nabycia i doskonalenia umiejętności, tj.: wykonywanie czynności w trakcie akcji ratowania i poszukiwania osób, mienia i sprzętu pływającego oraz manewrowanie łodzią w trudnych i ekstremalnych warunkach atmosferycznych lub klęsk żywiołowych, w tym powodziowych, a także udzielania pomocy technicznej uszkodzonym jednostkom pływającym oraz posługiwania się sprzętem specjalistycznym i nawigacyjnym²⁴.

Na 11. dniowy kurs TN, zgodnie z Decyzją nr 268 KGP z 15 listopada 2003 r., powierzony do realizacji CSP, w tym dokonania naboru policjanci, którzy:

- są policjantami służby stałej,
- ukończyli szkolenie w ramach doskonalenia zawodowego policjantów w specjalności: Policja Wodna lub adekwatne resortowe szkolenie w zakresie pełnienia służby na wodach,
- pełnią służbę prewencyjną na łodzi motorowej w swoich jednostkach macierzystych²⁵.

²⁴ Decyzja nr 232 Komendanta Głównego Policji z dnia 8 października 2003 r. w sprawie programu szkolenia w ramach doskonalenia zawodowego policjantów w zakresie pływania łodzią służbową w trudnych warunkach atmosferycznych (Dz. Urz. KGP z 2003 r. Nr 19, poz. 99).

²⁵ Decyzja nr 268 Komendanta Głównego Policji z dnia 15 listopada 2003 r. zmieniająca decyzję w sprawie wprowadzenia pilotażowego programu szkolenia w ramach doskonalenia zawodowego policjantów w zakresie pływania łodzią w trudnych warunkach atmosferycznych, KO CSP C-63 zał. DW.

W 2008 r. została dokonana zmiana programu kursu²⁶ i **kurs specjalistyczny dla policjantów prowadzących łodzie służbowe w trudnych warunkach atmosferycznych** (TNŁ) został zrealizowany po raz pierwszy w październiku 2008 r.

Celem **doskonalenia policjantów z zakresu prac bosmańskich** (BS) było zapoznanie słuchaczy z różnymi formami służby pokładowej, ze szczególnym podkreśleniem nabycia umiejętności posługiwania się sprzętem pokładowym, narzędziami i materiałami służącymi do konserwacji kadłuba i jego wyposażenia oraz utrzymania bezpieczeństwa żeglugowego statku. Kurs umożliwiał wykształcenie nowych i utrwalenie nabytych wcześniej umiejętności specjalistycznych, niezbędnych do: organizowania prac portowych z przygotowaniem i wyposażeniem przystani w środki ratunkowe i techniczne, zabezpieczeniem paliw podczas tankowania, przygotowaniem urządzeń kotwicznych i ustawianiem łodzi; wykonywania i nadzorowania wykonywania prac bosmańskich, w tym prac linowych z cumowaniem, stosowaniem węzłów cumowniczych i ratowniczych, przydatnym w ratownictwie wodnym nauczaniem wiosłowania łodziami; nadzoru nad prowadzonymi pracami remontowymi; przygotowania łodzi, w tym obsługi codziennej przed wyjściem, zapoznanie z przepisami w sprawie bezpieczeństwa, higieny pracy i przeciwpożarowymi; postępowania członków załogi w przypadku awarii, wchodzenia do przystani i zabezpieczenia łodzi po ich użyciu. Szkolenia na stopień bosmana żeglugi śródlądowej prowadzona była na podstawie programu z 2000 r.²⁷, zmienionego w 2003 r.²⁸.

Do wykonywania w trudnych warunkach terenowych zadań Policja nabyła poduszkowce. Pierwszy poduszkowiec znalazł się na wyposażeniu Komendariatu Rzecznego Policji w Warszawie, a **doskonalenie policjantów wykonujących zadania służbowe na obszarach wodnych z wykorzystaniem poduszkowca** prowadzone było w CSP. Uczestnikami tego szkolenia byli policjanci, którzy realizowali zadania w ramach służby prewencyjnej na obszarach wodnych lub sprawowali nad nimi nadzór i legitymowali się patentem żeglarskim stermotorzysty żeglugi śródlądowej. Celem głównym szkolenia było zdobycie kwalifikacji zawodowych pozwalających wykorzystywać poduszkowiec w służbie. Absolwent tego szkolenia znał budowę, zasady obsługi i prowadzenia podusz-

²⁶ Decyzja nr 468 Komendanta Głównego Policji z dnia 21 lipca 2008 r. w sprawie programu kursu specjalistycznego dla policjantów prowadzących łodzie służbowe w trudnych warunkach atmosferycznych (Dz. Urz. KGP z 2008 r. Nr 14, poz. 89).

²⁷ Decyzja nr 140 Komendanta Głównego Policji z dnia 14 czerwca 2000 r. w sprawie wprowadzenia programu szkolenia w ramach doskonalenia zawodowego policjantów Policji Wodnej na stopień „Bosmana Żeglugi Śródlądowej” (Dz. Urz. KGP z 2000 r. Nr 5, poz. 59).

²⁸ Decyzja nr 231 Komendanta Głównego Policji z dnia 8 października 2003 r. w sprawie wprowadzenia pilotażowego programu szkolenia w ramach doskonalenia zawodowego policjantów na stopień bosmana żeglugi śródlądowej (Dz. Urz. KGP z 2003 r. Nr 19, poz. 98).

kowca, umiał patrolować zbiorniki wodne i nadbrzeża oraz dokonywać rozpoznania w celu lokalizacji obiektu podczas działań specjalnych, a także podejmować akcje i interwencje z zakresu ratownictwa wodnego. Szkolenia te były prowadzone na podstawie programu pilotażowego z 2001 r.²⁹, zmienionego w 2003 r.³⁰.

Doskonalenie zawodowe dla policjantów z pododdziałów antyterrorystycznych z zakresu pływania łodzią służbową (ATŁS) obejmowało zakresem taktykę działań specjalnych, prowadzenie szybkich łodzi motorowych i ratownictwa wodnego. Ten 3 tygodniowy kurs został przeznaczony dla policjantów pododdziałów antyterrorystycznych, którzy:

- ukończyli szkolenie podstawowe,
- są policjantami grup antyterrorystycznych,
- pozytywnie zaliczą test sprawnościowy.

Na test sprawnościowy składa się:

- przepłynięcie dystansu 50 m stylem dowolnym w czasie do 45 sek.,
- przepłynięcie pod wodą 15 m,
- wykazanie się umiejętnością pływania na grzbiecie z pracą nóg do żabki³¹.

Doskonalenie zawodowe specjalizacyjne policjantów wykonujących zadania służbowe na obszarach wodnych w zakresie umiejętności pływania (DP) przeznaczone było dla absolwentów szkoleń wodnych Policji, którzy mieli możliwości doskonalić umiejętności pływackie, nurkowe i ratowników wodnych, wymieniać doświadczenia, poznawać dobre praktyki i udoskonalone techniki i sprzęt specjalistyczny stosowane w ratownictwie wodnym³². Trzy edycje tego kursu miały miejsce w I kwartale 2005 r.

²⁹ Decyzja nr 119 Komendanta Głównego Policji z dnia 6 kwietnia 2001 r. w sprawie zatwierdzenia pilotażowego programu szkolenia w ramach doskonalenia zawodowego policjantów pełniących służbę na obszarach wodnych w zakresie techniki pływania poduszkiowcem (Dz. Urz. KGP Nr 6, poz. 70).

³⁰ Decyzja nr 109 Komendanta Głównego Policji z dnia 9 kwietnia 2003 r. w sprawie programu szkolenia w ramach doskonalenia zawodowego policjantów wykonujących zadania służbowe na obszarach wodnych z wykorzystaniem poduszkiowca – wersja pilotażowa (Dz. Urz. KGP z 2003 r. Nr 10, poz. 49).

³¹ Decyzja nr 127 Komendanta Głównego Policji z dnia 19 kwietnia 2001 r. w sprawie wprowadzenia pilotażowego programu doskonalenia zawodowego dla policjantów pododdziałów antyterrorystycznych zakresu pływania łodzią służbową (Dz. Urz. KGP z 2001 r. Nr 6, poz. 72).

³² Decyzja nr 8 Dyrektora Biura Kadr i Szkolenia Komendy Głównej Policji z dnia 25 marca 2004 r. w sprawie wprowadzenia programu kursu doskonalenia zawodowego specjalizacyj-

W CSP były prowadzone szkolenia policjantów minerów-pirotechników w zakresie neutralizacji ładunków wybuchowych w obszarze wód³³ oraz dla policjantów na średni (II) stopień płetwonurka³⁴. W ramach **doskonalenia zawodowego policjantów wykonujących zadania nurków** (PNU) funkcjonariusze pododdziałów antyterrorystycznych i grup minersko-pirotechnicznych odbywali w CSP, w części w bazie w Kalu, szkolenia z zakresu technik nurkowych niezbędnych do realizacji zadań związanych ze zwalczaniem terroryzmu, w tym terroryzmu bombowego³⁵.

Kurs doskonalenia zawodowego dla policjantów – kandydatów na nurków (DKN) realizowany był na podstawie programu z lutego 2007 r. Na szkolenie kierowani byli policjanci w służbie stałej, ze służb wykonujących zadania na wodzie, w tym antyterrorystyczne lub minersko-pirotechniczne. Warunek uczestnictwa w kursie stanowiło zaliczone postępowanie kwalifikacyjne, przeprowadzone w jednostce szkoleniowej Policji, polegające na sprawdzeniu umiejętności:

- przepłynięcia stylem dowolnym dystansu 200 m,
- wykonania skoku ze słupka startowego,
- przepłynięcia pod wodą dystansu 15 m w linii prostej.

Kierowani na szkolenie policjanci powinni posiadać aktualne badania lekarskie wystawione przez poradnię medycy pracy, zaopiniowane „zdolny do nurkowania”³⁶. Pierwotny program kursu został uchylony i zastąpiony programem z grudnia 2007 r.³⁷, a pierwszy kurs został przeprowadzony od 30 sierpnia do 18 września 2010 r.

nego policjantów wykonujących zadania służbowe na obszarach wodnych w zakresie umiejętności pływania, Centralna Biblioteka Policyjna, Dział Druków Zwartych nr ewid. br-5284.

³³ Decyzja nr 219 Komendanta Głównego Policji z dnia 29 września 2003 r. w sprawie programu szkolenia w ramach doskonalenia zawodowego policjantów minerów-pirotechników w zakresie neutralizacji ładunków wybuchowych w obszarze wód, dokument w Zakładzie Szkoleń Specjalnych CSP.

³⁴ Decyzja nr 199 Komendanta Głównego Policji z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie wprowadzenia programu szkolenia w ramach doskonalenia zawodowego policjantów na średni (II) stopień płetwonurka., dokument w Zakładzie Szkoleń Specjalnych CSP.

³⁵ *Sprawozdanie Zakładu Służby Prewencyjnej...*, op. cit.

³⁶ Decyzja nr 93 Komendanta Głównego Policji z dnia 8 lutego 2007 r. w sprawie programu kursu doskonalenia zawodowego dla policjantów – kandydatów na nurków (Dz. Urz. KGP nr 3, poz. 21).

³⁷ Decyzja nr 909 Komendanta Głównego Policji z dnia 11 grudnia 2007 r. w sprawie programu kursu specjalistycznego dla policjantów – kandydatów na nurków (Dz. Urz. z 2008 r. Nr 1, poz. 5).

Kadra dydaktyczna CSP była odpowiedzialna za przygotowanie programów kursów doskonalenia zawodowego policjantów pełniących służbę prewencyjną oraz wykonujących różne zadania specjalistyczne na obszarach wodnych. Zakresy programów były szeroko konsultowane w środowisku policyjnym oraz z kompetentnymi organami administracji publicznej i podmiotami w sprawach wodnych³⁸.

KURSY DOSKONALENIA POLICJANTÓW DO DZIAŁANIA NA WODACH

W latach 1997-2016 CSP zorganizowało wiele kursów doskonalenia zawodowego dla policjantów realizujących różne zadania służbowe na obszarach wodnych. Pełen wykaz kursów dla policjantów wykonujących zadania na obszarach wodnych przeprowadzonych w CSP został przedstawiony w tabeli 1.

Tabela1. Wykaz kursów dla policjantów wykonujących zadania na obszarach wodnych

Rok	Nazwa kursu	Termin realizacji	Liczba absolwentów
1997	Kurs doskonalenia zawodowego policjantów wykonujących zadania nurków PNU-1	12-24.05	21
1998	Kształcenie umiejętności pływania łodzią służbową w trudnych i ekstremalnych warunkach atmosferycznych dla policjantów Policji Wodnej TN-1	12-31.10	18
	PNU-2	27.09-11.10	14
1999	TN-2	20.09-10.10	16
	PNU-3	19-30.07	8
	PNU-4(K)	23.08-4.09	18
	Szkolenie w ramach doskonalenia zawodowego policjantów na stopień bosmana żeglugi śródlądowej BS-1	22.11-5.12	20
2000	TN-3	25.09-14.10	24
	PNU-4	7-30.08	18
	PNU-5	18.06-16.07	18
2001	BS-3	5-17.11	16
	PNU-6	18.06-15.07	13
	TN-4	1-20.10	16
2002	BS-4	18-30.11	15

³⁸ Informacja kierownika Szkoleń Specjalnych CSP, Legionowo 2016.

Rok	Nazwa kursu	Termin realizacji	Liczba absolwentów
	TN-5	7-26.10	16
	PNU-7	1-27.07	17
2003	TN-6	13-24.10	15
	TN-7	17-29.11	16
	Szkolenie w ramach doskonalenia zawodowego dla policjantów z pododdziałów antyterrorystycznych z zakresu pływania łodzią służbową ATŁS-1	1-20.09	16
	PNU-8	15-14.09	18
	BS-5	8-19.12	14
	2004	ATŁS-2	19.07-7.08
TN-8		27.09-9.10	14
TN-9		18-30.10	13
PNU-9		6-18.09	13
2005	ATŁS-3	12.09-1.10	13
	TN-10	17-29.10	15
	TN-11	14-26.11	12
	Kurs doskonalenia zawodowego specjalizacyjnego policjantów wykonujących zadania służbowe na obszarach wodnych w zakresie umiejętności pływania DP-1	3-8.01	16
	DP-2	31-5.02	13
	DP-3	7-12.02	19
	PNU-10	20.06-16.07	16
	BS-6	5-16.12	14
2006	ATŁS-4	11-30.09	14
	TN-12	16-28.10	14
	TN-13	13-25.11	15
2007	DST-12	15.01-21.06	17
	DST-13	19.02-14.07	18
	DST-14	26.03-28.07	16
	ATŁS-5	7-26.05	16
	ATŁS-6	3-22.09	16
	TN-14	1-13.10	15
	TN-15	5-17.11	14
2008	Kurs specjalistyczny dla policjantów prowadzących łodzie służbowe w trudnych warunkach atmosferycznych TNŁ-1/08	13-25.10	12
2010	DKN-1/10	30.08-18.09	13

Rok	Nazwa kursu	Termin realizacji	Liczba absolwentów
	TNŁ-1/10	4-16.10	14
	TNŁ-2/10	15-27.11	11
	Kurs doskonalenia zawodowego dla policjantów – kandydatów na nurków DKN-1/10	30.08-18.09	14
2011	TNŁ-1/11	5-17.09	16
	TNŁ-2/11	26.09-8.10	16
	TNŁ-3/11	17-29.10	13
2012	TNŁ-1/12	15-27.10	16
2013	TNŁ-1/13	9-21.09	11
	TNŁ-2/13	23.09 – 5.10	13
	TNŁ-3/13	14-26.10	14
	TNŁ-4/13	18-30.11	11
2014	TNŁ-1/14	22.09-4.10	13
	TNŁ-2/14	13-25.10	12
	TNŁ-3/14	17-29.11	11
2015	TNŁ-1/15	28.09-10.10	15
	TNŁ-2/15	19-31.10	15
	TNŁ-3/15	16-28.11	13

źródło: wybrane decyzje Komendanta CSP i dzienniki szkoleń oraz plany kursów CSP (1997-2015).

Ponadto, w 2000 r. w jez. Święcajty 10 członków kadry dydaktycznej Zakładu Prewencji CSP w ramach własnego doskonalenia zawodowego nurkowała pod lodem (18-20.02) oraz w suchych skafandrach (30.04-3.05). W zorganizowanej formie (MPNU) doskonalili także swoje umiejętności policyjni minierzy pirotechnicy np. 12.06-2.07.2000 r.³⁹

W 2016 r. zostały zaplanowane dla 15 słuchaczy kursy: TNŁ-1/16 w terminie 19.09-1.10, TNŁ-2/16 – 10-22.10, TNŁ-3/16 – 14-26.11⁴⁰.

Zajęcia dydaktyczne z zakresu pływania, ratownictwa wodnego, nurkowania i pomocy przedmedycznej (pierwszej pomocy), prowadzone były między innymi na 25-metrowej pływalni CSP, w części z głębokością 4 m. Część praktyczna doskonalenia zawodowego dla policjantów wykonujących zadania służbowe na wodach była realizowana od 1996 r. w bazie w Kalu. CSP wykorzystywało podczas szkoleń łódź motorową MJ 200 Komendy Powiatowej

³⁹ Zapiski, materiały i relacja Jana Chorążaka z Zakładu Szkoleń Specjalnych CSP [19.07.2016].

⁴⁰ Plan doskonalenia zawodowego centralnego w Centrum Szkolenia Policji Legionowie w 2016 roku, zatwierdzony przez Zastępcę Dyrektora Biura Kadr, Szkolenia i Obsługi Prawnej Komendy Głównej Policji.

Policji w Węgorzewie oraz własne środki CSP do prowadzenia szkoleń dla policjantów pełniących służbę na obszarach wodnych i terenach przywodnych, których wykaz został przedstawiony w tabeli 2⁴¹.

Tabela 2. Wykaz sprzętu CSP do szkoleń „wodnych”

Lp.	Nazwa sprzętu	Sztuk	Rok produkcji	Rok zbycia
1	Łódź motorowa Jesion V	1	1994	2000
2	Łódź motorowa Jenny MPP-6,3	1	1995	2011
3	Łódź motorowa Harpun 550	1	1996	2008
4	Łódź motorowa Harpun 490	1	2000	2011
5	Łódź motorowa Mariusz 400	1	2002	
6	Łódź motorowa Parker RIB-630	1	2005	
7	Łódź motorowa Parker RIB-750	1	2007	
8	Łódź motorowa Askaladden – RB	1	2007	
9	Łódź motorowa Parker RIB-900	1	2010	
10	Skuter wodny Yamaha VX 1100	2	2010	
11	Łódź żaglowa OMEGA	1	1985	
12	Suzuki King Quad-450	2	2009	

źródło: Zestawienie sprzętu Zakładu Szkoleń Specjalnych CSP

Sprzęt pozostający w dyspozycji CSP zapewnia możliwości realizacji najbardziej złożonych form kształcenia policjantów na wodach. Łodzie motorowe po dłuższej eksploatacji są zbywane, a niedobory w tym zakresie systematycznie uzupełniane najnowszymi konstrukcjami przydatnymi do zastosowania w procesie dydaktycznym.

Istotna dla szkoleń „Policji Wodnej” była współpraca z Wodnym Ochotniczym Pogotowiem Ratunkowych⁴². W 2003 r. zostało podpisane porozumienie

⁴¹ W: *Sprawozdanie Zakładu Służby Prewencyjnej CSP z 2003 r.*, Legionowo 2004.

⁴² Porozumienie pomiędzy Komendantem Głównym Policji a Prezesem Zarządu Głównego Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego zawartym dnia 20 czerwca 2007 r. w sprawie współdziałania w zakresie bezpieczeństwa i porządku publicznego na wodach i terenach przywodnych (Dz. Urz. KGP z 2007 r. Nr 13, poz. 106).

pomiędzy Komendantem CSP a Komendantem Wojewódzkim Policji w Olsztynie⁴³ oraz jednostkami WOPR i Mazurską Służbą Ratowniczą działającymi na obszarze Wielkich Jezior Mazurskich. W drugiej połowie lat 90-tych XX w. przy wydatnym wsparciu ratowników Mazurskiej Służby Ratowniczej w Okartowie były realizowane szkolenia policjantów⁴⁴. Obecnie porozumienie CSP z podmiotami działającymi w zakresie ratownictwa wodnego jest wyłącznie aktem formalnym. W związku z wprowadzeniem ustawy dotyczącej bezpieczeństwa na obszarach wodnych⁴⁵, nie ma uzasadnienia utrzymywania w mocy porozumienia CSP z podmiotami działającymi w zakresie ratownictwa wodnego na Wielkich Jeziorach Mazurskich. Ekonomizacja organizacji pozarządowych działających w zakresie ratownictwa wodnego postawiła je na granicy sektora trzeciego (organizacji pozarządowych) i sektora drugiego (gospodarczego). Część z podmiotów, w tym zarejestrowanych w Krajowym Rejestrze Sądowym jako organizacje pozarządowe, które uzyskały zgodę Ministra Spraw Wewnętrznych na prowadzenie ratownictwa wodnego⁴⁶ funkcjonuje na zasadzie przedsiębiorstw w celach komercyjnych⁴⁷.

PODSUMOWANIE

Współczesny policjant powinien swobodnie podejmować interwencje, brać udział w akcjach lub operacjach na wszystkich obszarach, w tym wodnych. Możliwość taką daje umiejętność pływania i rzetelne przygotowanie się do wykonywania zadań służbowych. CSP systematycznie uzupełniało zasoby pozwalające na realizację zajęć dydaktycznych na obszarach wodnych, a od 2010 r. dysponowało nowoczesnym sprzętem do pełnienia służby i realizacji ćwiczeń i zajęć praktycznych podczas szkoleń, który w pełni zaspokajał potrzeby dydaktyczne. Doświadczenia kadry CSP zdobyte przez ponad 25 lat dają gwarancję rzetelnej realizacji doskonalenia zawodowego policjantów na wodach. Wielki wkład

⁴³ Porozumienie zawarte dnia 6 stycznia 2003 r. w sprawie współpracy w zakresie szkolenia i doskonalenia zawodowego policjantów służby prewencyjnej na wodach pomiędzy Komendantem Wojewódzkim Policji w Olsztynie a Komendantem Centrum Szkolenia Policji w Legionowie.

⁴⁴ Porozumienie zawarte dnia 6 stycznia 2003 r. w sprawie współpracy w zakresie szkolenia i doskonalenia zawodowego policjantów służby prewencyjnej na wodach pomiędzy Komendantem Centrum Szkolenia Policji w Legionowie a Prezesem WOPR Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Prezesem Mazurskiego WOPR i Komandorem Stacji Mazurskiej Służby Ratowniczej.

⁴⁵ Ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie osób przebywających na obszarach wodnych (Dz. U. z 2011 r. Nr 208, poz. 1240).

⁴⁶ Tamże, art. 12 ust. 1; 111 podmiotów uzyskało zgodę MSWiA, <https://mswia.gov.pl/pl/bezpieczenstwo/nadzor-nad-ratownictwe?page=1> dostęp: 15.07.2016.

⁴⁷ J. Telak, R. Rodziewicz, *Szkolenia policjantów...*

w rozwój doskonalenia zawodowego policjantów realizujących zadania służbowe na polskich obszarach wodnych w latach 1997-2015 wnieśli policjanci pełniący służbę w CSP Piotr Brzezinka, Jarosław Celebański, Jacek Hachulski, Robert Rodziewicz, Jerzy Telak, Włodzimierz Wiącek, Jolanta i Tadeusz Zygmunt oraz wielu innych. Absolwenci szkoleń „wodnych” w CSP na bieżąco realizowali zadania w zakresie prewencji, zwalczania przestępczości i wykrywania sprawców przestępstw, zabezpieczenia antyterrorystycznego, w sytuacjach kryzysowych (podczas powodzi) itd. Policjant dobrze wyszkolony, poszerzający systematycznie wiedzę ogólną i zawodową, doskonalący swoje umiejętności, a zarazem doświadczony, może na wysokim poziomie, bez błędów, pełnić służbę i być autorytetem dla obywateli.

WYNIKI I WNIOSKI

W CSP został zbudowany efektywny system doskonalenia zawodowego policjantów realizujących zadania na obszarach wodnych.

Kursy w CSP zapewniają policjantom możliwość nabycia wiedzy oraz opanowania i doskonalenia umiejętności niezbędnych do wykonywania zadań służbowych na wodach.

Policjanci powinni umieć pływać, dlatego od kandydatów do służby w Policji należałoby wymagać przepłynięcia wyznaczonej odległości (50 m) w określonym czasie (poniżej 60 s).

Do utrzymania właściwego poziomu prowadzenia kursów „wodnych” w CSP potrzeb rozwoju i uzupełnienia sił oraz wprowadzania nowoczesnych środków.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Długowski W., Adelstejn J., *Zbiór przepisów administracyjnych dotyczących organizacji Policji Państwowej*, Warszawa 1925.
- [2] Majer P., *Ustawy Polskiej Policji (1791–1990). Źródła z komentarzem*, Szczytno 2007.
- [3] *Ochrona przed powodzią*, Główny Komitet Przeciwpowodziowy, IMiGW, Jurata 1999.
- [4] Rodziewicz R., *Problematyka szkolnictwa policyjnego na przykładzie szkoleń policjantów policji wodnej*, praca magisterska, Pułtusk 2003.
- [5] Rodziewicz R., *Szkolenie i doskonalenie zawodowe policjantów pełniących służbę na wodach śródlądowych*, praca dyplomowa, Szczytno 1998.

- [6] *Sprawozdanie Zakładu Służby Prewencyjnej CSP z 2003 r.*, Legionowo 2004.
- [7] Telak J., Rodziewicz R., *Szkolenia policjantów pełniących służbę prewencyjną na obszarach wodnych*, w: *Dydaktyka zawodowa. Dylematy i wyzwania*, red. R. Stawicki, wyd. Centrum Szkolenia Policji, Legionowo 2015, s. 341-355.
- [8] Telak J., Rodziewicz R., *Zarys historii Policji Wodnej (Rzecznej) w Polsce w latach 1919-2013*, w: *W cieniu służb. Ze studiów nad bezpieczeństwem państwa*, red. P. Kołakowski, B. Sprengel, M. Stefański, Wyd. Adam Marszałek w Toruniu, Toruń 2015, s. 76-89.
- [9] Ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 r. *o bezpieczeństwie osób przebywających na obszarach wodnych* (Dz. U. z 2011 r. Nr 208, poz. 1240).
- [10] Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. *o Policji* (Dz. U. z 1990 r. Nr 30, poz. 179 ze zm.).
- [11] Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 18 kwietnia 2012 r. *w sprawie postępowania kwalifikacyjnego w stosunku do kandydatów ubiegających się o przyjęcie do służby w Policji* (Dz. U. z 2012 r., poz. 432, z późn. zm.).
- [12] Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 19 czerwca 2007 r. *w sprawie szczegółowych warunków odbywania szkoleń zawodowych oraz doskonalenia zawodowego w Policji* (Dz. U. z 2007 r. Nr 126, poz. 877, z późn. zm.).
- [13] Zarządzenie nr 1429 Komendanta Głównego Policji z dnia 31 grudnia 2004 r. *w sprawie wprowadzenia w Policji procedur reagowania w sytuacjach kryzysowych* (Dz. Urz. KGP z 2005 r. Nr 3, poz. 8).
- [14] Zarządzenie nr 841/2004 Komendanta Głównego Policji z dnia 26 lipca 2004 r. *w sprawie metod i form wykonywania zadań przez policjantów pełniących służbę na wodach i terenach przywodnych* (Dz. Urz. KGP z 2007 r. Nr 13, poz. 68).
- [15] Zarządzenie nr 24 Komendanta Głównego Policji z dnia 10 listopada 1998 r. *w sprawie realizacji przez Policję zadań w warunkach katastrof naturalnych i awarii technicznych* (Dz. Urz. KGP z 1999 r. Nr 7, poz. 36).
- [16] Zarządzenie nr 13/96 Komendanta Głównego Policji z dnia 26 marca 1996 r. *w sprawie organizacji i zakresu działania specjalistycznych komisariatów wodnych Policji na wodach przeznaczonych do powszechnego korzystania*.
- [17] Decyzja nr 468 Komendanta Głównego Policji z dnia 21 lipca 2008 r. *w sprawie programu kursu specjalistycznego dla policjantów prowadzących*

- łodzi służbowe w trudnych warunkach atmosferycznych* (Dz. Urz. KGP z 2008 r. Nr 14, poz. 89).
- [18] Decyzja nr 909 Komendanta Głównego Policji z dnia 11 grudnia 2007 r. *w sprawie programu kursu specjalistycznego dla policjantów – kandydatów na nurków* (Dz. Urz. z 2008 r. Nr 1, poz. 5).
- [19] Decyzja nr 93 Komendanta Głównego Policji z dnia 8 lutego 2007 r. *w sprawie programu kursu doskonalenia zawodowego dla policjantów – kandydatów na nurków* (Dz. Urz. KGP nr 3, poz. 21).
- [20] Decyzja nr 268 Komendanta Głównego Policji z dnia 15 listopada 2003 r. *zmieniająca decyzję w sprawie wprowadzenia pilotażowego programu szkolenia w ramach doskonalenia zawodowego policjantów w zakresie pływania łodzią w trudnych warunkach atmosferycznych*, KO CSP C-63 zał. DW.
- [21] Decyzja nr 232 Komendanta Głównego Policji z dnia 8 października 2003 r. *w sprawie programu szkolenia w ramach doskonalenia zawodowego policjantów w zakresie pływania łodzią służbową w trudnych warunkach atmosferycznych* (Dz. Urz. KGP z 2003 r. Nr 19, poz. 99).
- [22] Decyzja nr 231 Komendanta Głównego Policji z dnia 8 października 2003 r. *w sprawie wprowadzenia pilotażowego programu szkolenia w ramach doskonalenia zawodowego policjantów na stopień bosmana żeglugi śródlądowej* (Dz. Urz. KGP z 2003 r. Nr 19, poz. 98).
- [23] Decyzja nr 219 Komendanta Głównego Policji z dnia 29 września 2003 r. *w sprawie programu szkolenia w ramach doskonalenia zawodowego policjantów minerów-pirotechników w zakresie neutralizacji ładunków wybuchowych w obszarze wód*.
- [24] Decyzja nr 199 Komendanta Głównego Policji z dnia 25 sierpnia 2003 r. *w sprawie wprowadzenia programu szkolenia w ramach doskonalenia zawodowego policjantów na średni (II) stopień pletwonurka*.
- [25] Decyzja nr 109 Komendanta Głównego Policji z dnia 9 kwietnia 2003 r. *w sprawie programu szkolenia w ramach doskonalenia zawodowego policjantów wykonujących zadania służbowe na obszarach wodnych z wykorzystaniem poduszkowca – wersja pilotażowa* (Dz. Urz. KGP z 2003 r. Nr 10, poz. 49).
- [26] Decyzja nr 127 Komendanta Głównego Policji z dnia 19 kwietnia 2001 r. *w sprawie wprowadzenia pilotażowego programu doskonalenia zawodowego dla policjantów pododdziałów antyterrorystycznych zakresu pływania łodzią służbową* (Dz. Urz. KGP z 2001 r. Nr 6, poz. 72).

- [27] Decyzja nr 119 Komendanta Głównego Policji z dnia 6 kwietnia 2001 r. *w sprawie zatwierdzenia pilotażowego programu szkolenia w ramach doskonalenia zawodowego policjantów pełniących służbę na obszarach wodnych w zakresie techniki pływania poduszkowcem* (Dz. Urz. KGP Nr 6, poz. 70).
- [28] Decyzja nr 140 Komendanta Głównego Policji z dnia 14 czerwca 2000 r. *w sprawie wprowadzenia programu szkolenia w ramach doskonalenia zawodowego policjantów Policji Wodnej na stopień „Bosmana Żeglugi Śródlądowej”* (Dz. Urz. KGP z 2000 r. Nr 5, poz. 59).
- [29] Decyzja nr 8 Dyrektora Biura Kadr i Szkolenia Komendy Głównej Policji z dnia 25 marca 2004 r. *w sprawie wprowadzenia programu kursu doskonalenia zawodowego specjalizacyjnego policjantów wykonujących zadania służbowe na obszarach wodnych w zakresie umiejętności pływania*, Centralna Biblioteka Policyjna, Dział Druków Zwartych nr ewid. br-5284.
- [30] Wytoczne Komendanta Głównego Państwowej Straży Pożarnej z dnia 28 grudnia 2012 r. *dot. procesu postępowania kwalifikacyjnego w stosunku do kandydatów ubiegających się o przyjęcie do służby przygotowawczej w Państwowej Straży Pożarnej*, BK-I-100/18-2/2012.
- [31] Porozumienie pomiędzy Komendantem Głównym Policji a Prezesem Zarządu Głównego Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego zawartym dnia 20 czerwca 2007 r. *w sprawie współdziałania w zakresie bezpieczeństwa i porządku publicznego na wodach i terenach przywodnych* (Dz. Urz. KGP z 2007 r. Nr 13, poz. 106).
- [32] Porozumienie zawarte dnia 6 stycznia 2003 r. *w sprawie współpracy w zakresie szkolenia i doskonalenia zawodowego policjantów służby prewencyjnej na wodach pomiędzy Komendantem Wojewódzkim Policji w Olsztynie a Komendantem Centrum Szkolenia Policji w Legionowie*.
- [33] Porozumienie zawarte dnia 6 stycznia 2003 r. *w sprawie współpracy w zakresie szkolenia i doskonalenia zawodowego policjantów służby prewencyjnej na wodach pomiędzy Komendantem Centrum Szkolenia Policji w Legionowie a Prezesem WOPR Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Prezesem Mazurskiego WOPR i Komandorem Stacji Mazurskiej Służby Ratowniczej*.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

- [34] http://rcb.gov.pl/wp-content/uploads/2011/01/poradnik_powodz1.pdf

- [35] <http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/utoniecia/109608,Utoniecia-2014.html>
- [36] <https://mswia.gov.pl/pl/bezpieczenstwo/nadzor-nad-ratownictwe?page=1>

IN-SERVICE TRAINING OF POLICE OFFICERS PERFORMING TASKS ON POLISH WATER AREAS IN THE YEARS 1997-2015, SELECTED ASPECTS

ABSTRACT

In areas of water, there were offenses and therefore were created service: Fire River, special units of the Police, Militia of the Commissariat and river Water, Militia Maritime, commissariats, in district commands, checkpoints sea. After 1990. Police were set the task of the Water Police. Training, improvement of professional qualifications to enable officers to perform his duties in the areas of water had been conducted since the founding of this service , including the science driving a boat, swimming and rescue service. Refresher courses and training police officers to operate in the waters since 1991. are conducted at the Police Training Centre in the field of swimming, water rescue, diving and first aid. Courses for police officers performing tasks business waters and specialized training in the field of boating in difficult weather conditions, bosons work, using hovercraft, boating official (for police officers with detachments of anti-terrorist), diving, improve swimming skills and perform tasks on water and land at water, in part they were conducted in the base in the village of Kal see Świącjayty over the lake.